

ISSN 1311-8544

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ЦЕНТРАЛНА БИБЛИОТЕКА
СЪВЕТ ЗА ЧУЖДЕСТРАННА БЪЛГАРИСТИКА

БЪЛГАРИСТИКА BULGARICA

32/2016

София • 2016

Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“

*Настоящият брой 32 на „Българистика / Bulgarica“
се издава благодарение на изключителната финансова
подкрепа на акад. Иван Юхновски.*

На корицата: Предговор на Йоан Екзарх към Шестоднев. Препис от 1450 г.,
№ 145, сбирка Троицко-Сергиева лавра, Руска държавна библиотека, Москва

Редактор: проф. дфн Анисава Любенова Милтенова

Съставители: проф. дфн Анисава Любенова Милтенова,
доц. д-р Никола Рачев Казански, Емилия Якова Волева

Адрес на редакцията:

Българска академия на науките
Съвет за чуждестранна българистика
ул. „15 ноември“ 1, София 1040, „Българистика“
Анисава Милтенова тел. (+359-2) 9795383
E-mail: amiltanova@gmail.com; evoleva@abv.bg

© Централна библиотека на БАН, 2016

© Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2016

ISSN 1311-8544

BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
CENTRAL LIBRARY
COUNCIL FOR BULGARIAN STUDIES ABROAD

BULGARIAN STUDIES BULGARICA

32/2016

Sofia • 2016

**Prof. Marin Drinov Publishing House
of Bulgarian Academy of Sciences**

*The issue 32 of „Българистика / Bulgarica“
is realized thanks to exclusive financial support
of acad. Ivan Juchnovski-*

On the cover: Preface of John the Exarch to Hexameron. A copy of 1450, № 145,
collection of St Trinity Lavra, Russian State Library, Moscow

Editor: Prof. Anisava Lyubenova Miltenova, PhD

Compiler: Prof. Anisava Lyubenova Miltenova, PhD,
Assoc. Prof. Nikola Rachev Kazanski, PhD, Emiliya Yakova Voleva

Council for Bulgarian Studies Abroad

Bulgarian Academy of Sciences

Bulgarica

Address: 1, 15 Noemvri Str., Sofia 1040

Anisava Miltenova tel. (+359-2) 9795383

E-mail: amiltenova@gmail.com; evoleva@abv.bg

© Central Library of BAS, 2016

© Prof. Marin Drinov Publishing House of Bulgarian Academy of Sciences, 2016

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

УВОДНИ ДУМИ	9
Сирма Данова – Средината на живота недалеч от края – 150 години от рождението на Пенчо Славейков.	9
БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА	15
Книги 2015–2016 г.	16
Съст. Емилия Волева	
Периодика 2015–2016 г.	31
Съст. Емилия Волева	
ДИСЕРТАЦИИ	39
Съст. Никола Казански	
НАУЧНИ ФОРУМИ	41
Съст. Никола Казански	
ХОРИЗОНТИ	45
Людмила Минкова, Калина Галунова, Иво Панчев – За лектората по български език, литература и култура в Одеса, Украйна.	45
НАУЧЕН ЖИВОТ	57
Йордан Люцканов – Международна конференция „От християнизации и ислямизации към хетероевропеизации: трансформация на културно-историческото наследство в европейските покрайнини“	57
Маргарита Куюмджиева – Изкуствоведски четения 2016: Текстове. Надписи. Образи	63
Теодора Цанкова – Писателят като преводач. Преводачът като писател	67
Александра Антонова – Международна научна конференция, посветена на 150-годишнината от рождението на Пенчо Славейков	69
Бисера Дакова – Проектът „Българската класика – знание за всички“	73

ПРОФИЛИ	79
Татяна Илиева – Емилие Блахова на 85 години	79
Елена Томова, Анисава Милтенова – Игор Калиганов на 70 години	83
Елена Томова – 155 години от рождението на Матия Мурко	90
Румяна Дамянова – In memoriam Лиляна Минкова	95
Константин Константинов – In memoriam Тотю Косев Тотев	97
Анисава Милтенова – In memoriam Чарлз Грибъл	99
 ОТЗИВИ	 101
Албена Георгиева – Елка Бакалова. Култът към реликвите и чудотворните икони. Традиции и съвременност	101
Вася Велинова – Диана Атанасова. Реторика на историчното. Деяние на Св. Ни- кола в южнославянски контекст	105
Марияна Витанова – Калина Мичева-Пейчева. Сакрална чистота и профанна нечистота	108
Илияна Гаравалова – Стратиева, З., С. Пантелеева и В. Бъчварова. Граовски диалектни думи и изрази в Брезник и Брезнишко	111
Емилия Волева – Милен Куманов, Десислава Костадинова, Тодор Тодоров. България в Първата световна война 1914–1918. Кратка историческа енци- клопедия	114
 СЪОБЩЕНИЯ	 117
Наградени българисти	117

CONTENTS

PREFACE	9
Sirma Danova – The Middle of the Life not Far from the End – 150 Anniversary of Pencho Slaveykov	9
BULGARIAN LITERATURE	15
Books 2015–2016	16
Comp. by Emilia Voleva	
Periodicals 2015–2016	31
Comp. by Emilia Voleva	
THESES	39
Comp. by Nikola Kazanski	
SCIENTIFIC EVENTS	41
Comp. by Nikola Kazanski	
OUTLOOKS	45
Lydmila Minkova, Kalina Galunova, Ivo Panchev – About Lectureship in Bulgarian Language, Literature and Culture in Odesa, Ukraine	45
SCIENTIFIC ACTIVITY	57
Yordan Lyutskanov – International Conference “From Christianisations and Islami- sations to (Hetero)Europeanisations: Transformations of Cultural-Historical He- ritage on the European Margins”	57
Margarita Kuyumdzhieva – Art Readings 2016: Texts. Inscriptions. Images.	63
Teodora Tsankova – The Writer as a Translator. The Translator as a Writer	67
Alexandra Antonova – International Scientific Conference, Dedicated to the 150 Anniversary of Pencho Slaveykov.	69
Bisera Dakova – The project “Bulgarian Classical Literature – a Knowledge for All”	73

PROFILES	79
Tatyana Ilieva – Emilie Blahova at 85	79
Elena Tomova, Anissava Miltenova – Igor Kaliganov at 70	83
Elena Tomova – 155 Anniversary of Matija Murko	90
Rumyana Damyanova – In memoriam Lilyana Minkova	95
Konstantin Konstantinov – In memoriam Totyu Kosev Totev	97
Anissava Miltenova – In memoriam Charles Gribble	99
 REVIEWS	 101
Albena Georgieva – Elka Bakalova. The Cult to the Relics and Miraculous Icons. Tradition and Present	101
Vasya Velinova – Diana Atanasova. Rhetoric of the Historical. Act of St. Nicholas in the South Slavic Context	105
Mariyana Vitanova – Kalina Micheva-Peycheva. The Sacred Purity and Profane Impurity	108
Iliyana Garavalova – Stratieva, Z., Panteleeva, S. and V. Bachvarova. Graovo Dialect Words and Expression in Breznik and Breznik Region	111
Emilia Voleva – Milen Kumanov, Desislava Kostadinova, Todor Todorov. Bulgaria in the Great war 1914–1918. Brief Historical Encyclopedia	114
 ANNOUNCEMENTS	 117
Prize winners in Bulgarian Studies	117

ЎВОДНИ ДЎМИ

Средина на живота недалеч от края – 150 години от рождението на Пенчо Славейков

Пенчо Славейков (1866–1912) е първият български поет, който е пожелал да бъде едновременно класичен и модерен. След Освобождението българската литература трябва да се еманципира от другите културни редове. Определящата роля в този процес принадлежи на кръга „Мисъл“, а критикът д-р Кръстьо Кръстев и Пенчо Славейков се явяват негови идеолози. Връзката между двамата е специална. Прекарали години на учение в Лайпциг, преживяват Германия като естетическо отечество. Заедно с д-р Кръстев Пенчо Славейков формулира един мощен сюжет в българската култура – за травматичното отсъствие на жанрове, теми и стилове в литературата. Българският модернизъм произхожда от неудовлетвореността и съмненията. От голямо значение за литературното формиране на поета са неговото потекло и родна среда. Като син на може би най-колоритния възрожденец – Петко Славейков – целеполога в литературната си програма оттласкване от случайностите на Възраждането, от авторитета на Бащите, за да стигне по-късно до едно „родство по избор“ в стихотворението „Баща ми в мен“ (А. Хранова). Атрактивен е езикът на поета-син, утаил възрожденския сатиричен идиом. Едва ли има изследовател на Пенчо Славейков, който да не е бил разсмиван от него. Авторът въплъщава едновременно балкански чешит и германски концептуалист.

Славейковото естетическо убежище до голяма степен е свързано с „морбидния дискурс“ (Б. Ангелов). Съществува една популярна версия за болестта на твореца, лансирана от него самия. Тя гласи, че след игра на леда на р. Марица, когато е бил 18-годишен, Пенчо Славейков заспива и настива тежко. Вследствие на усложнение на болестта се парализира, говорът му се завлачва, ръцете му треперят и не е можел да се придвижва без бастун. По-късно бастунът ще се превърне във фетиш на помириенето и в инструмент на авторитета. Днес разполагаме и с друга версия за Славейковата болест – диагнозата сифилис – скверната болест на духа, за която Славейков отбелязва, че е обладала и неволниците на тялото Ницше и Хайне. Тялото е най-податливата зона, където се наслагват митовите за твореца, защото е

видимо и тленно. „Щетата на тялото“ е рамката на помирението в цялото му творчество. Пенчо Славейков е от първите модерни автори, които грижливо изобретяват автобиографичния си мит.

27 април 1866

На тоя ден съм аз роден.
За други – както всеки ден!
За мене... с моето рождане
неволята роди се с мене.
И с нея тръгнах аз по свят,
и в нея наидох благодат –
че тя очите ми отвори
за туй, което бог говори.
Аз в тоя говор вдадох слух
и всичко, що видях и чух,
без ухитрения словесни
изпях го в моите ясни песни.
Во тях е целий ми живот
и на трудът ми зрелий плод...
Берете! Той е зарад бране,
и гладний сито ще нахрани.
На тоя ден съм аз роден.
Сега познах, че тоя ден
роди се божията воля –
и в мен, и в моята неволя!

Това стихотворение, което Славейков пише за рождения си ден, може да бъде четено в диалог с други негови творби, съсредоточени в „мита за писателя“. Например стихотворението „Автобиография“, публикувано в първото издание на „Епически песни“ (1896). В цялото творчество на Пенчо Славейков присъства темата за раждането на новия художник от аграрните корени на българската култура. Автобиографичният мит не може да бъде изграден без „жестоката беда на тялото“. Нагласата, че световният път ще бъде вървян не с лира в ръка, а с тояга и чук, показва как помирението и самоприемането се превръщат в жизнена лъжа, усърдно обгрижвана и от „литературната институция“. Така митичната Марица се оказва съвместно конструирана енигма.

Фиксацията в тялото се пренася и върху тялото на книгата – нейният облик, подвързия, полета и шрифтове. Самият П. П. Славейков сравнява хубавата книга с китно немско градче. Като конструктивист авторът създава книги концепции. Например „Епически песни“ е най-дълго променяната и най-преиздаваната книга (1892, 1898, 1902, 1907). Съществува едно луксозно издание от 1902 в албумен формат, кожена подвързия, широки полета,

достъпно само в архив. То свързва проектите „Епически песни“ и „Кървава песен“.

Може би най-важният принос на Пенчо Славейков се състои в ангажмента му към социалното настояще, в усилията му да привива форми и физиономии в едно безвидно литературно поле. Като директор на Народната библиотека и директор на Народния театър участва активно в изграждането на институциите на модерната държава. Интересен е проектът му за превръщането на Народния театър в „национален“ в синхрон с представите на „Мисъл“ за „национална култура“, „национален език“, „национален художник“. Театърът се мисли като базисна институция на единението и целостта, като ритуален репрезентант на българската култура. Нуждата от профилиране на труда, от подготвяне на професионални актьори и режисьори не може да бъде основана на случайни принципи, поддържани от частни инициативи. Държавата трябва да осигури фундаменталната разлика между възрожденското позорище и модерния театър. За да не бъде съществуването на модерния театър „случайно“ и зависимо от нерегламентирани финансови постъпления, Славейков предвижда специфична работа с актьорите, свързана с автономизирането на професията. Това е една автономия на труда, зависима от времето и парите. Известно е, че Пенчо Славейков е отказал да приобщи оперната трупа към Народния театър. Едва ли има по-категоричен пример за практическо прилагане на идеята за диференцирането на естетическите сфери. Индивидуализмът на Пенчо Славейков трябва да се мисли с всички съпътстващи понятия, които влече със себе си, като уединение, отдалечаване, отчуждение, криза, самопостигане, себеутоление, изгнаничество и не на последно място – нихилизъм, на фона на непрестанните му длъжностни ангажменти към държавата и нейните институции.

Славейковото творчество показва, че модернизмът не само не скъсва с миналото (Г. Тиханов), а и предлага алтернативна културна памет за него. Например най-мощният поетически опус на Пенчо Славейков – незавършената поема „Кървава песен“ – се вписва в характерния глад за идентичност на модерните нации от края на XIX век. Знаменателно е, че първото цялостно издание на поемата е осъществено на шведски език от слависта д-р Алфред Йенсен. Той подготвя превода през 1913 г. във връзка с регламента на Нобеловата награда и пише обширен предговор. Поемата представлява първият мощен аксиологически текст в българската литература с потенциала да мисли канон, преди литературната история да го е сторила. Славейковите авторепрезентативни техники са до голяма степен свързани с пренаписването на традицията. „Кървава песен“ приписва на индивидуалната литературна памет структуроопределящата функция на културна памет. Опосредяваща роля в такава подмяна има творецът. Много интересен е идейният преход между книгата „Епически песни“, във всичките ѝ издател-

ски превъплъщения, и недовършената епическа поема. В „Кървава песен“ има силно отместване от индивидуалистичната парадигма на сърцевинния за „Епически песни“ мотив за *жреца жертва*. Пенчо Славейков ползва символния резервоар на традицията, за да трансформира собствените си индивидуалистични емблеми. Основните за „Епически песни“ теми за *твореца* и *бляна* в „Кървава песен“ са идеологически тотализирани. Синтетичната фигура на народа става тъждествена на идеята за твореца. От друга страна, в монументален носител на бляна се превръща легендарният Балкан.

Антологичните проекти на Пенчо Славейков имат особено място в българската литература, защото възникват със социалния импулс на съпротивата срещу културните липси и литературните инерции. Първата антология, която създава той, се казва „Сянката на Балкана“ (*The Shade of the Balkans*) и излиза в Лондон през 1904 г. Това е книга с български народни песни, преведени на английски. Изданието е съставено от П. П. Славейков, Х. Бърнард и Е. Дилън. Славейков превел песните на немски, а по-късно неговите английски сътрудници използвали немския превод. Този сборник с народни песни предлага едно необичайно решение – в центъра на книгата е поместен превод на Ботевото стихотворение *Nadji Dimitar*. Ботев е привидян като образец на мелическата стихия.

По-късно Пенчо Славейков опитва да създаде антология на народната песен на български език – „Книга на песните“, но тя остава недовършена и непубликувана. Отношението му към фолклора невинаги е било високо. Дългият път към народната песен минава през няколко национални култури.

Славейковите антологии са контексти на сублимни теми, мотиви, жизнени истории и митологеми. Особено важно е интегрирането на социален опит в жанра на антологията. Употребата на жизнена лъжа с мистификационните практики осигурява свободната игра на фикцията, при която „всичко е позволено“. Като книги на самопознанието антологиите на Пенчо Славейков съдържат много направени избори.

Характерна е връзката между „На Острова на блажените“ и статиите на Славейков. Тя осветлява един негативен модел на литературен канон, съграден от „списъци на отсъстващото“ (Кьосев). Понятието „антология“ се определя от тягата на модерния „Аз“ по естетическо окръгляне и оцелостяване в условията на диференциране на социалните и ценностните сфери. Антологията на Славейков е жанрово укрепление на променилия във времето субект. Не на последно място антологията демонстрира и една obsesия по единство на творчеството.

Най-известна е мистификационната антология „На Острова на блажените“ (1910). Тази книга се явява първата мощна апология на художествената условност в българската литература. Пенчо Славейков измисля седемнадесет поети и две поетеси, които живеят на Острова на блажените. Пише им кратки характеристики и прилага собствени творби като техни. А себе си

представя като преводач. Освен това при отделните характеристики прибавя и рисунките на Никола Петров, правени по негови фотографии от различни години. Тези „фрагменти от минало“ представляват визуална авторепрезентация, имитираща литературен процес. Авторът, от една страна, е губернаторът на Острова на блажените, контролиращ собственото си литературно поле. От друга страна, авторът е институция, която обгрижва националната литература, бди над нейната историческа процесуалност. „На Острова на блажените“ е книга с утаен проспективен потенциал, способна да поражда актуални социални описания. Едва ли е случайно, че през 90-те години на XX век има истински рецептивен взрив около фигурата на Пенчо Славейков. Мистификациите му са езиково освобождаващи след тоталитарния вакуум. Базово за постмодерното десетилетие е съмнението в романтическия мит за автентичното слово. Литературата на краевековието бележи същия отказ от миналото и усилие за забравя, което П. П. Славейков манифестира в началото на века в статията „Българската поезия“. Едва ли е случайно, че единствените две реалноисторически имена в „На Острова на блажените“ са Пенчо Славейков и Иван Вазов. Двата ортонима оголват схемата на д-р К. Кръстев „млади и стари“. Реалното има естетическа сила. Мистификацията не би могла да функционира като критика на културата без скрепяването на разказа към нещо истинно.

През 1911 г. Славейков публикува и една преводна антология – „Немски поети“. Доста от преводите в тази книга са определени от фигуративния свод на собственото му творчество. Самата книга представлява естетика „в орехова черупка“, съдържаща основни положения и принципи на модерната лирика, формулирани от Пенчо Славейков. Най-настойчивият естетически императив постановява, че изкуството не трябва да изобразява крайни състояния, а да ги загатва. „Недореченото“ е специфично свойство на модерната лирика, но и на българската народна песен. В студията „Народните любовни песни“ Славейков поставя особен акцент върху „недоразвитото“, „недоизказаното“, „недосъздаденото“. Според него литературната творба и народната песен са дивни, когато в тях има нещо недотворено. „Недосъздаденото“ е фикцията за цялост в теоретичните възрения на Пенчо Славейков.

Встрани от модерния поетически лексикон е стихосбирката „Сън за щастие“ (1906), „най-сдържаната книга“ на Пенчо Славейков (М. Янакиева). Тя бележи съзнателно отдръпване от новотата на синхронната ѝ по време българска лирика. „Сън за щастие“ трансформира епифаниите на еротическото от първата поетическа книга на автора „Момини сълзи“ (1888). Известно е, че Славейков публично се отказва от първата си стихосбирка, смятайки я за подражание на поезията на Хайне. По-късно обаче продължава да публикува цикли със заглавие „Момини сълзи“ в сп. „Мисъл“. „Сън за щастие“ представя интимността между битието и човека в неговите жизненокритични години. В книгата присъства диалектиката на пътуването и

спирането по пътя. Спирането по пътя се осъществява в различни форми: „среща“, „стоене“, „сепване“, „оглеждане в огледалото“. Те оголват състояния на поразителна яснота в постоянно течащия живот. Именно спирането придава форма на паметта по следите на изгубеното време. В сюжетния ход на спирането се съдържа една от най-важните изобразителни стратегии, свързани с тематичния вътък на бляна.

Макар че книгата е изградена върху сюжета на пътя между младостта и смъртта, това, което се помни особено, е гласът в „половината на живота“¹. „Сън за щастие“ е съпротива срещу новото основно чувство за преходността на живота. Има някакво ведро знание в средината на живота, която у Славейков се явява недалеч от края.

Сирма Данова

Библиография

- Ангелов 2004: Ангелов, Б. Морбидният дискурс в дебата и битието на Славейков и Вазов (краевековен центон) В: Ангелов, Б. Критически разкази. Варна: LiterNet <http://litenet.bg/publish/bangelov/kriticheski/morbidniiat.htm>
- Кьосев 1998: Кьосев, Ал. Списъци на отсъстващото В: Българският канон? Кризата на литературното наследство. Съст. Ал. Кьосев. С., ИК Александър Панов.
- Хранова 1996: Хранова, Ал. Литературноисторическият наратив „Баща ми в мен“ // Литературен вестник, № 23, 1996.
- Хьолдерлин 1999: Хьолдерлин, Фр. Половината на живота // Алманах Везни. Литературен сборник 1923. Фототипно издание. С., Захарий Стоянов.
- Тиханов 1998: Тиханов, Г. Жанровото съзнание на кръга „Мисъл“. С., УИ „Св. Климент Охридски“.
- Янакиева 2011: Янакиева, М. От родния кът до гроба. „Сън за щастие“. Пловдив, Контекст.

¹ „Половината на живота“ е заглавието, което Гео Милев слага на Хьолдерлиновото стихотворение „Среда на живота“ в своя анархистичен превод: *С жълти цветя/ и пълна с диви рози/ земята в езерото висне – вий, кротки лебеди/ пияни от целувки/ навеждате глава под/ светата трезвена вода.// Горко ми – къде ще намеря, щом зима настане, цветята, къде/ на слънцето бляска/ и земната сянка?/ стените стоят/ безмълвни и хладни, сред вятъра/ звънят знамената.* (Хьолдерлин 1999: 101) Езерната метафорика у Хьолдерлин помага да си представим застиналата жизнена „среда на живота“ и в „Спи езерото“.

БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

Рубриката съдържа периодика и книги (монографии, сборници, учебни помагала, речници и др.) за 2015–2016 г. По отношение на научната периодика, която тук е представена за пореден път, от съдържанието на всяка книжка са подбрани статии, студии и научни съобщения на български автори, които изследват българистични теми и проблеми в областта на хуманитарните и обществени науки (история, обществознание, археология, кирилометодиевистика, език, литература, изкуствознание, традиционна и съвременна култура и др.). Поради спецификата на настоящия информационен бюлетин не се включват преводни материали (от чужд на български език), както и рецензии, обзори и др. Принципно е отразена научната периодика за 2015–2016 г. В случай, когато няма излезли книжки от определено периодично издание са отразени последните регистрирани години. Книгите с липсващ ISBN и периодичните издания с липсващ ISSN са означени със знака *.

От редактора

КНИГИ 2015–2016

BOOKS 2015–2016

ОБЩ ОТДЕЛ / GENERAL

ВЕЗИРОВ, Венцислав. Немската литература и култура в задължителното учебно съдържание по литература в българското училище. Варна, Славена, 2016. 200 с. ISBN 978-619-190-044-2.

Монографично изследване за разпространението на немските педагогически идеи в България.

ВЕЛИНОВА Зорница, Ивайло Начев. София и балканската модерност. С., Рива, 2016. 368 с.

ISBN 978-954-320-540-0.

Съдържа две изследвания в областта на социалната и градската история в широк балкански и европейски контекст – сравнително изследване на Белград и София и на Загреб, Любляна и Сараево. Разглеждани са различни аспекти от развитието на столичния град в Югоизточна Европа през една интересна и динамична епоха, както и редица проблеми на балканската модернизация, засягащи демографското, социалното, икономическото, градоустройственото и културното развитие на посочените столични градове, които в много отношения изиграват ролята на двигател на промените в балканските общества.

ГАВРИЛОВА, Райна. Семейната сцена: Антропологическа история на семейното хранене в България в модерната епоха. С., УИ Св. Климент Охридски, 2016. 414 с.

ISBN 978-954-07-4068-3.

Изследването на семейното хранене във всичките му аспекти позволява да се преосмислят важни предпостави за модернизацията на българското общество. Разгледано е привидното противоречие при популярното разграничение между „селянин“ и „гражданин“, от една страна, и особенният начин на формиране на новия стил на живот, наречен „бриколаж“ – адаптиране, приспособяване, безпроблемно съчетаване на „традиционно“ и „модерно“, на „градско“ и „селско“ според вкусовете и възможностите, от друга.

ДВИЖЕНИЕ и пространство в славянските езици, литератури и култури. С., УИ Св. Климент Охридски –

Том втори. Литературознание и фолклористика. 2015. 598 с.

ISBN 978-954-07-4046-1.

Съставители: Маргарита Младенова и др.

Сборникът съдържа доклади и съобщения от XII международни славистични чения, проведени в София през май 2014 г.

ДРАНДИЙСКИ, Димитър. Виена и българите: Из историята на българската общност в Австрия (1700–2000). С., Гутенберг, 2015. 424 с.
ISBN 978619176-053-4.

Книгата е плод на дългогодишна изследователска работа. Съдържа документи и снимки от лични и семейни архиви на много „виенски“ българи, които се публикуват за първи път. Систематизиран е значителен по обем фактически материал за българското присъствие в Хабсбургската империя, а впоследствие в Първата и Втората австрийска република – от началото на XVIII век до наши дни.

ИСТОРИЯ на Българската академия на науките. С., АИ Марин Дринов –
I част. 1869–1947. 2015. 186 с. + цветни приложения.
ISBN 978-954-322-791-4.

Под редакцията на Илия Тодев

Обхваща периода от основаването на Българското книжовно дружество през 1869 г. в Браила до 1947 г., когато в сила влиза нов закон за БАН и започват сериозни трансформации в организацията на науката в България. Съдържа резюме на английски език, хроника и библиография и богат илюстративен материал от Научния архив на БАН.

МУСАКОВА, Елисавета. Писмо и писачи в българските ръкописи до края на XVII век. С., Национална художествена академия, 2015. 135 с.
ISBN 978-954-2988-29-8.

Изданието обобщава съвременните методи в славянската палеография и кодикология на базата на материал от българските по произход ръкописи от Средновековието и прехода към Новото време. Анализите очертават развитието на писмото както в исторически план, така и в изявата на конкретни книжовници и книжовни средища. Книгата е предназначена за студенти, преподаватели, специалисти и изследователи медиевисти, както и за широка културна аудитория.

НИКОЛОВ, Ангел. Между Рим и Константинопол. Из антикатолическата литература в България и православния свят (XI–XVII в.). С., Българско историческо наследство, 2016. 353 с.
ISBN 978-954-8536-20-2.

В изследването през призмата на средновековната славянска „антилатинска“ литература се разкрива значимото място на България в конфесионалното противопоставяне между православния Изток и католическия Запад през периода от Великата схизма (1054 г.) до края на XVII в. Публикувани и анализирани за пръв път са редица полемични текстове въз основа на преписи от XIV–XVII в. в ръкописи от книгохранилища в България, Сърбия, Атон, Румъния, Русия и Полша.

ПЕТРОВА, Силвия. Лайфстайл преса и женственост. Благоевград, УИ Неофит Рилски, 2016. 287 с.
ISBN 978-954-00-0043-5.

Текстът се фокусира върху моделите на женственост, които функционират в българската действителност в периода от последното десетилетие на XX век до наши дни, като основната задача е да се изследва тяхната символна основа.

ТАБАКОВА, Красимира и Надя Манолова-Николова. **Испания, Балканите и българите XVII–XIX в.** С., УИ Св. Климент Охридски, 2015. 320 с. ISBN 978-954-07-4041-6.

Книгата съдържа две основни части – първата включва испански дипломатически документи от XVII и XIX в., произхождащи предимно от испанската легация в Константинопол/Истанбул, публикувани на испански и на български език. Втората част съдържа научни изследвания за отношенията между Испания, Османската империя, Балканите и българите.

ИСТОРИЯ / HISTORY

КАЦУНОВ, Валери. **Формиране, развитие и динамика на българското народно-стно самосъзнание VII–XIV век. (Цветът на пясъка).** С., Ропринт ЕАД, 2015. 423 с. ISBN 978-619-90373-2-4.

Монографията разглежда формирането, същността и ролята на народностното самосъзнание спрямо писмените източници. Изтъкнати са трите основни ценности, които изкрystalизират по време на византийското владичество XI–XII в., – държавност, книжнина, християнство. Показани са структурата и съставляващите елементи на българската идентичност: общност на произхода, представата за общност на историческата съдба и представата за културни особености на собствения етнос.

МАТАНОВ, Христо. **Залезът на средновековна България.** С., Изток-Запад, 2016. 240 с. ISBN 978-619-152-821-9.

В книгата се разглеждат османското завоевание в българските земи, неговите насоки, отговорът на съпротивляващите се български държави, както и причините, довели до трагичното рухване на българската държавност. В този контекст заслужено място се отделя на търновския цар Иван Шишман, който дълго време не получава заслужена историческа оценка.

МАНГАЧЕВ, Петко. **Документална история на руските бежанци в България (1919–1944 г.).** С., Колбис –
Том I. 2015. 248 с. ISBN 978-954-8921-90-9.
Том II. 2015. 199 с. ISBN 978-954-8921-91-6.
Историографско проучване.

МАНТАРЛИЕВ, Йордан. **Бежанският и преселническият въпрос в България по време и след Втората световна война.** Благоевград, Македонски научен институт, 2015. 426 с. ISBN 978-954-8505-60-4.

В изследването е направен преглед на миграционните процеси до първата половина на 30-те години на XX в. Акцентът е върху новия етап, в който навлиза българският бежански и преселнически въпрос по време и след Втората световна война.

Динамичността на процесите е свързана с реинтеграцията на Южна Добруджа през 1940 г. и с новопридобитите през военновременните 1941–1944 г. територии в Западна Тракия, Македония и Западните покрайнини. Детайлно и фактологично е представена демографската политика на държавната власт за разрешаването на възникналите различни проблеми от социален, стопански, финансов и правен характер – настаняване, оземляване и социално подпомагане на бежанците, уреждането на техния статут и др. Засегната е и дейността на обществени и бежански организации. Издирени и анализирани са многобройни документи, съхранявани във фондовете на Централния държавен архив, Държавния военноисторически архив, Архива на комисията за разкриване на документите и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия и държавните архиви в Благоевград, Добрич, Разград, Русе, Силистра, София, Търговище и Шумен.

ПОСЛАНИЯ на историята. С., УИ Св. Климент Охридски, 2016. 552 с.
ISBN 978-954-07-4074-4.

Съставител: Георги Якимов

Юбилеен сборник в чест на проф. Мария Радева – авторитетен преподавател по методика на историята и задълбочен изследовател на културната политика на българската държава в Ново и Най-ново време. Материалите в сборника са обособени в рубриките: „История и историческо образование“, „Античност и Средновековие“, „Ново време“ и „Съвременна история“.

РАДЕВ, Тодор. Въстанията в тактиката на българския иредентизъм 1894–1904. С., Парадигма, 2015. 362 с.
ISBN 978-954-326-246-5.

Монографично изследване, посветено на развитието на българския национален въпрос в края на XIX–началото на XX в. „Българският иредентизъм“ е представен като термин, обозначаващ идеята за довършване на националното освобождение и обединение на всички български територии в единна национална държава. Основна изворова база са издирените архивни документи от централните български архивохранилища. От изключително значение са публикуваните документи от тайния архив на цар Фердинанд, съхраняван понастоящем в Хувървия архив на Станфордския университет (САЩ), допълващи съществено данните от фондовете на Монархическия институт и Министерството на външните работи и изповеданията в ЦДА. Монографията е първи опит в специализираната историография да се представи синхронът в действията на всички фактори на българската национална кауза в хронологическите граници от 1894 до 1904 г.

СТЕПАНОВ, Цветелин. В очакване на края: европейски измерения (ок. 950–ок. 1200 г.). С., УИ Св. Климент Охридски, 2016. 384 с.
ISBN 978-954-07-4081-2.

Книгата разширява хоризонта на познанията по темата за Края на света, възниквала немалко християнски народи през Средновековието в Западна Европа. Анализът на автора показва, че очакването на Края не е характерно само и единствено

за Запада, а и за много други държави и най-вече за техните духовни и политически елити, сред които трябва да причислим и тези на българите, хазарите, ромеите, русите. Множество свидетелства от редица части на Европа демонстрират далеч по-големия пространствен обхват на явлението и отчленяват както общите му корени и черти, така и неговите специфики и различия в съответните региони между средата на X и края на XII век.

ХРИСТОВ, Христо и Христо Петров. „Белият терор“ от 1923–1925 г. С., Сиела, 2016. 908 с.

ISBN 978-954-28-2072-7.

Изследването проследява конструкцията на първия поръчков политически процес при Тодор Живков, който има за цел да се даде възмездие на офицери от бившата 3-та секретна секция на Министерството на войната, действала през 20-те години на XX век. Разкрити са методите, използвани при провеждането на поръчковото следствие с оглед на интересите на политическото „правосъдие“ и конюнктурата. Т.нар. „бял терор“ е едно от тъмните петна в новата история на България, останали в рамките на пропагандния партиен прочит след 9 септември 1944 г. Обект на детайлен анализ са превратът от 9 юни 1923 г., организирането на Септемврийското въстание, смъртта на Александър Стамболийски на 14 юни 1923 г. и на Гео Милев, Йосиф Херbst и др. след атентата от 16 април 1925 г. в църквата „Света Неделя“, осъществен от Военната секция на БКП.

СПАСОВ, Людмил. Българската дипломация 1919–1944 г. С., Иврай, 2016. 235 с.

ISBN 978-954-9388-69-5.

В книгата са обхванати широк кръг проблеми, свързани с външната политика и международното положение на България през разглеждания 25-годишен период.

РЕЛИГИЯ / RELIGION

БАКАЛОВА, Елка. Култът към реликвите и чудотворните икони. С., АИ Марин Дринов, 2016. 194 с.

ISBN 978-954-322-836-2.

В книгата са изложени резултатите от дългогодишни проучвания върху почитането на реликви в балкански контекст. Изследването включва и актуални поклоннически практики, свързани с култовете на местни светци в България, Сърбия, Гърция, Косово и Румъния. Представят се култовете на светци с различни по тип и вид заслуги пред християнската църква: отишелници като св. Йоан Рилски, преподобни като св. Петка (Параскева) от Епиват, която след всяко пренасяне на мощите ѝ започва да се нарича съответно Търновска, Белградска, Яска; мъченици като св. Йоан Нови (Сучавски), царе мъченици като крал Стефан Урош III Дечански, чиито мощи се пазят до днес в манастира „Дечани“ (в Косово) и др. Изследванията върху ритуалите, свързани с почитането на св. Йоан Рилски, на св. Спиридон (о. Корфу, Гърция) и св. Герасим (о. Кефалония, Гърция), са проведени съвместно с Анна Лазарова – специалист по новогръцки език и култура.

МЕРДЖАНОВА, Ина. **Мюсюлманските общности на Балканите: посткомунистически трансформации.** С., Критика и хуманизъм, 2016. 308 с. ISBN 978-954-587-199-3.

Анализира се мястото и ролята на исляма в процесите на национално изграждане на Балканите след разпадането на Османската империя, по време на социализма и след 1989 г. Фокусът е върху структурните и културните преобразувания на мюсюлманските общности след края на Студената война, когато мюсюлманите предоговарят своето място и преутвърждават своите ислямски идентичности в секуларни юридически и нормативни контексти, в повечето случаи като малцинства в общества с преобладаващо християнско население. Разглежда се сложният комплекс от национални и транснационални, локални и глобални фактори върху трансформацията на мюсюлманските общности в региона, както и променящите се статус и роля на жените мюсюлманки. Оспорва се представянето на исляма и мюсюлманите като чужди на Европа, което пренебрегва факта, че югоизточната ѝ част е дом на значителни местни мюсюлмански населения и на общества, които са развили определени модели на съществуване на културните различия. Превод от оригиналното издание на Oxford University Press.

ПОПОВА, Зорница. **Образът е медия. Православие и телевизия в България.** С., УИ Св. Климент Охридски, 2016. 214 с. ISBN 978-954-07-4083-6.

Първо по рода си монографично изследване, посветено на православните предавания в българските телевизии.

РАДЕВ, Иван. **„Зограф“ и Русенската епархия.** Велико Търново, Абагар, 2016. 134 с. ISBN 978-619-168-153-2.

Книгата е посветена на взаимоотношенията между Зографската обител в Атон и Русенската епархия от XVIII век до наши дни.

ХРИСТОВ, Иван. **Византийското богословие през XIV в.** С., Изток-Запад, 2016. 331 с.

ISBN 978-619-152-830-2.

В изследването се разглежда централната тема на византийското богословие през XIV в. – учението за Божествените енергии, което получава завършеност в хода на паламитските спорове и заема централно място в учението на Православната църква. Въз основа на открити от автора документи се доказва, че тези спорове оставят следа и в България. Изказва се хипотеза за църковнополитическия контекст на отражението им у нас. Изследването засяга също рецепцията на томистките текстове във Византия през XIV в. и последвалата реакция на византийското богословие.

ЕТНОГРАФИЯ И ФОЛКЛОР / ETHNOGRAPHY AND FOLKLORE

ДЯКОВ, Томислав. Есета по културна и социална антропология на българите. С., УИ Св. Климент Охридски, 2016. 444 с.
ISBN 978-954-07-4107-9.

Сборник с есета по културна и социална антропология. Текстовете са базирани върху богат емпиричен материал. Основен акцент в изследванията е идеята за синкретизъм на текст и контекст, спрямо която фактите се изясняват на фона на тяхната социокултурна природа.

ГЕОРГИЕВ, Минчо. Митология на човешкото тяло. Антропологичен речник. С., АИ Марин Дринов, 2016. 766 с.
ISBN 978-954-322-721-1.

Книгата съдържа 204 статии за части, форми и състояния на човешкото тяло според това как те са представени в българската народна (традиционна) култура. Използвани са изворови данни от всички фолклорни жанрове, от описания на празници, обреди и обичаи, на вярвания, тълкувания и знания на българите, извлечени от публикувани и архивни източници и от теренните проучвания на авторите. Статии са групирани в отделни части според употребите на тялото.

РАЕВА, Биляна. Миграцията село–град по време на социализма (по примера на Димитровград). С., СамИздат, 2016. 416 с.

Изследване в областта на социалната история. Проследени са миграционните процеси в контекста на строителството и формирането на нов град в общество, организирано и функциониращо съобразно принципите на социализма. Изворовата база на изследването включва автобиографични интервюта (33 жители на града на възраст от 53 до 91 г.) – резултат от теренна работа на автора в периода 2008–2010 г. в Димитровград, лични наблюдения, мемоари, архивни материали от фондовете на Исторически музей – Димитровград, както и протоколи от заседания на Градски народен съвет – Димитровград, съхранявани в Териториален държавен архив – Хасково, статистически данни, материали от местната и националната преса.

ТОНЧЕВА, Веселка. Българите от Голо Бърдо, Албания. С., Род – Част III. 2016. 328 с. ISBN 978-954-476-067-0.

Изследването е фокусирано върху песенната традиция. В центъра на изследователския интерес е песента в различни нейни аспекти – антропологичен, джандър, социологически, културологичен, етномузикологичен. В сравнителен план са привлечени множество варианти на песните, изпълнявани в Голо Бърдо, разпространени на изток от областта и по-общо на Балканите. Обект на изследване са и оплакванията в контекста на погребално-поменните обредни практики, като е анализирано словесното и музикалното им съдържание. Освен научен текст, книгата съдържа 134 песни с нотни и/или словесни текстове.

ХЪРВАТСКИТЕ бугарщици и техните български съответствия. Статии и материали. С., АИ Марин Дринов, 2015. 149 с.

ISBN 978-954-322-830-0.

Съставител: Стефана Стойкова

Книгата е посветена на хърватските бугарщици, които представляват особен дял от южнославянската епическа традиция. Поместени в хърватски ръкописи от XVI до средата на XVIII в., бугарщиците са най-старите записи на южнославянски юнашки песни. Сборникът съдържа статии и изказвания на български автори по въпроса за бугарщиците; публикувани са и всички събрани през втората половина на XX в. у нас, в голямата си част необнародвани досега, теренни материали и се анализира връзката на тези песни с българската епическа традиция.

ЕЗИКОЗНАНИЕ / LINGUISTICS

АГИОСЛАВИКА. Проблеми и подходи в изследването на Станиславовия четиминей. С., УИ Св. Климент Охридски, 2016. 240 с.

ISBN 978-954-07-3920-5.

Съставител: Диана Атанасова

Сборникът включва докладите от международната конференция под едноименния наслов (21 май 2013 г., София). Авторите са изследователи от различни поколения и с разнообразен научен профил. Във фокуса на вниманието им е известният повече със своя каталоген номер ръкопис № 1039 от Националната библиотека „Св.св. Кирил и Методий“ в София.

ЖЕЧЕВ, Георги Ив. Аспекти на палатализацията: романски и славянски фонологични процеси. С., УИ Св. Климент Охридски, 2016. 152 с.

ISBN 978-954-07-3915-1.

Монографията е резултат на дългогодишни наблюдения върху фонологични процеси, характерни за ареалите на романските и славянските езици, и си поставя за цел да осветли общото и различното в тях със средствата на фонетиката (артикулационна, акустична, перцептивна) и на фонологията от различни етапи на развитието ѝ (генеративна, линейна и автосегментна, теория на оптималността).

ЗА словото – нови търсения и подходи. Юбилеен сборник в чест на чл.-кор. проф. дфн Емилия Пернишка. С., АИ Марин Дринов, 2016. 470 с.

ISBN 978-954-322-835-5.

Съставители: Диана Благоева и Сия Колковска

Сборникът съдържа 46 статии и студии от български и чуждестранни учени, в които се разглеждат актуални проблеми от широк кръг лингвистични области: лексикология, семантика, лексикография, фразеология, терминология, словообразуване, морфология, синтаксис, фонология, лингвокултурология, ономастика, социолингвистика, диалектология и др.

КАЛЧЕВ, Калчо К. **Qui Pro Quo, или за турските думи в българската разговорна реч на южнобългарци в началото на XX в.** Велико Търново, Ивис, 2015. 128 с. ISBN 954-619-205-018-4.

Книгата е следствие от проучвания на автора върху двустранните българо-турски военнополитически връзки и отношения през 1913–1918 г.

КРЕЙЧОВА, Елена. **Славянският Вавилон. За интерференцията между славянските езици.** С., Парадигма, 2016. 105 с. ISBN 978-954-326-268-7.

Разгледани са специфичните особености при усвояването на чужд език и неговите психолингвистични аспекти; явления в областта на паронимията, омонимията и семантичните взаимоотношения при близкородствени езици, словообразуването, както и специфики на граматичния род в български и чешки език.

МОСТРОВА, Татяна. **Словообразователни тенденции в развитието на българския книжовен език през Средновековието (Кирило-Методиевите традиции в паметници от XIV в.)** С., КМНЦ – БАН, 2015. 272 с. ISSN 0205-2253.

*Цялостно системно изследване на словообразователните категории и типове в оригинални и в преводни произведения от XIV век. Проучването на съществителните, мотивирани от глаголна основа (обединени в 4 словообразователни категории: *Nomina agentis*, *Nomina actionis et resultativa*, *Nomina instrumenti*, *Nomina loci*) е направено върху неизследваните в този аспект произведения на патриарх Евтимий и 7 обемни превода (между тях Лествицата, Диоптратата, Диалектиката на Йоан Дамаскин), които представят жанровото и тематично разнообразие на старата българска литература от XIV век. Приложенията (Азбучен списък, Славяно-гръцки и гръцко-славянски регистър на композитата, *Index a tergo*) са принос към представянето на лексикалния фонд на паметниците от изследвания период.*

Кирило-Методиевски студии, книга 24

ОСЕНОВА, Петя. **Граматическо моделиране на българския език.** С., Парадигма, 2016. 189 с. ISBN 978-954-326-272-4.

Цел на граматическото моделиране е не само да се създаде лингвистично по-обективна среда за типологическо сравнение между езиците, но и технически по-надеждна среда за приложения като обучение на парсери, машинен превод, извличане на информация.

ХРИСТОВА-ШОМОВА, Искра. **Бог бе слово: етюди върху християнството, видяно през призмата на езика.** С., УИ Св. Климент Охридски, 2016. 336 с. ISBN 978-954-07-3888-8.

Книгата е опит да се опише източното християнство, видяно през призмата на езика. Езиковият анализ позволява да се проникне в древните представи за света и неговото устройство. В книгата се анализира и еволюцията от митологични ези-

чески представи до образа на света, характерен за християнството, и се проследява отражението на тази еволюция в терминологията. Съпоставена е славянската богословска терминология със същата в гръцки, латински и западноевропейски езици. Отделено е специално внимание на богословската терминология, изградена от св. Кирил и св. Методий.

KOLAROVA, Maria. **Verb-centred Compound Nouns in English and Bulgarian**. С., УИ Св. Климент Охридски, 2015. 278 с.
ISBN 978-954-07-3931-1.

Монографията представлява подробно съпоставително изследване на различните модели вербоцентрични сложни съществителни имена в английския и българския език, като на първо място се изяснява тяхната същност. Целта е да се покаже, че е напълно възможна класификация на тези сложни думи и до голяма степен моделите им в българския език съпадат с тези в английския.

ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ / THEORY OF LITERATURE

АНТОВ, Пламен. **Поетът е хтонично същество**. С., Ерго, 2015. 82 с.
ISBN 978-954-8689-71-7.

Книгата е съчетание от есеистична проза, анализи, стихове и илюстративен материал и представлява лирико-философска дисекция на словесното съзидание.

АТАНАСОВА, Диана. **Реторика на историчното. Деяние на св. Никола в южнославянски контекст**. С., Фондация Литературен вестник, 2015. 222 с.
ISBN 978-954-9602-45-6.

Монографията е посветена на първия възникнал текст за св. Никола Мирликийски — един от най-почитаните светци в целия християнски свят. Датиращ от IV в. и останал в продължение на почти четири столетия единствено повествование за светеца, той изиграва ключова роля за конституирането на почитта към него. След VIII в., когато локалният култ около град Мира в Ликия се разраства и набира популярност, възникват десетки повествования за светеца, но Деянието продължава да е сред най-авторитетните текстове както в литературата, така и в изкуството. Именно той е и най-рано преведената на старобългарски език повествователна творба за светеца.

БЪЛГАРСКО и модерно – 2. С., Изд. център Боян Пенев, 2015. 210 с.
ISBN 978-954-8712-98-9.

Съставител: Елка Димитрова

Сборник с експериментални прочити на българския литературен модернизъм. Включва интерпретации с разнородни гледни точки — обединяващо е само тематичното поле. Обхванати са явления, които по един или друг начин са свързани с различни модернистични парадигми.

КАРОЛЕВ, Свилен. **Подчергани редове.** С., Изд. център Боян Пенев, 2015. 249 с. ISBN 978-954-8712-00-2.

Книгата е своеобразен дневник на автора, мозайка от впечатления, събирани през няколкото десетилетия на активен творчески път в есеистично-комуникативни текстове, които носят автентичното светоусещане на интелектуалеца в годините на преход. Включва рецензии за новопоявили се книги на Павел Матев, Радой Ралин, Петър Караангов, Тодор Абазов, Димитър Шумналиев, Иван Давидков, Георги Павлов, Христо Радевски, Стефан Бойчев, Николай Тодоров, Богомил Нонев, Михаил Берберов, изобилни с документален материал, който ще позволява и занапред да бъдат реставрирани контекстите на появата им. Редом до тях са литературно-исторически екскурси из канона на високата българска класика, които очертават проблемни полета в творческите присъствия на Йордан Йовков, П. К. Яворов, Емилиян Станев, Н. Вапцаров, Христо Смирненски, Гео Милев, Светослав Минков, Константин Константинов, Чавдар Мутафов, Константин Гълъбов, Иван Мешеков.

МОДЕРНИЗЪМ в българската и македонската литература. Сходства и различия. С., Век 21 – Прес, 2015. 320 с. ISBN 978-619-90248-6-7.

Сборникът съдържа доклади и материали от конференцията, проведена през 2014 г. в София в рамките на проекта „Европейски ценности в творчеството на български и македонски литературни творци през XX век“.

РАДЕВ, Иван. **Низвергнатият Владимир Василев.** С., АИ Марин Дринов, 2016. 285 с. ISBN 978-954-322-837-9.

В книгата се разглеждаат различни аспекти от критическото наследство на Вл. Василев и основно неговата професионална и човешка съдба след 1944 г. Изложението се основава на новоиздирени архивни материали.

СРЕБЪРНИЯТ век: нови открития. С., Гутенберг, 2016. 263 с. ISBN 978-619-176-063-3.

Съставител: Анисава Милтенова

Сборникът съдържа доклади и научни съобщения от международната конференция, състояла се на 10 и 11 май 2015 г. в Българската академия на науките с благословението на българския патриарх Неофит, посветена на 780 години от възстановяването на Българската патриаршия (1235 г.), 640 години от интронизацията на патриарх Евтимий (1375 г.), 600 години от интронизацията за Киевски митрополит на Григорий Цамблак (1415 г.). Изследванията имат приносен характер в областта на историята, литературата, лингвистиката и културологията.

СТАТУИТЕ на мисълта. В чест на професор Иван Младенов. С., АИ Проф. Марин Дринов, Изд. център Боян Пенев, 2016, 502 с. ISBN 978-954-322-832-4. ISBN 978-954-8712-96-5.

Книгата обхваща статии и студии в областта на теорията и историята на литературата, семиотиката, прагматизма, философията и когнитивната наука в

три раздела: 1) Пърс – контекстуализиран; 2) Отклонения – концептуализирани; 3) Фикционалност – обективирана. Сборникът включва изследвания на повече от 30 изявени учени от САЩ, Германия, Австрия, Великобритания, Франция, Бразилия, Япония, Норвегия, Финландия, Унгария, Холандия и България.

„СТИХОВЕ“ от Константин Павлов в българската литература. С., Кралица Маб, 2016. 480 с.

ISBN 978-954-533-151-0.

Съставител: Пламен Дойнов

Сборникът представлява цялостен и многостранен колективен критически прочит на „Стихове“ – втората книга на Константин Павлов (1933–2008). Акцентите са върху сюжетите около публикуването и критическата рецепция на „Стихове“, върху близкото четене на отделни стихотворения, върху спецификите на лирическите текстове и приносите им за промяната на поетическия език, върху интертекстуалните мрежи, които книгата изплита. В два специални дяла са публикувани архивни документи, осветляващи сложните отношения между цензурата и ръкописния вариант на книгата, между институциите и автора.

SUB Specie Aeternitatis: Сборник в памет на Жана Николова-Гълъбова. С., УИ Св. Климент Охридски, 2015. 356 с.

ISBN 978-954-07-3917-5.

Съставители: Емилия Денчева, Рая Кунчева, Богдан Мирчев, Благовест Златанов

Статиите в сборника са обособени в разделите: „Немска литература, литературознание и философия“, „Немски език и превод“, „Българска литература“ и „От архива“.

ИЗКУСТВО / ART

АНГЕЛОВ, Валентин. Сецесионът в България. С., Труд, 2016. 236 с.

ISBN 978-954-398-425-1.

Изданието предоставя богата информация за сецесиона в България (не само като фактология, но и като философия), като органична част от интензивния художествен живот у нас през първите десетилетия на XX век. Представени са творци, чието творчество в различна степен е повлияно от него – от натуралистично-етнографските произведения на Иван Мърквичка, Антон Митов, Иван Ангелов, Петко Клисуров, изявите на декоративните изкуства, включително оформлението на банкноти, акции, бонове, поздравителни адреси, грамоти, менюта на ресторанти, керамиката, дърворезбата, проектите за мебели, през винетките, концовките и рисунките на чужди автори в българската периодика до проявите в графиката, особено приложната, орнаментиката, илюстрацията, както и архитектурата (орнаментирането на фасадата, интериорните стени, украсата на прозорци и врати, парпети, огради и решетки от ковано желязо, витражи и др.) и живописни творби с различна степен на сецесионно излъчване на Иван Милев, Гошка Дацов, Николай Райнов, Георги Атанасов и други български художници.

АНГЕЛОВ, Валентин. **Църковна дърворезба в България.** С., Национална художествена академия, 2015. 135 с.

ISBN 978-954-2988-29-1.

Изкуствоведско проучване.

БОНЧЕВА, Мануела. **Практики за изработване на български традиционни инструменти през втората половина на XX в.** С., Black Flamingo, 2016. 166 с.

ISBN 978-954-2915-75-1.

Монографията е етноорганоложко изследване и разглежда българските традиционни инструменти от ракурса на тяхната изработка през втората половина на XX век в нейната обвързаност с функционирането им в ключови инструментални практики за същия времеви интервал. Изследователският подход при третиране на проблема за периодизация в развитието на производствата и промените, които настъпват в технологиите по същото време, насочва към предметната област на приложената етномузикология, като задава актуалност в контекста на проблема за съвременното състояние на музикалните, респективно креативните индустрии в България.

КОСЕВА-ТОТЕВА, Диана. **Стенописи от археологическите разкопки на средновековната българска столица Търново.** Велико Търново, Фабер –

Том I. Текст. 2016. 283 с. ISBN 978-619-00-0393-9.

Том II. Таблици. 2016. 159 с.

За първи път е събран, документиран и систематизиран материал, включващ подробни сведения за находките от археологическите разкопки във важни обекти на старата българска столица и прецизно подбрана визуална документация. За първи път са представени стенописите, намерени в северния двор на църквата „Св. 40 мъченици“. В изследването са поставени основните въпроси за художниците, ателиетата и времето, когато са изписани търновските храмове и дворци.

ЯКИМОВА, Вероника. **Човешката фигура в българската дърворезба.** С., Кралица Маб, 2016. 216 с.

ISBN 978-954-533-154-1.

Изследването проследява развитието на дърворезбата по българските земи от Средновековието до наши дни и анализира начините, по които резбарите представят човешката фигура.

ДОНЧЕВА, Села. **Калъпи и матрици от Българското средновековие.** Велико Търново, Фабер, 2015. 312 с.

ISBN 978-619-00-0337-3.

Представен е един рядък тип паметници на българското средновековно ювелирно изкуство, каквито са калъпите и матриците – основата на производството на изделия от метал по това време. Изложението е представено в няколко раздела, подредени в хронологичен порядък, наложен от самите паметници. Съдържа каталог на паметниците, в който са упоменати основните характеристики на всеки един предмет, както и някои сходни примери. Изображенията са представени чрез фотоси и графичен изглед (възстановка) на тези, които не са добре запазени и от които липсват важни детайли.

ЧИЛИНГИРОВ, Асен. Палеографията на надписите към стенописите в български и сръбски средновековни църкви. С., Херон прес, 2016. 100 с.
ISBN 978-954-580-359-8.

Сравнение на надписите върху мемориалните паметници и стенописите от Второто българско царство с надписите върху стенописите в сръбските манастири от средата на XIII в., което показва тясната им връзка с българските и свидетелства за общия им произход.

РЕЧНИЦИ / DICTIONARIES

ВЕСЕЛИНОВ, Димитър и Анна Ангелова. Речник на френските думи в българския език. С., УИ Св. Климент Охридски –

Т. 1. 2015. 532 с. ISBN 978-954-07-3965-6.

Т. 2. 2015. 532 с. ISBN 978-954-07-3994-6.

Т. 3. 2016. 430 с. ISBN 978-954-07-4061-4.

Речникът позволява да се проследи „активизирането“ и „забавянето“ на процеса на проникване и разпространение на галицизми в българското културно пространство, да се анализира ролята на френската лексика в конструирането на специфични фрагменти от езиковата картина през кодираната в семантиката им представа за света. Структурата на речника улеснява историко-филологическото изучаване на галицизмите като части от историята и културата на българското общество, гносеологичното проучване на знанията, натрупани и проектирани в речниковия състав, лингводидактическото моделиране на галицизмите като учебен материал за оптимизиране на процеса на обучение по френски език и др.

Официален правописен речник на българския език. Глаголи. С., Просвета, 2016. 994 с.

ISBN 978-954-01-3154-2.

Втората част на „Официалния правописен речник на българския език“ е посветена изцяло на глагола – това обособяване се налага, за да може в словника да бъде включен голям обем от активния речников състав на книжовния български език, използван през последните десетилетия. Отделянето на глаголната лексика в самостоятелен том дава възможност да се представят в пълнота правописните особености на българския глагол. Словникът обхваща значително повече глаголи и глаголни форми в сравнение с досегашните официални правописни речници, издания на Института за български език. Подборът на думите е направен въз основа на установени принципи и критерии за оценка на нормативността и е резултат от системно наблюдение на езика на печатните и електронните медии, художествената литература и популярни интернет сайтове, както и от проучване на различни по вид речници. Повече от 20 000 речникови единици дават богата информация за различните форми на глаголите и за техните правописни особености, актуализирана в съответствие със съвременното състояние на книжовния език.

РЕЧНИК на българския език. С., АИ Марин Дринов –
Том 15. ISBN 978-954-322-823-2.

Речникът съдържа над 6 500 заглавни думи с начална буква Р (р – ряпа) с информация за значението, функционално-стилистичните характеристики и особеностите на употребата им, както и за произхода на тези от тях, които са заети от други езици.

НАУЧНА ПЕРИОДИКА 2015–2016

PERIODICALS

Балканско езикознание/ Linguistique balcanique. БАН, Институт за български език. Гл. ред. проф. Анна Чолева-Димитрова. ISSN 0324-1653.

2015, № 1: Иванова, Д. Центры просвещения на Балканах и болгарская интеллигенция эпохи возрождения, 3–16; **Yanev, B.** Bulgarian Ethnopsychology, Revealed by Some Family Names, Motivated by Physical Disabilities and Scars, 17–22; **Saldzhiev, Hr., A. Boyacıoğlu, G. Aydemir.** The Turkic Languages and the Balkan Sprachbund – Phonological and Morphological Similarities. Problems and Hypotheses. Eurasian and Balkan Models of Language Interaction, 23–38; **Petkova, G.** Bulgarian Masculine Personal Names, Derived from a Roman Family Name, Canonized by the Orthodox Church, 39–50; **Kartalova, M.** National Psychology Reflected in Zoo Component (Study on Bulgarian and Modern Greek Language), 51–56; **Ciabotaru de Manev, J. and V. Nenkova.** The Sephardi Jews on the Balkans, 65–72; **Pencheva-Daskalski, M.** About Surnames among Serbs and Bulgarians, Revealing their Trade as a Factor of the Balkan Mentality, 73–78; **Кушумова, М.** Проблема национальной идентичности в отчетах Пловдивского читалиште (1870–1875 гг.). 87–98.

2015, № 2–3: Feuillet, J. Quelques réflexions sur la reconstruction du système phonologique indo-européen, 111–134; **Paraškevov, B.** Ein herausragender Beitrag zur Klärung der germanisch-slawischen lexikalischen Wechselbeziehungen, 135–140; **Schaller, H.-W.** Karl Ostereich (1873–1947) ein um die Bulgarienforschung verdienster deutscher Geograph, 141–154; **Balázs, G. L.** “Superstable markers” in Slavic historical morphology, 183–196; **Paliga, S. Varna.** A linguistic excursion in the realm of *UR-, 197–204; **Leschber, C.** Archaische Schichten in der Viehhaltungsterminologie Südosteuropas, 205–214; **Furlan, M.** The Proto-Indo-European heteroclitic noun for ‘fire’ in the Slavic languages, or the Slavic relationship *pyriti* : purity, 215–228; **Илиева, Т.** Дену-меративное словообразование в средневековом болгарском языке composita с компонентом – именем числительным, 229–252; **Легурска, П. и И. Златанов.** Расширение ойкумены: от мифологических созданий до заморских дикувинок, 253–266; **Mihajlova, B.** Order and joy in Indo-European, 289–296; **Домосилецкая, М.** Наименования растений, используемых в пасечном хозяйстве Балкан, 297–308; **Sotirova, N.** Bulgarian-Greek hybrid nouns that denote a performer of an action (nomina actoris), 309–320; **Henzelmann, M.** Schwierigkeiten bei der Zuordnung des “Pomakischen” zu den slavischen “Mikroliteratursprachen”, 321–332; **Павлова, Н.** Über einen Siedlungsnamen in der Region von Chirpan und seine antike Herkunft, 333–337; **Зозикова, М.** Восток и Запад в одном названии, 337–344; **Petkova, G.** Bulgarian personal names, derived from a Roman mythological name, 345–350.

Българска етнология. БАН, Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей. Гл. ред. Петко Христов. ISSN 1310-5213.

2015, № 3: Богомилова, Н. Дебатът върху национализма: съвременни теоретични подходи; 313–327; **Тодорова, М.** За ползата от категорията „слаб национализъм“; 328–347; **Цанева, Е.** Приложим ли е етносимволизмът в конструктивистка перспектива? (Опит за отговор върху динамиките на българската териториална идентичност); 348–360; **Илиев, И.** Антрополози и етнографи: бележки от периферията; 374–387; **Даскалова, Кр.** Полът на националната държава: някои балкански паралели; 388–400; **Манова, Цв.** Национална не/сигурност по скалата на Рихтер – колко? (Етнологички аспекти на едно регионално бедствие); 401–414; **Казаларска, Св.** Националният етнографски музей – мисията възможна! Но каква е мисията?; 423–430.

Български език. БАН, Институт за български език. Гл. ред. проф. дфн Владко Мурдаров. ISSN 0005-4283.

2015, № 4: Христова-Шомова, И. Средновековният славянски превод на гръцката служба за св. Климент Охридски; 7–21; **Тасева, Л.** Византийско-славянското преводно наследство като обект на историческата лексикография: постижения и перспективи; 22–37; **Цибранска-Костова, М.** Старозаветното влияние в земеделския закон (по сръбския препис хил. 466, XV в.); 38–50; **Мирчева, Е.** Две независими преработки на средновековен житиен текст в дамаскината книжнина от XVIII век; 51–59; **Карачорова, И.** Към характеристиката на апокрифните молитви против зли сили и болести; 60–77; **Мичева, В.** Концептите стар и млад в историята на българския книжовен език; 78–87; **Попов, Б.** Археметафора („обратна метафора“) и оноματοпея при архаичната номинация; 88–98; **Стефова, Л.** Глаголни и именни църковнославянизми в Райковския дамаскин; 99–108; **Холиолчев, Хр.** Названия за родство от кор.-осн. лел-/лал- ~ л’ал/лол/лил- в българския език и неговите диалекти; 109–113; **Пенев, П. Ст.** Етимологичните занимания на Петко Р. Славейков; 114–119; **Митринов, Г.** Интересни антропонимични данни в писма на жители на с. Крушево, Демирхисарско, до Стефан Веркович от 70-те години на XIX век; 120–128; **Кочев, И.** Тодор Г. Влайков и книжовният български език. По случай 150 години от рождението му; 129–134; **Виденов, М.** По някои нетипични фонетични явления в годечкия говор; 135–139; **Мурдаров, Вл.** За нужните дублетни глаголни форми; 140–141.

Резюмета на статиите в интернет: <http://www.balgarskiezik.eu/archives.html>

Български език и литература. МОН, Гл. ред. проф. дпн Маргарита Георгиева. ISSN 0323-9519.

2015, № 6: Игнатов, В. „Захванали сме една работа, трябва да се доизкара до края“, или за дълга и себеотдадеността на посветения (Наблюдения върху „Земляци“ на Йордан Йовков); 570–584; **Черпокова, Св.** Българите и европейските измерения; 613–614; **Ланджев, И.** Стихът като пътешествие

веник: представянето на съвременна българска поезия в чужбина. Аспекти и проблеми, 615–621; **Кирилов, М.** Културни контексти на българския модернизъм през 20-те и 30-те години на XX век, 633–642.

2016, № 1: Шиедлецка, С. Пространство и език. Литературната топография на България, 79–81; **Кошиерадзка, А.** Добруджа. Символизъмът в Полша и България, 82–90.

2016, № 2: Караиванова, Ст. Битието на спомена ридание и спомена утеха в стихотворенията „Елегия“ от Димитър Бояджиев и „Аз искам да те помня все така“ от Димчо Дебелянов, 127–140;

Достъп до статиите в интернет: <http://www.azbuki.bg/editions/journals/bulgarian/contents>

Българско музикознание / Bulgarian musicology. БАН, Институт за изследване на изкуствата. Гл. ред. ст.н.с. ди Елисавета Вълчинова-Чендова. ISSN 0204-823X.

2015, № 4: Драганова, Р. Приспивната песен в музикалнокултурното минало, 21–35; **Каракостова, Р.** Бягство чрез жанра с [филма] „Бягство в Ропотамо“ (1970), 36–45; **Дикова, Е.** Романтичните клавирно-оркестрови творби в репертоара на пианиста Антон Диков, 46–63; **Антонова, П.** Симфонична поема „Тутраканска епопея“ от Димитър Ненов, 64–68.

2016, № 1: Пейчева, Л. Райна Кацарова: слънчевата дама на българската етномузикология и етноархеология, 3–32; **Димов, В.** Райна Кацарова и най-ранните теренни звукозаписи на традиционна музика от България, 33–66; **Огнянова, Е.** Живот, посветен на българската народоука, 67–78; **Йорданова, Л.** Привилегията да бъде близо до Райна Кацарова, 79–86; **Атанасов, А.** Спомен за Райна Кацарова сред кукерите от Турия, 87–90.

Годишник на Регионален исторически музей Пазарджик. Гл. ред. проф. д-р Крассимира Табакова. ISSN 1314-2038.

2015, 6: Кацарова, Р. Един „български“ чех в Пазарджик – Хинек Майер, 7–21; **Петров, В.** Нови аспекти в типологизацията на селищата и развитието на селищната система през халколитната епоха в Пазарджишка област, 22–29; **Димитрова, Д.** Могила Белчови ниви 4 в землището на град Стрелча, 30–43; **Шулева, Л.** Храна и обредни практики при смърт и погребение в Пазарджишко, 44–53; **Точева, Н.** Форми на мъжка маскарадната обредност в съвременността. Дервишовден в село Лесичово (По материали от теренни изследвания в с. Лесичово, община Пазарджик), 54–60; **Псалтова, В.** Младежки бригадирски обекти в Пазарджишкия край 1946–1949 г., 61–68; **Ванцарова, Г. и Д. Илиева.** Професор Петър Миятев (1906–1986), 69–73; **Алексиев, И.** Преписка на проф. Стефан Консулов и Алберт Айнщайн, 74–79; **Жлегов, Д.** Църкви и църковни служители в град Пазарджик през XV–XIX век, 80–84; **Табакова, Кр.** Последните дни на Александър Стамболийски, отразени в испански дипломатически документи от 1923 г., 85–101.

История. МОН. Гл. ред. проф. Д-р Пламен Митев. ISSN 0861-3710.

2016, № 1: Стоянов, И. Представата за склави и тюрки в „Стратегикона“ на Псевдомаврикий, 34–56; **Борисов, Д.** Бележки върху демографската, религиозната и стопанската история на селищата по поречието на Вьча през последната четвърт на XV–XVI в., 57–76; **Кръстев, Кр.** Войните на Волжка България с монголите, 77–88; **Бонева, В.** Домът на българската възрожденска книга: Христо-Дановият музей в Пловдив, 89–105.

2016, № 2: Кулов, Б. Българските училища в чужбина – историко-географско изследване, 119–139; **Златинска, Р.** Лихварството в България и опитите за неговото регулиране в края на XIX век, 140–151; **Боев, Б.** Българският общ народен студентски съюз и полицията (1930–1934 г.), 152–162; **Жунич, Е.** 90 години Старозагорска опера и 70 години от одържавяването ѝ, 176–196; **Гигова, Р.** Немско-български културни отношения от началото на XX век до средата на 40-те години на века, 197–215.

Достъп до статиите в интернет: <http://www.azbuki.bg/editions/journals/history/contents>

Литературна мисъл. БАН, Институт за литература. Гл. ред. проф. Николай Аретов. ISSN 0324-0495.

2015, № 2: Ясман, Я. Колективна памет и културна идентичност, 3–12; **Горчева, М.** Езиците на българската поезия в емиграция след 1944 г., 13–34; **Детрез, Р.** Автобиографията на Григор Пърличев като ‘автожитие’, 56–79; **Кирилов, Н.** Алгебра на смисъла: „Годеникът“ от Стефан Гечев, 80–96; **Цветанова, Д.** „Елегия“ с две лица, или как Димитър Бояджиев се среща с Албер Самен, 114–122.

2015, № 3: Станева, К. За маргинализираните гласове и езици на Българското възраждане, 3–17; **Иванова, Е.** Литературата като история. Историческо, фолклорно и литературно битие на Индже войвода, 18–30; **Трендафилов, Вл.** Английският Вазов: преводачът на „Под игото“, 31–45; **Чернокожев, Н.** Откъси от писмата на един български лекар през 1854 г., 46–67; **Ангов, Пл.** Исторически роман, национализъм и (пост)-постмодернизъм. По повод на „Бежанци“ от Весела Ляхова, 96–122.

Резюмета на статиите на английски език: <http://litmis.eu/archives.html>

Македонски преглед / Macedonian Review. Македонски научен институт. Гл. ред. проф. Александър Гребенаров. ISSN 0861-2277.

2015, № 3: Елдъров, Св. Четническата акция в Македония през 1895 г., 7–22; **Eldurov, Sv.** 1895 Revolutionary action in Macedonia, 23–34; **Николов, Г. Н.** Българският цар Гаврил-Роман Радомир (1014–1015), 35–62; **Гребенаров, А. и Е. Чалгънова.** Съюзът на македонските политически организации и проявите на Владимир Каназирев в САЩ след Първата све-

товна война, 81–94; **Джонев, А.** Кюстендилският край в борбите за национално обединение на българския народ (1877–1913), 95–114; **Лавицкая, М.** Российско-болгарские отношения в 1977–1913 годах: блеск и нищета панславизма, 115–120; **Генадиев, Г. и Сл. Славов.** 130 години Македонско дружество – Варна, 121–132; **Чолева-Димитрова, А.** Кирило-Методиевата езикова норма, 133–140.

2015, № 4: Митев, Д. Национално-малцинствените проблеми в Европа след Първата световна война и Представителството на българите от Вардарска Македония в Женева, 7–14; **Mitev, D.** National Minority Problems in Europe after the First World War and the Representation of the Bulgarians from Vardar Macedonia in Geneva, 15–22; **Тараков, Т.** „Петричкият инцидент“ и участието на местното население в защитата на българската територия, 23–30; **Тюлеков, Д.** Гръцко-българският въоръжен конфликт между националния въпрос и външната политика на България през 1925 г., 31–40; **Германов, Ст.** Европейският и българският печат за гръцкото нападение в Петричко 1925 г., 41–48; **Дренков, И.** Новооткрити британски документи за гръцката агресия в Петричко 1925 г., 49–66; **Георгиев, Г. Н.** Вътрешната македонска революционна организация и дейността на генерал Георги Тодоров като петрички окръжен управител 1926–1927 г., 67–78; **Елдъров, Св.** Ефрем Каранфилов и неговата теория за военната история като основа на българската народопсихология, 91–106; **Гребенаров А.** Емануил Попдимитров – учредител на Научния институт „Западни покрайнини“, 107–114; **Поппетров, Н.** Емануил Попдимитров – възгледи за организиране и интерпретиране на българската култура, 115–124; **Василева, Н.** Емануил Попдимитров – защитник на българите от Западните покрайнини, 125–134; **Чолева-Димитрова, А.** Селищните имена в Босилеградско, 135–142; **Методиев, В.** За българските Западни покрайнини – една кратка история за едно кратко политическо събитие, 143–146.

Минало / Minalo. Гл. ред. Любомир Юруков. ISSN 1310-3415.

2015, № 4: Алексиев, А. Открита е фотография на родолюбивия благодетел Иван Денкоглу, 4–7; **Илиев, И.** Описание на действията на 3-та дружина от 1-ви Софийски на Н. В. княз Александър I полк изобщо и в частност тези на 9-та рота, 8–22; **Иванов, Пл.** Отвличане и робство в исляма: кратък преглед, 46–66; **Дичев, Б.** Източник на злини за националната кауза [Българо-германската военна конвенция от 1915 г.], 67–77; **Хаджийски, И.** Наименование на улиците и площадите в гр. Дупница през XX век, 78–84; **Гигова, Р.** Личният архив на театралния режисьор Хрисан Цанков и запазените в него документи, рецензии, сценографски проекти и снимки, свързани с работата на художника Иван Пенков като сценограф на Народния театър, 85–93.

Проблеми на изкуството / Art Studies Quarterly. БАН, Институт за изследване на изкуствата. Гл. ред. ст.н.с. д-р Бисерка Пенкова. ISSN 0032-9371.

2015, № 4: Мутафов, Е. Къде е Византия в края на XVIII в.? Пъзел за изкуствоведи, 3–8; **Генова, Е.** За някои особености в тематичните предпочитания на дебърските и самоковските зографи, 9–18; **Макуљевић, Н.** Делатност дебарских и самоковских зографа у Босни и Херцеговини, Црној Гори и северној Србији у XIX веку, 19–24; **Ћировић, И.** Зографске радионице и зидно сликарство XIX века у храмовима Врањске епахије, 25–37; **Гергова, И.** Православно изкуство във Видинско. Предварителни наблюдения, 38–49; **Николовски, Д.** Црквата „Св. Никола“ во село Крајници, Велешко, 50–58.

2016, № 1: Николова, К. Обрати и дилеми на режисьорския театър в България през първото десетилетие след Втората световна война, 3–12; **Попилиев, Р.** Комунизъм и трябване, 13–17; **Николова, Р.** Идеология, теория и практики на българския социалистически реализъм в театъра, 18–22; **Йорданов, Н.** Българският репертоар след 1989 г. като културен пренос от миналото към настоящето, 23–26; **Гигова, Р.** Иван Пенков като сценограф в Народния театър и театър „Студия“ през 20-те години на XX век, 35–46; **Тагарева, А.** Критическите рефлексии за сценографията на сцената на Народния театър в периода 1944–до 1968 година, 52–58.

Резюмега на статиите на английски език: http://artstudies.bg/?page_id=198

Проглас. ВТУ „Св.св. Кирил и Методий“. Гл. ред. Пенка Радева. ISSN 0861-7902.

2015, № 2: Шурбанов, А. Как Европа чете Шекспировите „Сонети“: проблеми на превода, 249–273; **Шопова, М.** Римният пренос при превод на руска поезия на български език, 274–290; **Станчева, Д.** „Немско-българският речник“ на Гео Милев, 291–308; **Адинолфи, Р.** „Царството на славяните“ от Мавро Орбини, руският превод на Сава Владиславич и изследванията по въпроса, 309–320; **Камаринчева, Д.** Тематично-функционална характеристика на турцизмите във „Фамилиарни забележки. Спомени (XVIII век–1877 г.)“ от Панайот Хитов, 321–339; **Демиркова, Р.** Езикова игра, игра на думи и каламбур – понятийно-терминологически аспекти и йерархична съотнесеност, 340–360; **Попов, Н.** Превод на културноспецифични названия. Изследване на случай, 361–380; **Виденев, М.** Диалектология и социолингвистика, 391–402; **Радева, П.** Рестриктивният съюз *отколкото да* в системата на подчинителните съюзи в съвременния български език, 403–413.

Старобългаристика / Palaeobulgarica. БАН, Кирило-Методиевски научен център. Гл. ред. проф. Светлина Николова. ISSN 0204-4021.

2015, № 4: Ганева, Г. Темпоралните основи на българския глагол, 3–16; **Данова, Цв.** Византийският източник на една анонимна старобългарска хомилия, 17–26; **Цибранска-Костова, М.** Кокалянският поменик (Из-

дание на текста и изследване), 27–62; **Легких, В.** Особенности формирования церковной службы на Руси (на примере служб святым страстотерпцам Борису и Глебу и на перенесение мощей свт. Николая из Мир Ликийских в Бари), 63–86.

2016, № 1: Иванова, Кл. Към кой ръкопис принадлежат шестте пергаментни листа от сборката на Виктор Григорович № 22 (М. 1704)?, 3–24; **Савова, В.** Херменевтичен анализ на старобългарската служба за св. Климент Охридски, 25–50; **Pereswetoff-Morath, A.** „The Old is in the New Revealed”: Prophetic Quotations from the Slavonic Translation of Doctrina Iacobi in the Literature of Early Kyivan Rus’ (Part One), 51–80; **Pavlikianov, C.** Unknown Letter of the Archbishop of Ohrid Parthenios to the Russian Czar Vasilij Šujskij, 81–94.

Резюмета на статиите в интернет: <http://www.kmnc.bg/?info=95>

Старобългарска литература. БАН, Институт за литература. Гл. ред. Ана Стойкова. ISSN 0204-8701.

2016, 52: Милтенов, Я. Научните приноси на професор Франсис Томсън в светлината на методологическите проблеми пред славистиката, 11–23; **Влаевска-Станчева, А.** Св. Методий в латинската небогослужерна традиция до началото на Новото време, 24–60; **Милтенова, А.** Послание на анахорет Марк до Никола/CPG6094/ в старобългарски превод, 61–84; **Петрова, Ст.** Канони за Безплътните сили в славянските минеи, 85–116; **Атанасова, Д.** Преводи и книжни контексти. Деяние на св. Никола (Praxis de stratilatis) и южнославянските календарни сборници, 117–142; **Тасева, Л.** Параметри на преводаческия избор в един атонски книжовен кръг от 60-те години на XIV в., 143–176; **свещ. Поповски, К.** Зографската електронна научно-изследователска библиотека в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, 177–182.

Съпоставително езикознание / Contrastive Linguistics. СУ „Св. Климент Охридски“. Гл. ред. проф. Петя Асенова. ISSN 0204-8701.

2015, № 4: Емилиянова, Б. Соматизмите със значение „теме“ в българския и в румънския език: метафорични значения в полето на народната географска терминология, 5–13; **Мазуркевич-Сулковска, Ю.** О способах выражения инхоативности в славянских языках (на примере болгарского, польского и белорусского языков), 14–25; **Лекова, Т.** За произхода и семантиката на глагола *патити* в българския език, 37–54.

Достъп до статии и резюмета в интернет: <http://www.slav.uni-sofia.bg/index.php/publ/272>

Etnologia Bulgarica. БАН, Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей. Гл. ред. Петко Христов. ISSN 1310-5213.

2015, № 4: Luleva, A. Informality, Gender, Tourism: The Case of Borovets Resort, 29–44; **Troeva, E.** Signs of Religious Affiliation and Their Usage, 45–58; **Kyurkchieva, I.** and **M. Kosseva.** Clothing Between the Secular and the Religious: Policies and Identity, 59–73; **Barova, V.** In the ‘Family’ of Different Others (Subcultural Identities: Styles, Ideologies, Prejudices), 74–93; **Vukov, N.** Kinship and New Reproductive Technologies: Examples from Bulgaria, 94–112.

Études balkaniques, Institute d’Etudes balcaniques & Centre de Thracologie. Ed.-in-Chief: Raïa Zaimova. ISSN 0324-1654.

2015, № 2: Danova, P. Le fonti della cronaca Bulgari, 5–34; **Petrova, D.** Persons and Events in the Sarandapor Chronicle, 35–56; **Vassileva, E.** The Catholic Reforms on the Balkans and the Bosnian Franciscans, 16th–17th Centuries, 90–114.

2015, № 3: Preshlenova, R. Benchmarking in the Era of Nationalism. Bulgarians and Slovenes in Comparison, 7–35; **Vodopivec, P.** Bulgaria and the Bulgarians through Slovene Eyes (1850–1914), 36–71; **Nachev, I.** Anton Bezenšek and Bulgaria: The Slovenian Who Bridged Two Slavic Cultures, 72–84; **Georgieva, T.** The Idea of Slavic Unity in Russia: Interpretations and Evolution during the 19th Century, 85–110; **Zajc, M.** Slovenian Slavism in the 19th Century and the Issue of Comparison with Bulgarians, 111–125; **Konstantinova, Y.** The Slavic and Anti-Slavic Idea in the Context of the East-West Dilemma. The Case of Slovenians, Bulgarians and Greeks in Late 19th and Early 20th Centuries, 126–149; **Lazarević, Ž.** Comparative Banking Performance in Eastern Europe in the Interwar Period, 150–177; **Perovšek, Ž.** Slovenian Outlook on Bulgaria between 1918 and 1941 and Aleksandar Stamboliyski, 178–202; **Gabrič, A.** The First Lecturer of Bulgarian Language at the University of Ljubljana, 203–221; **Oset, Ž.** Todor Pavlov’s Membership of the Slovenian Academy of Sciences and Arts: Membership in a Foreign Scientific Institution at a Crossroads of Interstate Relations, 222–235; **Spasov, M.** “Nothing is True, Everything is Permitted”. Vladimir Bartol’s Novel “Alamut” – Belated Entry in the Modern Balkan Context, 236–267; **Hristov, I.** The Concept of Time and Identity in the Bulgarian Literary Modernism of the 1920’s, 268–280; **Doncheva, G.** The Figures of the Communist Power in Bulgarian and (Post-) Yugoslav Cinema, 281–297.

ДИСЕРТАЦИИ

Дисертации, защитени през 2016 г.

ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Ивана ДАВИТКОВ. Граматични трансформации при художествен превод (сръбско-български паралели). С., 2016.

Таня Георгиева ИВАНОВА. Тенденции към анализъм в именната система на съвременния гръцки език (съществителни и прилагателни имена). С., 2016.

Маргарита Йорданова КОТЕВА. Названия, свързани с храните и тяхното приготвяне /лексикосемантична характеристика/. С., 2016.

Русин Асенов КОЦЕВ. Съвременният български език като функционираща система в интернет комуникацията. С., 2016.

Никола Кръстев КРЪСТЕВ. Същност и универсални характеристики на името и глагола. С., 2016.

Стоян Георгиев МЕРЕТЕВ. Филмови реализации на литературния текст. Поетика. Контекст. Интертекст. С., 2016.

Николина Николаева НЕЧАЕВА. Деминутивите в съвременната руска реч (функционално-прагматичен аспект). С., 2016.

Иван Петров ПЕТРОВ. Формантът -nt- в старобългарски и в диахронен аспект. С., 2016.

Мария Емилова ПИЛЕВА. Религиозни мотиви в българските преводи на англоезична белетристика през XIX век. С., 2016.

Радослав Стефанов СПАСОВ. Българското историческо и културно пространство. Визуализация на обучението по български език като чужд. С., 2016.

Максим Иванов СТАМЕНОВ. Език, когнитивни структури и структура на съзнанието. С., 2016.

Ванина СУМРОВА. Новите феминални названия в българския език. С., 2016.

Мария Андреева ТОДОРОВА. Типология и свойства на устойчиви словосъчетания в български. С., 2016.

ИСТОРИЯ, ЕТНОЛОГИЯ, ФОЛКЛОРИСТИКА И ИЗКУСТВОЗНАНИЕ

Александър Василев ГЪОШЕВ. Художествени трансформации във визуалните характеристики на българския национален символ – лъвът. С., 2016.

Лиляна Георгиева КАРАДЖОВА. Психологически концепции за въображение в изкуството и фотографията през XX и XXI век. С., 2016.

Хатче Тахирова КЕДОВА. Руско-турски отношения 80-те години на XVII–началото на XVIII век. С., 2016.

Светлана Николаева КУЮМДЖИЕВА. Генезис и трансформации на социалистическия реализъм в българското изобразително изкуство през 50-те и 60-те години на XX век. С., 2016.

Румяна Андреева МАРГАРИТОВА. Музикалнофолклорни практики в мултиетническа среда. С., 2016.

Таня-Йоана Георгиева МИНКОВА. Българско въздухоплаване 1912–1944 г. Исторически и извороведски аспекти на управлението на човешките ресурси. С., 2016.

Невена Стилиянова НЕДЕЛЧЕВА. Конфесионални общности и култов живот в Герлово и Тозлука през XV–XVIII. С., 2016.

Валери Иванов ПЕТРОВ. Селищна система и организация на селищата през халколита. С., 2016.

Тамара Петрова СТОИЛОВА. Русия във века на Просвещението и Революцията. С., 2016. ДН

Десислава Руменова ТАКОРОВА. Раннонеолитната култура в долината на Струма и Софийското поле в контекста на връзките ѝ с Анатолия. С., 2016.

Диана Тодорова ТОТЕВА. Стенописи от археологическите разкопки на средновековната българска столица Търново. С., 2016.

Вера Михайлова ЦЕНОВА. Оперни образци от Западна Европа и САЩ през втората половина на XX век. Полифонични похвати в музиката и драматургията. Сценични реализации. С., 2016.

Димо Дончев ЧЕШМЕДЖИЕВ. Култовете към българските светци през IX–XII век. С., 2016. ДН

Николай Николов ШЕКЕРОВ. Европейски влияния върху българската скулптура от края на XIX и началото на XX век. С., 2016.

НАУЧНИ ФОРУМИ

2016 г.

Блаженствата на поета и страстите на критика

Национална научна конференция

Посветена на 150 години от рождението на Пенчо Славейков и д-р Кръстьо Кръстев

Община Трявна

4 юни – Трявна

9 доклада

Българската кирилица

Национална научна конференция

Национална художествена академия, Музей за история на София

24 май 2016 г. – София

8 доклада

Българската литература за деца – чуй кой говори

Национална научна конференция

Институт за литература при БАН

19 април 2016 г. – София

23 доклада

Външни миграции в България, XIX–XXI в. Историко-демографски, социално-антропологически и етнокултурни аспекти

Юбилейна международна научна конференция

Посветена на 10-годишнината на Българо-унгарската историческа комисия

Институт за исторически изследвания при БАН, Институт по история към Изследователския център по хуманитаристика при Унгарската академия на науките

1 юни 2016 г. – София

15 доклада

Генерация на властта: „Априлското поколение“ в българската литература

Национална научна конференция

Департамент „Нова българистика“ на Нов български университет

3 юни 2016 г. – София

21 доклада

Държавната идея в модерната епоха

Исторически факултет при Софийския университет „Св. Климент Охридски“

30 май 2016 г. – София

30 доклада

Етнологията на ХХІ век – теория и практика

Конференция в памет на проф. Стоян Генчев и по случай 80-годишнината от рождението му

Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН

24–25 март 2016 г. – София

43 доклада

Кирило-Методиевски четения 2016

Международна научна конференция

Посветена на 1100-годишнината от успението на свети Климент Охридски

Катедра по кирилометодиевистика на Факултета по славянски филологии при Софийския университет „Св. Климент Охридски“

13–14 май 2016 г. – София

27 доклада

Културни мостове. Минало и съвремие

Международна научна конференция

Център за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“ при Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и Академия Амброзиана

2–3 юни 2016 г. – София

55 доклада

Мултикултурализъм и многоезичие

Тринадесети международни славистични четения

Факултет по славянски филологии при Софийския университет „Св. Климент Охридски“

21–23 април 2016 г. – София

262 доклада

От християнизация и ислямизация към (хетеро)европеизация: трансформация на културно-историческото наследство в европейските предели

Международна научна конференция

Факултет по славянски филологии при Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Департамента (факултета) по Северноафрикански и азиатски изследвания на Университета на Венеция „Ка' Фоскари“ и Центъра за изследване на Европа-Евразия в Националния институт за източни езици и култури (INALCO) в Париж.

31 март–2 април 2016 г. – София

21 доклада

Писателят като преводач. Преводачът като писател

Национална научна конференция

Институт за литература при БАН

8 април 2016 г. – София

8 доклада

Премълчаното

Национална научна конференция

Институт за етнология и фолклористика с етнографски музей при БАН

26–27 март 2016 г. – София

21 доклада

150 години от рождението на литературния критик проф. д-р Кр. Кръстев

Юбилейна научна конференция

Литературно-историческа школа „Д-р Кр. Кръстев“ към Департамент „Нова българистика“ на Нов български университет, Столична библиотека

31 май 2016 г. – София

150 години от рождението на Пенчо Славейков

Международна научна конференция

Институт за литература при БАН, Национална библиотека „Св.св. Кирил и Методий“

16–17 май 2016 г. – София

40 доклада

Текстове. Надписи. Образи

Изкуствоведски четения 2016

модул Старо изкуство

Международна научна конференция

Институт за изследване на изкуствата при БАН

8–9 април 2016 г. – София

21 доклада

Тържествена научна сесия в чест на 74-ата годишнина от основаването на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН

12 май 2016 г. – София

6 доклада

Унгария и България – свързани истории в Централна и Югоизточна Европа XVII–XXI в.

Юбилейна международна научна конференция

Посветена на 10-годишнината на Българо-унгарската историческа комисия

Институт за исторически изследвания при БАН, Институт по история към Изследователския център по хуманитаристика при Унгарската академия на науките

31 май 2016 г. – София

11 доклада

Цвят и език

Втора международна научна конференция

Факултет по класически и нови филологии при Софийския университет „Св. Климент Охридски“

1 юни 2016 г. – София

28 доклада

Шести Атанас-Славови четения

Национална научна конференция

Департамент „Нова българистика на Нов български университет

18 януари 2016 г. – София

24 доклада

ХОРИЗОНТИ

За Лектората по български език, литература и култура в Одеса, Украйна (В диалог между трима лектори)

Одеса е тясно свързана с Българското възраждане и е позната като значим българистичен център още от първата четвърт на XIX век. Основна причина за това са българите преселници от Османската империя, които създават колонии в южните територии на Руската империя, в частност и в Бесарабия. Важно е да се подчертае, че потомците на тези българи преселници днес съставят може би най-голямата компактна маса българско население извън територията на Република България. Учените П. Куницки, А. Скалковски, Н. Мурзакевич и др. публикуват изследвания, в които се изнасят сведения за българските преселници, разглеждат се въпроси от исторически, социологически и етнографски характер. В одеските учебни заведения се учат местни българи и българи, потомци на преселниците от Османската империя. Формира се силна и многобройна общност на българската интелигенция, в която се включват и редица временно пребиваващи в Одеса българи, като традицията се запазва през целия XIX век – достатъчно е да споменем имената на Георги Раковски, Найдено Геров и Иван Вазов.

През 1865 г. отваря врати висше учебно заведение, което играе значима роля за българистиката, при това не само на местно ниво. Това е Новоросийският университет, по-късно наречен Одески държавен университет, а днес – Одески национален университет „И. И. Мечников“. Една от най-съществените фигури за прохождането и утвърждаването на българистиката в университета е Виктор Григорович (1815–1876) – историк, филолог палеославист и пръв декан на историческо-филологическия факултет. Той развива многостранна научна и преподавателска дейност, събира изключително ценна колекция от български ръкописи, съхранявана в Одеската научна библиотека, която продължава да предизвиква интереса на изследователите и днес. Сред другите важни за българистиката университетски преподаватели и учени, творили през втората половина на XIX и началото на XX век, може да се посочат имената на Александър Александрович Кочубински

(1845–1907), историк, археолог и филолог и Викентий Иванович Шерцел (1843–1906), филолог и етимолог. Борис Михайлович Ляпунов (1862–1943), езиковед славист и педагог, е избран от Управителния съвет на БАН за член-кореспондент през 1932 г., като признание за големите му заслуги към българистиката.

Не са едно и две имената на учените филолози, историци, етнографи от Одеския университет, които имат принос към българистиката. Тук ще споменем талантливия учен от средата на XX и началото на XXI век Дмитрий Семьонович Ишченко (1932–2013) и неговите заслуги в проучването на ръкописите от сбирката на Виктор Григорович. Днес делото му продължават и учени от катедра „Българска филология“, например Дарина Стоянова.

Получаването на лиценз за специалност „Български език и литература“ във Филологическия факултет на ОНУ „И. И. Мечников“ през 1995 г. дава нов тласък на българистиката и най-вече на изследванията в областта на българския език. Разкрива се възможност за по-активна изява на най-новото поколение одески езиковеди-българисти, които приемат задачата да изследват преди всичко българските говори в Украйна. Днес с това се занимават ръководителят на катедра „Българска филология“ Валентина Колесник и Светлана Георгиева, а темата за говорите присъства и в повечето курсови и дипломни работи на студентите от специалността.

Ако насочим поглед извън „И. И. Мечников“, трябва да отбележим, че за съжаление са загубени позициите на българистиката в Южноукраинския университет „К. Д. Ушински“ в Одеса, където през 90-те години на XX и първото десетилетие на XXI век също се изучава български език и има преподавател от България. В Одеса функционира Институт за усъвършенстване на учителите, където се подготвят учебници и методически указания, организират се курсове по методика на преподаването на български език и литература. В Одеса имат седалище Всеукраинският център за българска култура, поддържан от Асоциацията на българите в Украйна, и Българският културно-просветен център „Аз Буки Веди“, поддържан от Конгреса на българите в Украйна. Те също се стремят и доколкото е по силите им, подпомагат развитието на одеската българистика. Тъжно е обаче, че силите на българската общност не са обединени и на моменти се наблюдава нездравосъперничество между Асоциацията и Конгреса. В Одеса излизат вестник „Роден край“ (на български) и вестник „Обозрение плюс“ (на руски и български), които отразяват различни аспекти от живота на българската диаспора в цяла Украйна.

Тази кратка справка за българистиката в Одеса не е изчерпателна и не претендира да бъде такава. Тя дава на читателя нужната предварителна представа за предисторията и го въвежда в изложението по-долу.

Людмила Минкова: В хронологичен ред аз бях първият лектор (от авторите на настоящия материал) в Одеса. В Одеса работих само една година. Преди това четири години бях лектор в Запорожие, където тогава българският език се изучаваше факултативно. През 2010 г. закриха лектората и ме пренасочиха за една година (лекторатите са с максимален срок 5 г.) в Одеса, тъй като на обявления от българското Министерство на образованието конкурс не се бяха явили кандидати. Използвах проверения метод „попитай предишния, по-предишния лектор“, за да разбера какво да очаквам.

Пристигнах с нагласата, че ме очаква много работа. Работата на лектора в ОНУ наистина е много, но по-важното е, че тя е много отговорна, тъй като се подготвят специалисти по българска филология. Практиката показва, че езиковедските дисциплини обикновено се водят от специалисти по езика, а литературоведските – от специалисти по литературата. Затова изискването към кандидатите за лектората в Киев е кандидатът да е литературовед и той води литературоведските дисциплини. За ОНУ има същото изискване. Но независимо от това практиката в ОНУ е българският лектор да води всички „останали незаети от титулярите в катедрата“ дисциплини. А това вече наистина много натоварва подготовката на лектора, а и косвено се отразява и върху качеството на обучението на самите студенти. Аз трябваше да чета лекции по история през всички периоди на българската литература и да водя част от семинарните занятия, да преподавам морфология на съвременния български език, теория на превода, с която бях „наградена“, тъй като владее руски език, както и странознание на България – общо осем дисциплини. Това означава, че от лектора в ОНУ се очаква да е „специалист по всичко“.

Иво Панчев: След избирането ми за лектор в Одеския национален университет „И. И. Мечников“, Република Украйна, си зададох въпросите: какво означава да си лектор по български език, литература и култура; какво се очаква от мен; с какво предстои да се сблъскам и какви проблеми да решавам. И аз, както по-горе пише Л. Минкова, прибягнах до познатото от векове „питай патилия“. Наистина, колегите, които са били преди мен в същата държава, същия град и в същия университет, ми дадоха ценни сведения и много ми помогнаха. Въпреки универсалността на този метод обаче смятам, че има нужда лекторите да се срещат, да обменят опит, да дискутират и да публикуват своите впечатления от работата си в чужбина.

Нека започна с няколко думи по проблема за нивото на висшето образование (а и на образованието като цяло) в Украйна, като написаното се отнася в немалка степен и за България. Коректно е да огранича коментарите си до областта на хуманитарните науки и по-специално – славянските филологии. Ако кажа, че нивото е ниско, значи да не кажа почти нищо. Налице са значителни пропуски в гимназиалното и университетското образование на млади-

те хора. Непознаване на европейската литература, на европейската история, ниско ниво на писмено и говоримо познаване на изучавания славянски език. Това е неприятно, но по-неприятна е липсата на добри перспективи за развитие пред студентите, завършващи филологическото си образование. Учителската професия не е престижна, а тези, които искрено желаят да се занимават с нея, знаят, че не е и доходна. Дипломата на филолога е ценна единствено с това, че се получава по-лесно (разбирай по-евтино) и все пак като диплома за висше образование дава някаква стартова база на пазара на труда. Сред следствията от девалвацията на висшето филологическо образование са цинизмът, ученето „пет за четири“, корупцията. В основна учебна практика се превръща компютърната команда „copy + paste“ от източници в интернет, а понятието за *плагиат* е оставено извън кръга на разглежданите проблеми. Получава се омагьосан кръг, който дава горчиви плодове: необразовани студенти, полузаслужили и полузакупили дипломите си, които стават учители в системата на началното, средното и висшето образование и произвеждат нови поколения още по-слабо образовани ученици и студенти.

Не по-малко тъжно е друго: по-голямата част от завършилите филология така и не намират реализация по специалността си, а стават продавачи, пазачи или (ако имат необходимите връзки) – някакъв вид държавни, общински и т.н. служители, чиновници. Няма да коментирам причините за това състояние на нещата, защото всеки има свое обяснение къде е коренът на злото, още повече че картината в България е сходна. Това са просто щрихи на това, с което се сблъсква лекторът по български език, литература и култура в Украйна.

Българистиката в Одеския национален университет „И. И. Мечников“ следва общите тенденции за славянските филологии и за съжаление от гледна точка на реализацията на получилите образование в специалност „Българска филология“ нещата стоят дори и по-зле. От гледна точка на качеството на полученото образование българска филология не е нито по-добре, нито по-зле от останалите славянски филологии. Усеща се остро липсата на часове по практически български език. Тук следва да се отбележи една истина: лекторът от България трябва да се погрижи за усвояването на езика, дори това да влиза в противоречие с приетата учебна програма. Лекциите по литература, език, история са задължителни за филолога, но не носят полза, когато студентите не разбират езика, на който говори преподавателят. Ето защо основното, с което следва да се занимава лекторът (предварително и по време на лектората), са практическите упражнения по усвояване на българския език, макар, както посочи по-горе Л. Минкова, от него да се очаква да е „специалист по всичко“.

Людмила Минкова: В момента отново съм лектор по български език и литература в Запорожие, където вече за втора година има открита специалност „Превод (руски, украински и български език)“. Вярно, че това е специ-

алност с приложна насоченост и литературните дисциплини не се преподават на български език и се изучават най-общо. Но пък часовете по български са с практическа насоченост. В тази връзка не мога да си обясня факта, че в учебния план на българистите филолози от ОНУ, за които българският език е чужд, няма предвидени часове по практически български език.

Калина Галунова: Да дойда в Одеса като лектор, бе за мен трудно решение. Одеският лекторат е със славата на един от „проблемните“ лекторати, където лекторите не изкарват докрай мандата си. Тук на помощ ми дойдоха бившите лектори, с които и досега поддържахме връзка и обменяме мисли и опит. Особено съм благодарна на И. Панчев, на чието място постъпих. Той бе така добър и търпелив да ме запознае надълго и нашироко със спецификата на лектората, с проблемите му, с положителните и отрицателните му страни. Благодаря и на Л. Минкова – също бивш лектор в Одеса и настоящ в Запорожие, за това, че ми оказва неоценима подкрепа. В момента съм действащ лектор в Одеса вече втора година, която вероятно ще бъде и последната ми година тук (аз също няма да завърша мандата си). Не искам да навлизам в причините за тази „проблемност“ на въпросния лекторат, тъй като основните от тях имат „местен“ характер. Ще спомена само тези, които се отнасят до по-обща практики и нагласи.

Девалвацията на филологическото образование и в частност на образованието по славянски филологии може да се разглежда като част от общата девалвация на хуманитарното образование в наши дни. Общата тенденция се отразява особено зле на „малките филологии“, каквато е и българската филология. Много често студентите, които записват българска филология, го правят, за да вземат някаква (т.е. каква да е) диплома за висше образование. Голям стимул е и предлаганата стипендия. Има обаче и случаи, когато българският език е техен съзнателен избор. Имала съм студенти, които са направили този избор, защото, както сами казват, им харесва как езикът ни звучи; други са избрали да учат български език заради това, че са идвали на море в България и много им е харесало, а има и такива, които са избрали българския език, защото много харесват българския попфолк и българския рап и хип-хоп. Интересен факт е, че българска телевизия не се гледа като цяло, но българска поп музика, включително чалга, се слуша. Независимо как са се озовали в българското отделение, студентите още в първите часове биват „инжектирани“ с доза лекции на български език, който мнозина от тях не разбират достатъчно. Особено неприятен факт е, че в учебните планове липсва подготвителен семестър, който да изведе студентите на ниво на владееене на езика, което би им позволило да слушат лекции на него. Все пак не всички в специалността са българи, почти половината са украинци, които не са изучавали езика преди да постъпят на обучение в катедрата. Като добавим и това, че по време на 4-годишния курс на обучение няма предвидени часове по практически български език,

нещата стават доста трудни за студентите, част от които се отказват между първи и трети курс.

По отношение натовареността на българския лектор само мога да подкрепя казаното от Л. Минкова. Тази учебна година подготвих 15 (!) учебни програми по дисциплини, които водят. Нека прибавим и факта, че натовареността на преподавателите в ОНУ е между 700 и 800 учебни часа годишно, като лекциите не се удвояват, както в България. Това прави около 25 часа на седмица. Практиката в ОНУ е на българския лектор дисциплините да му се дават без право на мнение от негова страна.

За съжаление трябва да се съглася напълно и с констатациите на колегата И. Панчев относно корупцията, липсата на понятие за плагиатство, рефлексът за зубрене, а не за учене и пр. Всичко това е резултат от навици, придобити и възпитани у студентите още преди да пристъпят прага на университета. Не искам да звуча негативно, знам, че корупция има и в България, и във всички страни. Но в сравнение с Украйна мога категорично да заявя, че в България някак си сме успели да опазим образованието от нея. Разбира се, Украйна има много проблеми да решава в този момент; всички знаем, че страната изживява тежки дни в политически, икономически и социален план. Лошото е, че усилията за преодоляването конкретно на посочените проблеми или напълно липсват, или бързо биват задушени с натиск „отгоре“. В тази ситуация аз за себе си реших, че най-доброто, което мога да направя, е с поведението си да покажа, че може и иначе. Като чуждестранен лектор реших, че не е моя работа да съдя и да се меса в делата на страната, която ме е приела за лектор. Но и не мога да приема за себе си да правя компромиси със съвестта си, да толерирам корупция, плагиатство и пр. Разбира се, това ме доведе до конфликти с някои от колегите, но смятам, че изигра добра роля, що се отнася до студентите.

Иво Панчев: Ако погледнем конкретно за обучението по език и култура, бих искал да споделя какво „работеше“ и какво „не работеше“ в Одеса. Дори да става дума за комбинация от азбучни истини в преподаването на чужд език, допълнени от чисто субективни виждания, все пак това е споделян опит.

Сред студентите ми направи впечатление момиче с правилно произношение, добре оформени интонационни конструкции и сравнително богата лексика. „Учили сте в България?“ – попитах, „Не, въпреки гледаме българска телевизия.“ – ми отговори тя. След кратко препитване установих, че повечето студенти не гледат българска телевизия, голяма част от тях не слушат българска музика и не отварят български сайтове, нито пък търсят български клипове (например в YouTube). Затова смятам, че лекторът трябва да запознава студентите с достъпните източници на информация (а най-лесно достъпни са интернет източниците) например за известни българи. Чудесно

е сред имената да са оперните певци Б. Христов, Н. Гяуров, Г. Димитрова, учените Ас. Златаров, Ал. Балан и други, но нека бъдем малко по-практични. Да включим например К. Донеv, Ст. Вълдобрев, Ст. Колева, З. Бахаров, Сто Кила, Графа, Д. Бербагов, Гр. Димитров и много други артисти, певци, спортисти и други личности (признавам, че компанията е еkleктична), които са популярни в България. Видът и държанието на студента подсказва към каква субкултура има пристрастие той и лекторът би могъл според познанията си да предложи български „вариант“ на музикант, писател, творец. Основната цел е да се предизвика интерес у обучавания към съвременната българска култура и с нейна помощ той да усвои по-лесно и на по-добро ниво българския език. Единството на култура и език е в основата на преподаването на чужд език.

Калина Галунова: Напълно съгласна съм с Л. Минкова и И. Панчев, че липсата на достатъчно часове по практически български език е голям недостатък на българистиката в ОНУ. За мнозина студенти българският език се явява чужд, а студентите от българската етническа общност имат нужда да научат книжовната форма на родния си език, който те говорят, но в архаичен, диалектен вариант, останал от деди и прадеди, примесен с русизми и украинизми. В учебните планове обаче няма предвидени часове по практически български език. Налага се да се „краде“ време от други дисциплини, за да се навакса донякъде липсата, но това, разбира се, не е решение на проблема. Така че в дадената ситуация е наложително студентите да бъдат подтиквани и окуражавани самостоятелно да развиват уменията си за слушане, четене, писане и говорене на изучавания език. Безценен помощник тук може да бъде интернет с безкрайните възможности, които предоставя за общуване, забавление и информация по интересующи потребителя теми. Аз мисля, че няма значение дали студентите влизат в мрежата, за да търсят информация за Борис Христов или за Преслава. Важното е да влизат в български сайтове, да четат на български, да общуват във форумите и социалните мрежи на български език и т.н. В крайна сметка и в България по дискотеките се слуша чалга и е по-добре според мен музикалните вкусове и индивидуалните предпочитания на студентите да бъдат уважавани и използвани за целите на обучението, както предлага и колегата И. Панчев, а не критикувани. Имам студентка с музикално образование, която иска да пише дипломна работа за фолклорните мотиви в песните на Азис, защото много го харесва като изпълнител. Трябва ли да бъде отклонена от това желание само защото Азис се харесва на определена аудитория слушатели и не се харесва на друга? Не искам да кажа, че лекторът трябва да симулира възторг от неща, които не му харесват, но един обективен, научен подход към въпросите на попкултурата – подход, който да предразполага към нови хоризонти, да търси обяснения, а не осъждане – е винаги за предпочитане.

Иво Панчев: Сред работещите практики е запознаването с туристическите обекти на България и с тяхна помощ с някои постижения на археологията, съвременното строителство, транспорта и т.н. Младият човек иска да пътува и да попиwa впечатления. В тази връзка бих искал да посочa добрата практика на специалност „Българска филология“ в ОНУ да се организират ежегодни летни и есенни групови студентски пътувания от Одеса до Варна, В. Търново и други градове в Източна България. Наред с това обаче видях колко трудно е да се извадят визи, да се съберат пари за пътуването и престо... Тук България помага, отпускайки стипендии, органирайки семинари и т.н., но... трябва да помага повече. Инвестицията си заслужава, защото много от студентите в „Българска филология“ са етнически българи, потомци на някогашни преселници от българските земи в Османската империя в една друга империя – Руската. При нерадостното положение с топящото се българско население може да се каже, че България има нужда от тези хора. Друг е въпросът дали тя е в състояние да ги привлече.

Калина Галунова: Прави впечатление, че в сравнение с българските студенти, украинските са доста „уседнали“. На университетско и министерско ниво би могло да се помисли за повече възможности за обмен на студенти по програма „Еразъм“ и подобни. Би могло да се помисли и за студентски летни бригади в България, като на студентите се предлага работа в курортите и в други туристически обекти в страната. Към днешна дата визовият режим е доста по-облекчен, а финансовият проблем може да се реши, като студентите „заработят“ престоя си в България. Разбира се, осъществяването на такава идея изисква координация между много институции и не е лесно да се организира, но смятам, че си заслужава. Всички знаем, че най-добре език се учи, когато човек отиде да поживее в страната, в която се говори този език. Това ще спомогне и за взаимното опознаване на украинската и българската култура, които, трябва да признаем, въпреки близостта си – географска, езикова, културна и пр. – не са особено познати една на друга. Българската общност в Украйна от векове живее в по-голяма или по-малка изолация от страната, от която дедите им са дошли, и която с любов днешните бесарабски българи продължават да наричат „прародината“ и „метрополията“. Днешните реалности предразполагат към мобилност и това е голямо предимство за младите хора, което трябва да се използва.

Иво Панчев: Винаги работеща практика при приобщаването към дадена култура/език е изучаването на националната кухня. Какво се готви и как се подправя, какви са сезонните ястия, как се приготвя зимнина и др. Не може да се каже, че има дефицит на литература по въпроса, а и студентите имат какво да споделят за собствените си традиции в кухнята. Получават се интересни беседи, извеждат се културни паралели. Особен интерес буди културата на пиене и затова лекторът следва да е запознат с традиционните български напитки.

Калина Галунова: Към кулинарната тема можем да добавим и запознаването на студентите българисти с българските обичаи и празници. Много добре се прие от одеските българисти организирането на работилница за правене на мартеници. При възможност може да се организират и кулинарни работилници, където всяка култура да се представи на едно общо угощение.

Иво Панчев: Няколко думи и за техническото обезпечаване на учебния процес: в наши дни всички студенти имат преносими компютри (таблети, смартфони) и достъп до интернет. Следва да се насърчи и ползването на електронни книги, в които лесно се съхранява цялата изучавана литература и които са по-удобни по редица причини от преносимите компютри, когато става дума за четене на художествен текст. Разбира се, преподавателят не може да изисква от студентите да инвестират средства в посочена от него техника, но може да даде уместен съвет и да оптимизира учебния процес за двете страни – за студентите и за преподавателя. Абонаментът за сателитни български телевизионни програми също е добра практика, но тя вече зависи повече от учебното заведение, отколкото от волята на преподавателя и студентите.

Ще споделя и това кои практики смятам, че не дават добри резултати в преподаването. Не „работи“ патетичното възхваляване на събития и лица от българската история. Следва да се прибегне до филтър. Едно е да се гордеем с личности и важни моменти от българската история и да ги коментираме пред аудитория в България, друго е да запознаваме представителите на различна култура с тях. Казвам „различна“, като осъзнавам, че бесарабските българи са истински българи, но те са родени, израснали и носят други култури: руска, съветска, а в последните две десетилетия – украинска. Например Освобождението от турско робство е велик момент в историята на България, а делото на Васил Левски е образец за подражание на всеки родолюбив българин. Няма спор. Трябва обаче да се отчете фактът, че бесарабските българи не са под турска власт след напускането на прародината и в по-малка степен могат да споделят възторга ни.

В преподаването не е добре да се афишират усърдно български приноси от рода на „първата бомбардировка в историята на авиацията“, „първия компютър“, „най-старото злато на света“ (още повече че за посочените е спорно доколко те са именно *български*). По-добре е да се акцентира върху вечните добродетели на българската нация – трудолюбието, гостоприемството, находчивостта. Да се разкрие пред студентите доброто в българската култура в паралел с доброто в местната култура и да се изгражда постепенно картина от прилики и разлики, без да се пропуска важната аксиома, че всяка култура е самостоятелна и функционирането ѝ не бива да се оценява (поне не и пред студентите!) от гледна точка на друга култура.

Калина Галунова: Моето впечатление е, че като цяло студентите са дисциплинирани и мотивирани. Часовете минават леко и приятно. Това, което не дава желаните резултати, са силно идеологизирани дискурси. Аз, като ли-

тератор, много внимавам как поднасям на студентите автори като Вапцаров, Вазов, Чинтулов, дори и Ботев. Съгласна съм с И. Панчев, че безкрайното честване на празници, свързани с дати, отбелязващи кървави исторически събития, дотяга. По-добри посланици на страната ни от кухото патриотично говорене са вечните и непреходни стойности, които народът е създал – неговата система от ценности, отразена в обичаите и традициите, митологията, фолклора, битата. Това, към което трябва да се стремим, е да осъществим със студентите един диалог между културите, в който и ние да покажем интереса и уважението си към приемащата култура.

Иво Панчев: Ще подчертая, че има смисъл България да продължи да изпраща лектори по български език, литература и култура в Украйна, в частност – в Одеса. Това обаче трябва да става в съответствие с разработена в България стратегия, основите на която да са ясни за лектора. Лекторът трябва да знае какъв образ на България следва да изгради, какви са най-важните му задачи. Лекторът трябва да се чувства по-сигурен по отношение на пребиваването си в Украйна, да усеща подкрепата на страната, която го изпраща на мисия. В тази връзка съм сигурен, че българските държавни институции могат да се погрижат по-добре за решаването на визовите, трудоустройствените и други проблеми, които сериозно затрудняват живота на българския лектор в Украйна.

Калина Галунова: В заключение искам да кажа, че въпреки своята „проблемност“, за която стана дума в началото, лекторатът в Одеса е много важен и ценен както за България, така и за българите тук, в Украйна. Одеса е административен център на област, населена с компактни маси от етнически българи. В този смисъл българистиката в ОНУ се явява един важен стожер на българщината, един притегателен център за младежите от българската етническа общност, който спомага за съхранението и популяризирането на българския език, култура и традиции. При традиционно слабите и занемарени връзки между България и българската диаспора в Бесарабия, българистиката в Одеса се явява свързващо звено, чрез което младите хора получават възможност да опознаят и обикнат родината на своите прадеди, да изучат литературата, езика, културата, историята ѝ, да попътуват из нея или пък да продължат образованието си в български ВУЗ.

Специалността „Български език и литература“ в ОНУ тази година чества 20-годишен юбилей, а катедра „Българска филология“ съществува от 2007 г. В момента тя е единствената катедра „Българска филология“ в Украйна. Независимо от трудностите, за които вече стана дума (липса на достойна реализация на завършилите и оттук слаб интерес от страна на кандидат-студентите към специалността), катедрата успява да оцелява и един от факторите, благодарение на които става това, е българският лектор. Наличието на чуждестранен (български) лектор в катедрата издига престижа на специалността,

дава гаранции за по-качествено обучение и не на последно място напомня на българската общност в Бесарабия, че не са съвсем забравени от тяхната прародина, че българските институции са заинтересовани и загрижени в Бесарабия да се поддържат живи българския дух и съзнание. В този смисъл българският език тук не е просто един от славянските езици, които се изучават в рамките на славистиката. Българският език тук е жив, говори се, макар в архаични и диалектни форми. Без силна българистика в ОНУ българската общност би загубила важна опора в усилията си да се самосъхрани.

Иво Панчев: Специалността „Български език и литература“ в ОНУ наистина е важна за развитието на обучението по български език, литература и култура в Украйна, но може би не е редно на нея да се гледа като на безалтернативна „свещена крава“. В Одеса има български културен център, в който се провеждат курсове по български език, има и други университети („К. Д. Ушински“), в които са преподавали български език и е имало лектори от България. Трябва да се подходи балансирано и българските власти да стимулират развитието на българистиката в Одеса и извън ОНУ, за да се обхванат повече обучавани и да не се залага на една карта. Крайно време е да се отвори българско училище в Одеса – от много години насам усилията в тази посока не дават реален резултат. Излишно е да се обяснява какво означава едно училище за многобройната българска общност в града и областта.

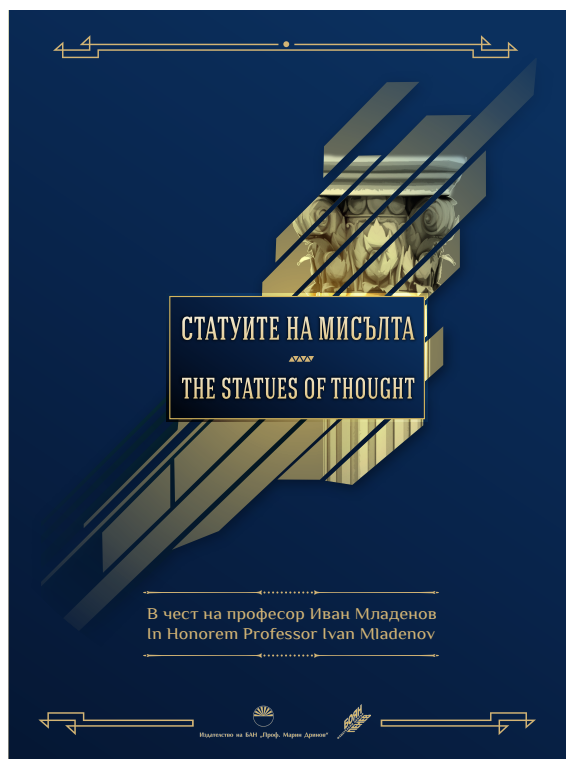
Людмила Минкова: В заключение бих могла да кажа, че лекторатът в Одеса е действително много важен за развитието на българистиката в Украйна, но в същото време българският лектор в ОНУ не може в пълна степен да допринесе за това, тъй като по-голямата част от времето му е посветена на неговото самоусъвършенстване като полифункционален специалист.

Людмила Минкова, Калина Галунова, Иво Панчев

СТАТУИТЕ НА МИСЪЛТА

СБОРНИК

В чест на професор Иван Младенов

Сборникът „Статуите на мисълта“ е знак на почит към научното дело на големия семиотик и литературовед проф. Иван Младенов по повод неговата 60-годишнина. Той е автор на приноси трудове в областта на прагматизма, семиотиката, литературната теория и философията на Чарлс С. Пърс. Книгата му *Conceptualizing Metaphors. On Charles Peirce's Marginalia* е публикувана от престижното издателство Routledge (2006, 2014). През 2012 г. е преведена и отпечатана в Токио, с което проф. Младенов става първият български учен хуманитарист с книга, издадена в Япония. Той е гост-изследовател в *Peirce Edition Project* в Индианаполис и

Блумингтън, САЩ, като печели два пъти стипендия „Фулбрайт“. Сборникът включва разработки на повече от 30 изявиени учени от САЩ, Германия, Австрия, Великобритания, Франция, Бразилия, Япония, Норвегия, Финландия, Холандия, Унгария и България.

НАУЧЕН ЖИВОТ

Международна конференция „От християнизации и ислямизации към хетероевропеизации: трансформация на културно-историческото наследство в европейските покрайнини“

Конференцията на тази тема бе проведена на 31 март–2 април¹ в сградата на Ректората на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и бе организирана от Института за литература при БАН съвместно с Факултета по славянски филологии на СУ, Департамента (факултета) по Северноафрикански и азиатски изследвания на Университета на Венеция „Ка’ Фоскари“ и Центъра за изследване на Европа-Евразия в Националния институт за източни езици и култури (INALCO) в Париж. Спомоществуватели на конференцията бяха Институт „Сервантес“ в София, Италианският културен институт в София и Френският институт в България. Помощта им бе за пътя и престоя на неколцина от чуждестранните колеги. С доклади и лекции участваха двадесет и двама души от десет страни.

Множествените числа на трите съществителни в първата част на заглавието на конференцията подчертават различията в процесите на приобщаване към въобразени над-племенни и над-национални общности, или символи-обещания за общност между хората без оглед на техния етнос и език, каквито са християнството (християнствата), ислямът, а по-късно – Европа и нейните алтернативи.

Конференцията, от гледната точка на нейните организатори, имаше три основни цели: организационна (да упражни и демонстрира приложимостта в България и ефективността на определен начин на правене на наука, който ние смятаме за нормален), научна (да предложи нетривиална визия за мястото на българистиката и балканистиката сред други интердисциплинарни програми в хуманитарните и социални науки) и културостроителна (да провокира култивирането – сред учените в хуманитарните и социални науки – на

¹ From Christianisations and Islamisations to (Hetero)Europeanisations: Transformations of Cultural-Historical Heritage on the European Margins.

рефлексия и саморефлексия, които да забавят, спрат или обърнат процеса на самопровинциализиране на българската научна общност и на българското общество).

Мотивирането на целта, която означихме като организационна, изисква особено внимание. Европейската модерност е породила начин на правене на наука, който ние смятаме за нормален и който продължава да функционира в Западна Европа. Той се характеризира с възможност за състезателност, селективност, прозрачност и оповестеност на процедурите и правилата, времева дисциплина, безпристрастност, разделяне на функциите (административни и научни, инициращи научна активност и оценяващи), отвореност (а не егоцентричност). Той е предпоставка за правене на наука с добро качество, преди и независимо от „големите пари“ на „проектното финансиране“ и наукометричните критерии, идващи от природните и технически науки в англосаксонския свят.

Предварително бе написана теоретична концепция за конференция (във формата и с апарата на научна статия); след проучване на публикации и на сайтове на образователни и научни институции концепцията бе разпратена на конкретни учени с предложението да поемат отговорността да рецензират предложения за доклади по темата на концепцията, а също бъдещи статии въз основа на прочетените доклади и така да образуват научния комитет на бъдещата конференция; структуриран бе и организационен комитет, който да администрира бъдещата кореспонденция и да представлява институциите съорганизатори²; концепцията, съставът на комитетите, календарът и условията за подаване на предложения за доклади бяха оповестени на сайтове за научни обяви, както и на специално създадения сайт на конференцията, в жанровата форма на *call for papers*, осем-девет месеца преди обявената начална дата на конференцията. Подробно се спирам на тази технология, тъй като я смятам за важна предпоставка за правене на нормална или модерна, или пребиваваща в епохата на модерността, наука, каквато се прави в Западна Европа. Опитът, включително при организирането на настоящата конференция, показва, че българската научна общност е в нежелателна степен предмодерна, патриархално-патерналистка, вкл. фиксирана върху практиките на устното общуване и върху себе си; на този фон опитите за шокова модернизация и модернизация „отгоре“ едва ли ще имат успех. Да налагаш наукометричните критерии на природните и технически науки в англосаксонския свят, да насърчаваш на всяка цена писане на „проекти“ с цел набавяне на външно финансиране, без общността да е усвоила практиките на нормалната наука (публична обява за конференция – а не канене на конференция

² Използвам случая специално да благодаря на Тодор Христов, Теодора Цанкова, Гага Шургайя.

в частен порядък; търсене на тематична кохерентност на конференциите; рецензиране на предложенията за доклади и на статиите без знание за това кои са авторите; налагане и поддържане на времева и финансова дисциплина и за участници, и за организатори; носене на редакторска отговорност – а не на механично-съставителска безотговорност), е все едно да искаш от футболен отбор, който не може да играе в, например, белгийското или шотландското първенство, да играе в групите на Шампионската лига. При нормализиране на научните практики, вкл. рутинизиране на ползването на чужди езици, сътрудничествата с чуждестранни учени и организации, печеленето на външно финансиране и публикациите в „индексирани и реферирани“ „с импакт фактор“ и т.н. издания от само себе си – постепенно – ще зачестят.

Основната научна цел бе да видим българската култура и българистиката (а също балканските и балканистиката – доколкото в последните десетилетия балканската културна общност конкурира славянската като място, семейство, дом на българската култура), а също ред други „истики“, в не-тривиална компания.

Тръгнахме от очевидния, но често пренебрегван факт, че християнството е било, и все още е, свят, по-обширен от този на (християнска или пост-християнска) Европа. (Имахме предвид не само християнските общности, създадени чрез европейската колонизация, но и предмодерните и предсредновековни християнски общности в Близкия Изток и Африка.) Бяхме наясно, че „Европа“ е била проект и продължение на католико-протестантската част на това, което постепенно става „Европа“, която част по-късно селективно асимилира и интегрира общности и наследства, които не са били нито католически, нито протестантски, а в поне един случай дори не-християнски (Турция). Че, следователно, в редица (прото)национални общности, чиито сегашни наследници смятат себе си за повече или по-малко „европейски“, секуларизацията е означавала европеизация, или пре-местване, пре-ориентиране не само във времето, но и в пространството на културата. И че, следователно, усещането за „(не-, друга) европейскост“ в тези общества и култури следва да бъде де-есенциализирано, ако сме съгласни, че трябва да допринасяме за изграждането на размишляващи върху основанията си общества и на научни общности (в хуманитарните и социалните науки), които си дават сметка за своята двупосочна връзка със своя „обект“, т.е. чиято рефлексивност (*réflexivité*) е съзнателна.

Избирайки да говорим за „покрайнини“ вместо за „периферия“, наблюдаваме на множествеността на опита, а също, което смятаме за по-важно, осмисляме разликата между „периферия“ и „покрайнина“ („периферен“ и „маргинален“). Според нашето разбиране „покрайнината“ („маргиналното“), за разлика от „периферията“ („периферното“), потенциално тежнее към повече от един „център“. Някои национални елити, като балканските, руския, испанския, турския, изпитват привлеченост от въобразени (значи – потенци-

ално-действителни) културни вселени, които не са „Европа“: „Византия след Византия“, „Евразия“, „Испанидад“, новоосманската общност. Доколкото въпросните вселени са създадени в някакъв вид зависимост от символната привлекателност на „Европа“, биха могли да бъдат наречени „Хетероевропи“. За да оразличим споменатите случаи помежду им, сме склонни да оползотворим още един синоним на „покрайнина“: „гранична линия“. Според смисъла, който влагаме, „покрайнинността“ би се отнасяла до медитативно, а „граничността“ – до перформативно тежнеене към повече от един център.

Последните два абзаца почти цитираха увода от концепцията на конференцията. Към момента на провеждането на конференцията се бе образувало (международно) ядро от съмишленици, които можахме да формулираме научните си цели така:

Сложните процеси, които са обект на нашето внимание, са били изследвани по следните два начина, според нас недостатъчно евристични: те или са бивали посвещавани на един регион (в най-добрия случай на два) като се е избягвало съпоставяне между регионите, или са ограничавали вниманието си до *вътрешните* покрайнини на културния конгломерат, който се възприема като „Европа“. Освен това и при двата подхода личи подценяване и дори пренебрегване на факта, че „Европа“ и „Европейската идентичност“ са интелектуални и социални конструктори (в не по-малка степен от националните идентичности), а и на двата не достига саморефлексия. Типичен (и най-скорошен) пример за изследване, прилагащо първия подход, е тритомното изследване *Преплетени истории на Балканите* (ред. Румен Даскалов, Диана Мишкова и др., публ. от Brill през 2013–2015 г.); най-внушителният пример за изследване от другия вид е двутомникът *История на литературните култури на Източно-Централна Европа*, ред. от Марсел Корнис-Поуп и Джон Нойбауер (John Benjamins, 2004–2006).

От XVIII век насам редица протонационални и национални общности покрай и през границите на културния конгломерат, който се схваща като „Европа“, са преобразували самоличностите (идентичностите) си от християнски и ислямски в европоцентрични. Този разнороден и разноезичен пояс от култури се простира от Испания до Русия, обхващайки Балканите, Анадола и останалия Близък Изток, Кавказ, общностите от териториите на някогашната Полско-Литовска общност и Източна Балтика. В посочения период споменатите общности са забравяли и създавали родства и съседства, водени от стремежа да изглеждат достойни за уважение в очите на европейския „център“. Тези процеси се усложняват и „парцелират“ от факта, че въпросните общности са принадлежали или принадлежат на различни империи и над-национални политически образувания покрай и напреки на появяващите се подвижни граници на „Европа“ (византийска, османска, испанска, руска, съветска, може би и австрийска и полско-литовска). Имперската (пред)история на общностите частично предопределя, се наслажда върху или просто се

преплита с историята на тяхната европеизация. Така факторите, определящи забравяне, изобретяване и преобразяване на родства, съседства и наследства, се оказват сложни и условно двупластови или двукръгови, в смисъл, че принадлежат на два „кръга“ или хоризонта, в рамките на които протичат идентичностните трансформации: (1) кръга на европейската прото-империя и (2) кръговете на бившите империи. Не е ясно как корелират (вкл. дали се взаимнообуславят) в тези процеси такива мощни силови полета на идентичностни трансформации като литературата (и изкуствата), хуманитаристиката и политиката. Инструментализирането и реабилитирането на конфесионалните идентичности в рамките на европеизацията и при културни течения, които са реактивни спрямо европеизацията, е един възможен и важен пробен обект от гледище на току-що посочената рамка на изследване (корелативност между литература, хуманитаристика (вкл. литературознание) и политика).

Отказвайки да осъзнае конструираността, или въобразеността, на европейската идентичност и на европейската наднационална културна общност, и оставяйки в плен на дилемата „национална култура – европейска (по подразбиране универсална) култура“, българската национална общност и българският интелектуален елит се самопровинциализират; те се превръщат в обект на политика откъм един наднационален център и по този начин са неспособни 1) да осмислят наличието на алтернативни възможности за наднационална самоидентификация (и в миналото, и днес) и да оползотворят актуалната си комуникация с тях и хипотетичното си участие в тях, 2) да станат субект, включително активен посредник, в политиката на актуалния, или доминиращия, наднационален център (с други думи и конкретизирайки – не успяват да станат субект на евроинтеграция). Освен че се самопровинциализират, тази общност и този елит продължават да се самовъзпитават в духа на специфичен културен расизъм, който е особено нетърпим към малките разлики: да си въобразяват или убеждават, че зад българската източна граница изведнъж започва варварството или просто незаслужаващата внимание част от света (стандартният набор от представи включва например тази, според която в „Европа от IX век“ българите, или по-точно техният първоучител в християнската вяра, опровергават „триезичната ерес“ и създават precedent за богослужение на четвърти език).

Иска или не, българската научна общност трябва да осъзнае (и оттам да помогне на българското общество да осъзнае), че България се намира в няколко наднационални силови полета: европейско, неоосманско, (нео)евразийско (може би и други). Тези силови полета имат геополитическа повърхност, но са културни и социални. Едно от тях доминира в България днес и налага едностранчив, анахронистичен и телеологичен прочит на българското, балканското, балкано-анатолийското, балкано-кавказкото и т.н. културно-историческо наследство. Българското и регионално минало, непредсказуемостта на историческите процеси и потенциално граничната позиция на българската

територия, на българската културна памет и на българската над-национална самоидентификация налага осмисляне на своето място, цели, възможности и избори в рамките на всяко от едно от изброените „силови полета“, или (прото)наднационални общности, за да може българското общество да бъде субект или контрагент, а не обект на въздействието им.

Постигна ли конференцията целите си? Организационната – в малка степен: заявките за участие от България бяха само две, т.е. малцина пожелаха да заговорят на „езика“, на който са склонни да „говорят“ само при възможност за участие в наистина престижен Запад. Научната – в голяма степен: бяха проследени сходни, понякога общи за Балканите, Южен Кавказ, Близкия Изток, Източна Балтика и Испания явления и процеси; но неидването на трима колеги, определени за *keynote speakers* – единият турски литературовед-компаративист, другият германски русист-историк, третият испански социолог и културфилософ – лиши конференцията от важни контексти (тъкмо тези, които най-убедително – поне за неизкушената публика – показват евристичността на понятието „покрайнина“, важността на оразличаването му от понятието „периферия“, нехипотетичността на културна планета, която се върти около две слънца). Културостроителната – рано е да се каже; първа успешна стъпка би бил евентуалният интерес към участие в следващото ни – на оформящата се група съмишленици – предприятие: малка конференция (или книга, или секция на конгреса на Европейското общество по сравнително литературознание през 2017 г.) на тема „Страхът от самота и от непрестижни родства и съседства в изборите на литературоведите-компаративисти“; втора – колективната монография, която планираме да съставим, опирайки се на прочетените доклади, да бъде преведена на български.

Йордан Люцканов

Изкуствоведски четения 2016: Текстове. Надписи. Образи

На 8–9 април в конферентната зала на Института за изследване на изкуствата се проведе поредната международна среща на учени в рамките на „Изкуствоведски четения 2016“. За втора година в програмата на тези четения бе обособен модул „Старо изкуство“, който представлява международен колоквиум на определена тема. През 2015 г. форумът бе посветен на темата „Герои. Култове. Светци“ и приключи успешно с издаването на едноименен тематичен сборник с текстовете на докладите още през същата година. Тази година млади и утвърдени специалисти от България, Гърция, Сърбия, Албания, Франция и Русия се срещнаха, за да обменят своите идеи по темата „Текстове. Надписи. Образи“.

В центъра на интереса на участниците в колоквиума беше епиграфският материал, най-вече модалностите на текста в християнската култура, взаимовръзките с изображенията в християнския храм, ръкописите и иконите, всичко това в конкретния исторически контекст и със специално внимание към въпроса за авторите и реципиентите на тези произведения. В докладите на учените – епиграфи, археолози, историци и изкуствоведи, както и в оживените обсъждания по време на продължителните дискусии, акцентът бе поставян върху идеята, че надписите не трябва да бъде считани за автономни текстове. Археологическата обстановка, в която те са открити, материалът и техниката на изпълнение, езиковите особености, тяхното съчетаване с образи могат да дадат на изследователя ценна информация за конкретната исторически ситуация, с която са обвързани, за евентуалните мотиви, породили появата им, и за тяхното конкретно богословско, политико-идеологическо, дидактично или друго значение. Именно този подход, който напълно съответства на методологията в съвременната медиевистична наука¹, позволява да бъдат осветлени в по-голяма степен въпросите за механизмите и различните функционални равнища на онтологическата за християнската култура връзка „текст–изображение“.

Представените доклади обхващаха широки в хронологическо отношение граници: модерните прочити на текста на Витрувий, представени от Стела Ташева; образния език на римското изкуство в провинция Тракия,

¹ Вж. например публикувания през миналата година том с докладите от две конференции с близка тематика: *Inscriptions in Byzantium and Beyond. Methods – Projects – Case Studies*, ред. Andreas Rhoby, Veröffentlichung zur Byzanzforschung 38, Wien, 2015.

разгледан в изложението на Марина Колева; богословските аспекти на взаимовръзката между слово и образ в произведенията на Максим Исповедник, изложени от Невена Димитрова, и в епохата на иконоклазма, засегнати от Георгиос Цигарас; правните и икономически аспекти в подобрени надписи от византийската епоха в темите на Константина Варела и София Германиду; особеностите на гръцкия епиграфски материал от епохата на Българското възрождане, осветлени от Емануел Мутафов на базата на надписите и образите от църквата „Св. Никола“ в Бачковския манастир, дело на Захари Зограф, които за първи път са обект на научно изследване.

На вниманието на специалистите бяха представени и нови прочити на добре познат материал: Георгиос Веленис предложи по-прецизно разчитане на публикуван и от български учени гръцки надпис от с. Черноглавци, Шуменско; Елена Костич и Георгиос Веленис разгледаха отново известния Воденски надпис на цар Самуил в контекста на по-мощно проучване на други сродни по графични особености надписи, а Ралица Русева се спря на възможните значения на фигурата на пишещия Христос от миниатюрата от прочутото ватиканско копие на Хрониката на Константин Манаси (Cod. Vat. sl. 2).

Няколко от участниците поставиха в центъра на вниманието един съществен аспект на взаимоотношението текст–образ, а именно разкриването на литературните източници на композициите, изобразявани в стенописните декорации на късносредновековните храмове. Андреа Бабуин идентифицира убедително византийския епос за Дигенис Акрит и амазонката Максимо като литературна основа за една изключително рядка сцена на двубой, изписана в църквата „Св. Богородица Хризафитиса“ в Пелопонес, Гърция. В представянето на Светлана Смолчич-Макулевич бе показана връзката между стихотворния календар на Христофор Митиленски и образите от менолога в стенописите от XIV век в църквата „Св. Богородица“ на манастира Трескавец, днес на територията на Република Македония. Константинос Якумис доказа красноречиво влиянието на творбите на монаха проповедник от началото на XVIII век Нектариос Терпос от Мосхополе като литературен източник за сцената на Страшния съд, която в същия период се изписва в някои от църквите в региона, като постави акцента върху извода, че историците на изкуството трябва да обръщат внимание и на съвременните на изследваните изображения литературни произведения, чиято популярност понякога е надхвърляла регионалните рамки и които изглежда са били достъпни на зографите.

Друга част от докладчиците изтъкнаха възможните идеологически аспекти на епиграфския материал и на неговата връзка с образа. Нови хоризонти в тази насока очерта Елена Ерделян, която разгледа два ктиторски надписа на сръбската кралица Елена Анжуйска (съпруга на Стефан Урош I)

с латински букви като маркери за културната идентичност на земите под неин контрол през късния XIII и ранния XIV век, поставяйки въпроса за сръбската средновековна култура не само като епигон на византийската традиция, но и като феномен със свой облик, който в определен исторически период се е характеризирал с мултилингвистичност и отвореност към Запада. Димитриос Лякос се спря на голяма група византийски и поствизантийски посветителски надписи от атонски манастири, които дават важна информация за историята на светите обители, както и за покровителството и дарителската дейност на влашките и молдавските воеводи. Ненад Макулевич постави в центъра на дискусията темата за значимата роля на зографа в християнската култура, който не е само обикновен занаятчия, репродуциращ познати модели, но може да бъде и многостранно талантива, образована и влиятелна личност – проводник на идеологически влияния, какъвто в началото на XVIII век е бил Христофор Жефарович. Същият социален аспект на обсъжданата проблематика присъстваше и в доклада на Грегори Манопулос за значението на термина „даскал“, с който някои зографи се самоопределят, и неговата спорадична употреба от гръцките зографи, за сметка на по-честата му поява в средата на славяноезични майстори – сърби и българи, през XVII–XVIII век, както е видно и от някои надписи от църкви в Арбанаси.

Венсан Дебие убедително изтъкна как средновековният майстор може целенасочено да смесва текст и образ в една творба, в която те са равнопоставени и изначално предназначени да бъдат възприемани като едно цяло. За целта Дебие използва съвсем различен материал – надписа и сцената с Пророк Даниил и лъвовете върху един от капителите в църквата „Св. Петър де ла Наве“, Испания от VII век. Но този пример от западното изкуство е свързан с много съществени за разглежданата проблематика въпроси, които се пораждат с равно основание и от източноправославния материал: кой стои зад решенията да се комбинира по определен начин текст и образ, до каква степен средновековният майстор е имал възможност да твори, щом подобен артефакт съществува, и за кого е предназначено създаването му?

Как епиграфският материал може да се разглежда като артефакт, като признак за определено равнище на образованост на създателя и на реципиента показва в своето представяне Елисавета Мусакова, демонстрирайки на базата на примери от южнославянски ръкописи от XIII–XIV век използването на колофони, криптограми, лабиринти и магически квадрати, както и на по-редки и „екзотични“ за епохата шрифтове като глаголицата, в един вид „игра“ с букви и думи, водеща до чисто интелектуално наслаждение. Като своеобразен контрапункт на това изследване се прояви работата на Олга Трефилова, която показва навлизането на говоримия български език в надписите от стенописите на възрожденските църкви в Югозападна България.

Повечето от изнесените доклади впечатлиха силно с методологическия подход и резултата от неговото успешно прилагане към избрания материал. Текстовете от този форум ще бъдат обнародвани в отделен том, оформен от издателския център на Института за изследване на изкуствата. Оживените дискусии по време на това научно събитие съдържаха множество перспективни за разработване на идеи и именно в такова ползотворно обсъждане, в заключителната част на програмата, се оформиха и насоките за тематичния обхват на следващия колоквиум, който се надяваме да привлече интереса на още признати и обещаващи изследователи у нас и от чужбина, за да се превърнат тези ежегодни академични срещи в постоянен межкултурен диалог.

Маргарита Куюмджиева

Писателят като преводач. Преводачът като писател

На 8 април в Нова конферентна зала на СУ „Св. Климент Охридски“ се проведе годишната конференция на Академичния кръг по сравнително литературознание. Темата на форума беше „Писателят като преводач. Преводачът като писател“. С доклади взеха участие 14 български учени.

Конференцията беше открита от Николай Аретов (БАН), който предложи типология на съвместяването на писателската и преводаческата роля в една личност и сподели някои свои наблюдения върху връзките между личното творчество на автора и превежданите от него произведения (тук конкретни примери бяха Владимир Полянов и Асен Христофоров). Дария Карапеткова (СУ) се спря на проблема за читателските очаквания към преводната литература, в частност на наложилото се изискване за „гладкост“ на преводния текст, което нерядко води до отдалечаване от оригинала.

След тези първи два доклада обзорният характер на форума премина в дух на повече конкретика и контекстуалност. Два от следващите доклади бяха посветени на значими личности от българската културна история. Любка Липчева-Пранджева (ПУ) насочи вниманието към Мели Шишманова, преводачка, но и писателка, често засенчвана от именитите си роднини, и към забележителния ѝ принос за българо-австрийските отношения. На свой ред Георги Цанков (БАН) в полемика с Инна Пелева (ПУ) представи мечтата на Цветан Стоянов за усвояване на световната литературна класика в България в отявлено дисидентски краски.

Традиционно силни бяха докладите в областта на българската възрожденска литература. Николета Пътова (БАН) разгледа статута на преводните драми през Възраждането. Надежда Александрова (СУ) запозна аудиторията с подхода на Иван Богоров при превода на френския роман „Еничарите“ (1849). Обект на доклада на Андриана Спасова (БАН) бяха преработките на Езоповите басни в многобройните възрожденски издания, в които са включени. Бойка Илиева (ЮЗУ) се спря на представянето на италианската литература в „Българска христоматия“ (1884) от Вазов и Величков. Серијата доклади за възрожденска рецепция на чужди литератури беше прекъсната от Анна Алексиева (БАН), която говори за рецепция, но вече не през, а на Възраждането в по-късен период, като изложи наблюденията си върху интерпретациите на Априлското въстание в съставената през 1976 г. антология „Епопея славна“.

Юбиларят Пенчо Славейков, от чието рождение тази година се навършват 150 години, също беше почетен на научния форум. Мая Горчева (ПУ) представи размислите си върху преводимостта на „преводната“ антология

на поета „На острова на блажените“. А във фокуса на доклада на Николай Чернокожев (СУ) бяха образите на Ленау, които П. П. Славейков създава в поемата „Успокоения“ и антологията „Немски поети“.

В конференцията „Писателят като преводач. Преводачът като писател“ бяха включени и няколко доклада, анализиращи конкретни преводачески решения на нивото на текста. Изхождайки от личния си опит, Доротея Табакова (СУ) говори за преводите на Еврипид в светлината на книжното четене, от една страна, и на драматургичните конкретизации, от друга. Бисера Дакова (БАН) представи австрийската писателка Фридерике Майрьокер и коментира собствения си превод на нейни произведения. И накрая Теодора Цанкова (БАН) разгледа някои особености на превода на Х. Л. Борхес на романа „Орландо“ на Вирджиния Улф, съответстващи на собствения светоглед на аржентинеца.

Конференцията завърши с Годишното събрание на Академичния кръг по сравнително литературознание. Докладите от конференцията са в процес на публикуване на сайта на кръга: <http://calic.balkansbg.eu/>.

Теодора Цанкова

Международна научна конференция, посветена на 150-годишнината от рождението на Пенчо Славейков

На 16 май в Големия салон на БАН се откри двудневна Международна научна конференция, посветена на 150-годишнината от рождението на Пенчо Славейков, включена в културния календар на ЮНЕСКО за 2016 г. Конференцията бе организирана от Института за литература при БАН. Честванията включваха още изложба в пространството пред Народния театър за личността и делото на Пенчо Славейков и тържествен концерт в зала „България“ на 17 май. Партньори на инициативата бяха Столична община и Националната библиотека „Св.св. Кирил и Методий“.

Пленарното заседание бе ръководено от доц. Елка Трайкова, директор на Института за литература. В словото си при откриването на конференцията председателят на Българската академия на науките акад. Стефан Воденичаров подчерта, че Пенчо Славейков е творец от европейски и световен мащаб, а за нас българите, той е символ на всеотдаен писател, мислител и общественик, допринесъл за културното и духовно издигане на съвременниците си. „Пожелавам конференцията да се превърне в празник на духа“ – пожела в заключение акад. Воденичаров. Приветствие към конференцията поднесе и г-н Йорг Шенк, съветник и ръководител на отдели „Наука“ и „Преводи“ към Посолството на Германия в България. Пленарният доклад на проф. Михаил Неделчев очерта житейско-творческата цялостност на Пенчо-Славейковото присъствие и мисионерското му самосъзнание, спря се на различни интерпретации на делото му. Финален акцент в откриването на конференцията поставиха стихотворения на Пенчо Славейков, прозвучали в изпълнение на актьора Юлиян Петров. В края на пленарното заседание бе връчен почетен знак „Марин Дринов“ на лента на Гражина Шват-Гълъбова, професор във Варшавския университет и в Полската академия на науките, за значими приноси в развитието на българистиката в Полша.

Програмата на международната конференция включваше 44 доклада. В заседанията, които се проведеха на 16 и 17 май в НБКМ и в БАН, взеха участие учени от Института за литература, Института за изследване на изкуствата, СУ „Св. Климент Охридски“, НБУ, ВТУ „Св.св. Кирил и Методий“, ПУ „Паисий Хилендарски“, ШУ „Епископ Константин Преславски“, УНИБИТ, НЛИМ, ЮЗУ „Неофит Рилски“, Бургаския свободен университет, Бургаския университет „Проф. д-р Асен Златаров“, Хайделбергския университет, Мюнхенския университет, Гьотингенския университет, Хумболтовия университет,

Университета в Рим, Университета на Венеция „Ка Фоскари“, Университета в Упсала, Полската академия на науките, Чешката академия на науките.

Масштабите на Пенчо-Славейковата културна фигура бяха потърсени в модусите на поетическата, философската и културно-идеологическата цялостност; реконструиран бе модерният естетически фундамент (определян като „естетически индивидуализъм“) на Пенчо-Славейковите ранни – и поетически, и критически – манифести отпреди консолидирането на кръга „Мисъл“: поемите „Микеланжело“, „Сянката на Свръхчовека“, „Симфония на безнадеждността“ и др., програмните статии „Душата на художника“ и „Змай Йован“; анализирано бе въздействието на редица немскоезични източници и южнославянският характер в усвояването им (спецификата на славянската „модерна“); културният месианизъм и сътрудничеството на П. П. Славейков с естети идеолози като д-р Кръстев.

Стихът на Пенчо Славейков бе анализиран структурно-семиотически както в диахронен, така и в синхронен план чрез статистически данни и редица смислозадаващи контексти. Разгледани бяха издания на капиталните книги на П. П. Славейков „Епически песни“ (1896) и „Блянове“ (1898), а сходствата и концептуалните и жанрови различия помежду им бяха интерпретирани като целенасочен авторски замисъл. Докладите върху лироепическия текст „Кървава песен“ потърсиха на свой ред проекциите на поетовия образ, конструираха един недовиден до момента езотеричен код на четене на поемата чрез алхимичния символ на изумруда, което насочи впоследствие дискусиата към аналитичната психология и някои трудове на К. Г. Юнг като „Психология и алхимия“; затвърдено бе схващането за херметичността, за сложната зашифрованост на този труден Пенчо-Славейков текст. Поемата бе прочетена и през раздвижените контексти на смислосъздаване, реконструирана бе тяхната богата полифония, която отвори текста на П. П. Славейков към полетата на културната памет, към превода и актуалните тогава политически каузи. Наблюденията върху антологията мистификация „На Острова на блажените“ постави темата за парадоксалността на писането, потърсени бяха връзки и с други подобни проекти в европейската литература, сред които известната мистификация „Папа Хамлет“ на Арно Холц и Йоханес Шлаф (1889), с която вероятно българският поет се е запознал още в Лайпциг. Изследванията поставиха интригуващ акцент върху значещата смяна на поетовите атрибути в работи на П. Славейков от различни периоди, а заедно с това и върху метаморфозата на този образ във времето; по-малко известни, предимно публицистични текстове реконструираха Славейковата поетическата митология.

Масштабът на Пенчо Славейков като „междукulturен автор“ бе осмислен чрез преводаческото му дело в антологията „Немски поети“, както и в италианските му преводи от първите две десетилетия на XX в., във фигурата на поета медиатор (отношенията на Пенчо Славейков с Чехия, Италия и Ан-

глия); културната значимост на Пенчо-Славейковото дело бе обгледана в сюжета на възникването на антологията „Сянката на Балкана“ (Лондон, 1904), в прелюбопитните отношения между българския съставител и английския му партньор Хенри Берлайн.

През схващанията на по-малко известни автори и изследвания в металитературен план бе иновативно разгледана Пенчо-Славейковата философско-психологическа интерпретация на религията, разгледани бяха особените връзки между Славейковия мотив за мълчанието и исихазма. Плътен блок от доклади разгледа делото на Пенчо Славейков като театрал, органично изразяващо разбиранията му за национална култура, а завръщането към публичните лекции на Славейков го припомни като завладяващ оратор. Открити и аргументирани бяха редица продуктивни усвоявания на Пенчо-Славейковата поезика у по-късни творци като Блага Димитрова.

Текстове на Мара Белчева, завинаги свързана с личността на Пенчо Славейков, се превърнаха в органична част от възстановката на поетовата фигура. Изнесени бяха сведения за новоразчетени нейни писма, както и за неизвестни нейни стихове, открити в тетрадка ръкопис – цяла малка стихосбирка, създадена в първата половина на 1921 г., в която Белчева завръща моменти от своя живот, изтеглени във философски обобщения, в нова за нея народопесенна стилистика.

Докладите и от двата дена на конференцията представиха оригинални акценти и гледни точки, фундирани в нови или малко известни факти около личността и творчеството на Пенчо Славейков. Директното, разтоварено от предубеждения вглеждане в документи и архиви се насочи към Нобеловата награда, за която е предложен Пенчо Славейков. Бяха изнесени многобройни неизвестни факти около номинирането му, подкрепени с редица архивни документи от Швеция, разчетени бяха и сериозни грешки в някои от съществуващите им преводи на български език. А митът за „доброволното изгнание“ на поета бе интерпретиран като търсене на вечен пристан за неспокойния му дух.

Докладите бяха съпътствани с дискусии, които отвориха нови възможности за прочит на монументалния Пенчо Славейков.

Съпътстващите прояви на честването на 150-годишнината от рождението на Пенчо Славейков привлякоха вниманието на гражданите на столицата и оставиха трайна следа в културната програма преди Деня на писмеността 24 май. На 16 май в пространството пред Народния театър, чийто директор Пенчо Славейков е бил, беше представена изложба, която чрез много неизвестни или малко познати документи и снимки разказа за живота и творчеството му.

На 17 май в зала „България“ бе изпълнен тържествен концерт с участието на Симфониета „София“ и Национален филхармоничен хор „Светослав Обретенов“. Духовното присъствие на Пенчо Славейков бе пресъздадено

чрез музиката на Лудвиг ван Бетовен, към когото поетът е изпитвал интелектуално пристрастие: философската поема „Cis moll“, в изпълнение на актьора Николай Антонов, бе последвана от Фантазия за пиано, хор и оркестър c-moll, ор. 80 и Симфония № 5, c-moll, ор. 67.

На 18 май се състоя пътуване до родния град на поета – Трявна, където бяха посетени редица места, свързани с делото на Славейковци: Славейковото школо, едно от първите светски училища в България, в което през 1849 г. тревненци канят Петко Славейков за учител. Той въвежда редица прогресивни педагогически подходи, сред които отменянето на телесните наказания за провинилите се ученици, изучаването на музика, рисуване, физическо възпитание. Тук, редом с изявени българи, получават познания и децата на Петко Славейков – Пенчо Славейков и Иван Славейков. Посетена бе и Славейковата къща, където се раждат и отрастват всичките седем деца на Петко Славейков, високообразовани личности в културния и политическия живот на България: Иван Славейков – кмет на София през 1885 г., министър на просвещението в правителството на Петко Каравелов, народен представител (IV–XI Обикновено народно събрание 1884–1901); Христо Славейков – министър на правосъдието (1910–1911 г.) и народен представител в продължение на 25 години, председател на XIV Обикновено народно събрание (1908–1910); Рачо Славейков, генерал от българската армия и разбира се, един от най-големите поети на България – Пенчо Славейков.

По време на посещението в гр. Трявна се състоя и среща с кмета на града – г-н Дончо Захариев, както и с представители на културната общественост. На честванията присъства и кметът на италианския град Брунате Давиде Бодини, където през 1912 г. умира Пенчо Славейков. Той дари на гр. Трявна вещи на поета, ревниво пазени почти век.

Александра Антонова

Проектът „Българската класика – знание за всички“ по програма БГ 08 „Културно наследство и съвременни изкуства“ (мярка 2)

След изключителния успех на сайта „Български литературен модернизъм“ (<http://bgmodernism.com/>), чиято първоначална идея бе да се осигури лесен и бърз достъп до литературните манифести, а ведно с тях бяха дигитализирани огромни текстови масиви (значимите периодични издания на българския модернизъм от началото на XX век до 1944 г., както и литературоведски изследвания – статии, студии, монографии), другият мащабен проект по усвояване на културното наследство вече е в ход: „Българската класика – знание за всички“.

Проектът стартира през май 2015 г. със зададен срок на изпълнение от 12 месеца, но поради естеството на включените в него дейности бе удължен с още 6 месеца. Въпреки непрестанно изникващите трудности от процедурно-бюрократичен характер – промени в отпуснатия бюджет, в начина му на управление и др. – този макрозамисъл, съвместяващ дейността на три институции (Институт за литература – БАН, Национален литературен музей, Столична библиотека) – е осъществяван в ритмична етапност, с постепенно обособяване и изпълване на зададените му структури, налице е и периодична отчетност, т.е. присъства всичко онова, което е необходимо за регулирането и контрола „отвътре“¹.

Кои са параметрите на изпълнение, количествените показатели за ефикасност на проекта? Възложени са следните норми за брой дигитализирани архивни единици: общо 206 400 (включително данни за ромската култура от XX в., която ще бъде обособена като отделен сектор в структурата на проекта); от този внушителен общ брой съответно 50 000 страници са за сканираните периодични издания (особен акцент е поставен върху архива на детския периодичен печат, съхраняван в Столична библиотека); 6 400 фотодокумента; 150 000 ръкописи на авторите класици и 300 триизмерни обекти (вещи и принадлежности на писателите). За изпълнението на тази широкомащабна дейност са предоставени подходящите помощно-технически средства, с които са оборудвани три дигитални центъра в трите институции. Предоставената техника е съобразена с особеностите на наличните архиви във всяка

¹ Ръководител на проекта е доц. д-р Елка Трайкова, директор на Института за литература, негов координатор – доц. д-р Пенка Ватова. В експертния екип са включени изследователи от ИЛ, а в самия процес на дигитализация участват колеги от ИЛ, НЛМ и СБ.

от институциите. Предстои да бъде изграден и четвърти дигитален център, ориентиран към ромската култура, интегрирането на групи в неравностойно положение, осигурен достъп за тяхното образование и обучение.

Коя е същността, сърцевината на проекта, в какво се състои неговата резултатност, освен очевидното изискване да бъде произведен интерактивен културнообразователен продукт, базиран на дигитализираните архиви, продукт, съдържащ в себе си потенциал за производни на него други културнообразователни продукти – филми, виртуални изложби и колекции, учебни помагала, семинари, лектории? Какво се случва отвъд този максимализъм за „събиране и систематизиране на информацията“, а впоследствие – за нейното популяризиране и нейната достъпност, което не означава елементарност и профанност?

Работата по проекта „Българската класика – знание за всички“ изисква да бъдат дигитализирани наличните (в трите организации) архиви на 13 български писатели – П. Р. Славейков, Ив. Вазов, Мих. Георгиев, П. П. Славейков, П. К. Яворов, Елин Пелин, Н. Лилиев, Хр. Смирненски, Ел. Багряна, Ас. Разцветников, Фани Попова-Мутафова, Н. Вапцаров, Д. Димов. В процеса на дигитализация ще бъде съхранена и усвоена непозната, неизвестна дори на специалистите информация, т.е. неминуемо ще изникнат информационни „възли“, „ядра“, които ще преформулират и донякъде преобърнат утвърдената, клиширана представа за автора/авторите. Въз основа на тази съхранена и тематично структурирана информация ще бъдат изградени профилите на писателите. Всеки профил ще е съставен от кратка биографична статия за автора, литературоведска интерпретация на творчеството му, пълна библиография от и за автора², рубрика „Любопитно“ с акцент не върху пикантно-сензационното, а върху малко известни, недостатъчно огласявани факти и събития из живота му, от взаимоотношенията му с другите, които на свой ред да „осветят“ профила му от необичаен ъгъл, иновативно пренареждайки го. Всеки от авторовите профили ще приключва с раздел „Съвременни културни интерференции“ – едно интерактивно поле, в което образът на класика и неговите текстове влизат в неочаквани трансформации и актуализации (филми, театрални постановки, интерпретации в попкултурата и т. н.). Този последен, незадължителен раздел – незадължителен, доколкото представата за класика функционира тук съвсем необременена от очаквания за суховата фактология, т.е. съдържа се определен елемент на „ненаучност“, нерядко на предизвикателна принизеност, е пределно отворен за нови допълвания. Например Яворовото заглавие „В полите на Витоша“ би могло да имену-

² Усилията на колегата библиограф Аделина Германова по електронната обработка на уникалния за Балканите ръкописен каталог – притежание на ИЛ – са изключително приносни. Аделина Германова изготвя и библиографиите към профилите на писателите – един не всякога забелязван, но извънредно ценен труд.

1869

ва агенция за недвижими имоти, а стихотворението на Н. Лилиев „Жената, която от паметни дни“, чертаещо образа на една идеална любима, би могло да е просто съпътстващ текст към самодейна музикално-илюстративна импресия с привкус на кич... Което обаче не означава, че останалите раздели са канонично „затворени“. Напротив – и при чисто биографичния, както и при литературоведския материал, дори при библиографията, е налице тази пропускливост към новооткрити факти и преосмислящи цялото архивни единици, т.е. за всяка от рубриките неизменно е налице тенденцията към *обогатяване*.

В този смисъл „живецът“ на проекта „Българска класика – знание за всички“ е във взаимното подхранване и преосмисляне между факта/документа и интерпретацията/профилирането на автора. Съположени в интерактивния продукт, те са немислими в своята отделеност едно от друго, непрестанно се интерферират, взаимно се обуславят и отгласяват. Една от първите спонтанни идеи, изникнала при обсъждането на структурата и визията на литературния портал, бе в статията за отделния автор да бъдат открити подтекстови, препращащи ядра-линкове (образи на предмети, ръкописи, пощенски картички, интригуващи фотографии), които да „отварят“ страницата, рубриката, въобще жанра на статията към други тематика, пространства, измерения. Надявам се, че тази идея, както и много други оригинални хрумвания, ще бъде реализирана до голяма степен и няма да остане неосъществен блясък по достъпност и атрактивност, по безкрайно разстилане на информация в мрежата, по идеята за „потъване“ на потребителя сред едно неусетно увеличащо го знание.

Разбира се, непременно трябва да се отбележи явната *неравностойност* на 13-те налични архива. Т.е., ако Петко Славейковият архив е съхранен, въпреки отстоянието във времето, в множество тетрадки дневници, съдържащи поетически ръкописи, записки и приписки от различен характер, наброски към евентуални прозаични текстове, писма, схеми със стихосложения, съдържания на поетични книги, изчислявания на тяхната себестойност и не на последно място, чисто бакалски сметки³, то архивите на Ас. Разцветников и Ел. Багряна разкриват значещи липси, които трябва да се уплътнят компенсаторно чрез съдържанието на другите рубрики. Стремещт да се уравни помежду им, което не води непременно до нивелиране на авторовите профили, е породен от решението на работещите по проекта за еднотипни статии или текстове, които следват определена матрица. Разбира се, това решение едва ли ще унифицира начина на писане (най-вече на литературоведските

³ Самите „тетрадки за упражнения“, запазени в удивително добро състояние, са уникален документ за полиграфията, качеството на хартията, оформлението на учебните пособия преди 1878 година.

статии), но поне донякъде би въдворило единство на намерението при съставянето на тези текстове.

Естествено е идеята за сходящи се, еднотипни материали, както и за тяхната концептуална стегнатост, прегледност, обозримост да бъде опровергавана от емпирични, документални находки, а също и от документални находища, по-точно „съкровища“ за изследователя. Така например в работата ми над профила на Николай Лилиев имах изключителния шанс за досег до личната му библиотека, депозирана в Института за литература през 1975 година и оттогава до днес съхранявана там. И ако архивът на Н. Лилиев (макар и запазен в писма, в поетическо-преводни тетрадки, любопитни снимки) не е така скрупулوزно съхранен подобно на Петко-Славейковия, то неговата лична библиотека, с уникалните си книги на немски, френски, английски, изписвани, поръчвани все още от студента Н. Михайлов, както и с първите издания на емблематични за литературната ни история книги с автограф, разтваря безбрежни полета информация за същинските влияния на големи европейски автори, влияния, които поетът съзнателно е търсел. Библиотеката говори много за интересите на този изящен, завършен поет, полагайки го в неочаквани културни контексти чрез читателския му избор; освен това чрез личната му библиотека можем да научим много за градивните му взаимоотношения с ред ключови фигури от българската литература – за приятелството му с Вл. Полянов, с Фани Попова-Мутафова, със своенравния Г. П. Стаматов, за пиетета на македонизирания поет Венко Марковски към „големия символист Лилиев“ и пр. Библиотеката на Н. Лилиев потвърждава до голяма степен създадената представа за този автор, но и опровергава утвърдения негов образ на безотносителен символист. Същият подстъп би могъл да бъде приложен и към съхраняваната отново в ИЛ библиотека на Ас. Разцветников, автор, чийто личен архив е по-скоро оскъден, незапълнен, неработещ за т.нар. в проекта „сработващи модули“ между интерпретация и документ. (Важно е да отбележа, че цялата библиотека на Ас. Разцветников, а и немалък дял от библиотеката на Н. Лилиев, са сканирани за нуждите на проекта, т.е. вече са въведени в дигиталното хранилище и са превърнати в ценен източник за създаване на виртуални изложби и колекции, заложили като вторични културнообразователни продукти в проекта „Българската класика – знание за всички“). Разбира се, виртуализирането на двете библиотеки, изложбите, селектиращи уникалните книжни издания, за пореден път ще докажат изначалната вписаност и захраненост на българската литература от европейския културен контекст и наследство. И не само нейната вписаност, но и пряката ѝ контактологичност, нейната обусловеност вътре, в сред самата тази култура.

В този смисъл, въпреки зададените параметри, към които се придържа, въпреки очертаната от неговия екип структурираност на тематичните раздели, проектът „Българска класика – знание за всички“ е в процес на несекващо обогатяване, на преконцептуализиране и преформулиране в зависимост от ненадейните разкрития в архивите и не само там. Един проект, който не просто е перспективен, а който се развива „отвътре“, посредством собствените си непредвидими и неизчерпаеми ресурси.

Бисера Дакова

НИЗВЕРГНАТИЯТ ВЛАДИМИР ВАСИЛЕВ

Страници от него и за него

За специалистите е ясно, че интересът към личността и делото на Владимир Василев, интензивно поддържан през последните две десетилетия, по необходимост първо се вмести в матрица, продиктувана от политическата конюнктура. Досегашните изследвания и спомени по право и съвсем естествено принадлежат на специалисти-филолози и писатели. Въпреки това в публикуваните текстове преобладава проблематика, в по-голямата си част осветляваща житейската му съдба и гражданската му биография, вместо анализ и обобщения над самото му литературно-критическо наследство, над таланта и майсторството му на един от най-веиците интерпретатори на ли-

тературно-естетическия ни развой. В това отношение и тук предлаганото издание като че ли не прави изключение. Оправданието в случая е, че изобищо не е поставяна другата голяма цел. И още нещо – че изложението стъпва на неизползвани ръкописи, обогатяващи поведението и творческата биография на низвергнатия критик във враждебната за него среда след 1944 г.

ПРОФИЛИ

Емилие Блахова на 85 години

През 2016 г. се навършват 85 години от рождението на видната чешка палеославистка Емилие Блахова. Тя е родена на 13 юни 1931 г. в Прага. През 1955 г. завършва руска филология в Карловия университет. Академичната ѝ кариера започва преди повече от шест десетилетия, през 1954 г., като асистентка в Катедрата по чешки език към Института за руски език и литература в Прага, където води занятия по старобългарски. От 1959 г. работи към Отдела за „Речник на старославянския език“ при Славянския институт.

Научният интерес на Емилие Блахова към проблемите на кирило-методиевските преводи проличава още в първата ѝ статия *K překladu řeckých nominálních konstrukcí v Šestodnevu Ioanna Exarchy* (1959 г.), в която изследва влиянието на гръцкия синтаксис върху езика на Йоан Екзарх в Шестоднев¹. Голям е приносът на юбиларката за възстановяване историята на началния етап на старобългарската книжнина, в частност на развоя на старобългарския хомилиар². На тази проблематика е посветена дисертацията ѝ, която

¹ Bláhová, E. K překladu řeckých nominálních konstrukcí v Šestodnevu Ioanna Exarchy. – In: Bulletin Vysoké školy ruského jazyka a literatury, 3, 1959, p. 141–167.

² Bláhová, E. Syntax Anonymní homilie rukopisu Clozova. – Slavia, 31, 1962, p. 151–165; Bláhová, E. Homilie Clozianu a Homiliaře Mihanovičova. – Slavia, 32, 1963, p. 1–16; Bláhová, E. Starslověnský překlad Epifanovy homilie. – Bulletin ústavu ruského jazyka a literatury, 10, 1966, p. 53–59; Благова, Е. Гомилии Супрасльского и Успенского сборников – В: Исследования источников по истории русского языка и письменности. М., 1966, с. 77–86; Bláhová, E. K otázce „otěčьskychъ kъnigъ“. – Slavia, 38, 1969, p. 582–590; Bláhová, E. Příspěvek ke zkoumání stsl. homiletických textů (Trojí překlad Chrysostomovy homilie o Jidášově zradě). – Studia Palaeoslovenica. Praha, 1971, p. 49–64; Bláhová, E. Vznik homiletické části kodexu Suprasl'ského. – Palaeoslovenica. Praha, 1971, p. 7–27; Bláhová, E. Über die Homilienquellen des klemens von Ochrid. – Les Études balkaniques tchécoslovaques, 4, 1972, p. 113–123; Bláhová, E. Nejstarší staroslávěnské homilie (Syntax a Lexicon). – In: Studie Československé Akademie věd. 11, 1973, 93 p.; Благова, Е. Обзор греческих и латинских параллелей к Успенскому сборнику 12–13 веков. – ИАН СССР, 32, 1973, с. 271–274; Благова, Е. Значение Хлудовского сборника 55 для изучения состава древнейших славянских гомилетических сборников. – В: АЕ, 1978. М., 1979, с. 163–170; Благова, Е. Лексика Супрасльской рукописи и лексика Иоанна Екзарха. – В: Проучвания върху Супрасльския сборник. С., 1980, с. 117–126;

тя защитава през 1970 г. – *Синтаксисът на най-старите старославянски хомилии*. Емилие Блахова проучва езика на най-ранните преводи на хомилетични текстове в състава на кодексите Clozianus и Suprasliensis и в по-късни сборници от различни езикови редакции (Успенски сборник, Михановичев хомилиар и др.). Въз основа на старинните особености в лексиката и синтаксиса на хомилията от Клоцовия сборник тя определя възникването им през Кирило-Методиевата епоха. Това свое становище чешката палеославистка подкрепя и с факта, че в съставите от по-късно време (Супрасълски, Успенски, Михановичев), съдържащи хомилията на Клоцовия сборник, липсват текстове с толкова архаични лексика и синтаксис (освен принадлежащата на неизвестен автор, в която се порицават неизпълнението на християнските морални норми и простъпките на управляващите). Емилие Блахова поддържа тезата на Г. Тал, че преводът на хомилията в Клоцовия сборник не е дело на един книжовник и че по езиковите си специфики първа, трета и четвърта образуват една група, а втора и пета – друга.

По отношение на текстовете в Codex Suprasliensis изследователката възприема диференциацията на Ван Вейк, докато тази на А. Маргулиес смята за по-несполучлива. По нейно мнение най-старинните хомилии в този сборник (41, 42, 43) по особеностите на превода се схождат с тези в Clozianus, а номера 32, 38, 31 наподобяват по стил и език Йоан Екзарх. Емилие Блахова подкрепя тезата на Р. Нахтигал, че под наименованието *отъуьскѣмъ кѣнигѣмъ*, за които се споменава в Житието на Методий, се имат предвид състави с хомилии и че то по всяка вероятност визира прототипа на Клоцовия сборник и Михановичевия хомилиар. Във вид на графика изследователката представя релациите между преписите на Епифаниевата хомилия в Клоцовия, Супрасълския и Михановичевия състав, както и в Златоуста на Ягич. По нейно убеждение всички те възхождат към един общ първоначален превод. Чрез съпоставителен анализ тя установява връзка между свидетелите в Codex Clozianus и Михановичевия хомилиар, което я навежда на мисълта, че същите произлизат от междинен апограф, откъдето следва, че Клоцовият препис не отразява първоначалния превод на хомилията. Сподейайки мнението на С. М. Кулбакин, Ваян, Фр. Гривец, Р. Нахтигал, Й. Вашица и др., Емилие Блахова счита, че към преводаческата дейност на Методий могат да бъдат отнесени хомилията само от една от двете групи в Клоцовия сборник и че най-вероятно това са Анонимната и Епифаниевата хомилия (2, 5), за което говори синтактичната прилика между тях. Изследователката привежда и някои извънезикови свидетелства в подкрепа на своята теза – насочващи към дейността на Методий във Великоморавия елементи от съдържанието на Анонимната хомилия, както и историческата конкретика в текста на Методиевото житие, отправяща към събития в двора на Светополк.

Съпоставката, която Емилие Блахова прави между втората група хомилии, гръцките им източници и други старобългарски преводи на същите

гръцки текстове, както и данните от синтактичния и лексикалния анализ сочат сходства в езика на първа, трета и четвърта хомилия от Codex Clozianus и езика на евангелията. Базирайки се на това, Емилие Блахова предполага, че тази група хомилии и особено номер 3, която се отличава с изключително преводаческо майсторство, биха могли да бъдат отнесени към перото на Константин-Кирил. Изследователката лансира хипотезата, че текстовете в Codex Clozianus са преведени във Великоморавия и са от времето на Кирил и Методий, а скоро след това са били преведени и хомилии 41, 42 и 43 от Супрасълския сборник.

Вниманието на Емилие Блахова привлича и проблематиката, свързана със славянската версия на Беседите върху Евангелието на папа Григорий Велики. В съавторство с Ж. Икономова тя разглежда общия контингент думи в лексикалния състав на Беседите (както и на Второто житие на св. Вацлав) и на някои източнобългарски и руски паметници³. Наличието на моравизми в превода на папа Григорий Велики чешката палеославистка обяснява с факта, че тогавашните автори са възприемали езика като общославянски, което предполагало използване от ерудирани книжовници, като преводача на Беседите и Йоан Екзарх, на изрази от друга среда, рядко употребими, но напълно понятни⁴ с цел обогатяване на речника.

През всичките години на своята научна активност Емилие Блахова следи и откликва на всяка новост в палеославистиката. С изключителна вещина и съществен изследователски принос се отличават нейните многобройни рецензии за издания на паметници, изследвания в различни области на палеославистиката, лексикографски трудове, големи и малки докторски дисертации⁵.

Юбилярката участва в съставителството на сборник със старославянски легенди от чешки произход (най-старите глави от областта на чешко-руските културни връзки), в който се съдържа преводът на чешки език на ранни славянски текстове, създадени в Чехия през периода X–XI в., но съхранени и в други славянски области, най-вече в Киевска Рус.

³ Благова Е., Ж. Икономова. Лексическите совпадения Бесед Григория Двоеслова и Второго Жития Вячеслава с лексикой Иоанна Екзарха. – *Palaeobulgarica*, 17, 1993, 3, 13–26.

⁴ Bláhová, E. Ke klasifikaci ceskokirkevnoslovanských památek. – *Slavia*, 62, 1993, 427–442.

⁵ Мирчев, К., Хр. Кодов. Енински апостол. Старобългарски паметник от 11 в. С., 1965. – *Slavia*, 35, 1966, 496–498 (рец.), Иванова-Мирчева, Д. Йоан Екзарх Български. Слова 1. С., 1971. – *Slavia*, 42/1973, 292–296 (рец.), Иванова-Мирчева, Д., Ж. Икономова. Хомилията на Епифаний за слизането в ада. Неизвестен стбг. превод. С., 1975. – *Slavia*, 46, 1977, 425–430 (рец.); Die erste altkirchenslavische Übersetzung der Chrysostomus-Homilie 'Εκθαυμάτων ἐπιθάρματα – *AnzSPH*, 3, 1969, p. 74–101; The old Church Slavonic Translation of the ὁ Ἀνδρῶν ἁγίων βίβλος In the edition of N. van Vijk, edited by D. Armstrong, R. Pope and C. H. van Schooneveld. The Hague/Paris, 1975. – *Bsl*, 38, 1977, p. 229–234 (rec.); Aitzetmüller R. Das Hexaemeron des Exarchen Iohannes. 1. Gray, 1958. / *Bsl*, 21, 1960, p. 320–325 (rec.)...1–7. Graz, 1958–1975. – In: *Bsl*, 37, 1976, 227–232 (rec.); *Slavia*, 46, 1977, s. 425–430 (rec.)

Съществен е приносът на Емилие Блахова при изготвянето и редактирането на *Slovník jazyka staroslověnského* – един от най-значимите лексикографски трудове в областта на палеославистиката, създадени през XX век (завършен в 1997 г.). Тя е в авторския колектив на *Словарь старославянских памятников X–XI вв.*, съвместно с учени от Института по славянознание и балканистика при АН на СССР в Москва. Съставя много от речниковите статии и накрая довършва *Старославянский словарь по рукописям X–XI вв.* (1994 г.), върху чието второ допълнено и подобро издание работи и към момента. Редактира и консултира редица лексикографски трудове в страната и в чужбина (Речник на македонския език, новогръцки речник, Индексите към Книга на пророк Иезекиил по ръкопис F.I.461). Понастоящем Емилие Блахова ръководи изготвянето на *Index verborum graeco-palaeoslovenicus* (*Řecko-staroslověnský index*), мащабен лексикографски проект на чешката палеославистика за XXI-то столетие. Член е на международната комисия по църковнославянска лексикография.

Друга страна в научната дейност на юбиларката е участието ѝ в издания на средновековни паметници (издание на Струмишкия апостол в Скопие през 1990 г.), както и популяризаторската ѝ работа.

Дълги години Емилие Блахова оглавява редакцията на сп. *Slavia* – едно от най-авторитетните славистични периодични издания в световен мащаб. Много творчески усилия посвещава за подготовката и организирането на редица научни форуми. Неотлъчна от научноизследователската ѝ кариера е нейната педагогическа дейност като дългогодишен преподавател по старославянски език във Филологическия факултет при Карловия университет.

С цялостната си дейност д-р Емилие Блахова се нарежда между онези чешки учени, които формират авторитета на съвременната пражка славистика сред международната научна общност. Неуморима и пословичното трудолюбива, тя е пример за цяло поколение по-млади учени, които израстват под грижите ѝ. Сега, когато навършва осемдесет и пет години, ние, нейните български колеги, ученици и последователи, ѝ пожелаваме още много здраве, дълъг живот и творческа активност.

Татяна Илиева

Игор Калиганов на 70 години

Научното наследство на професор, доктор на филологическите науки Игор Иванович Калиганов органично се свързва с проучването на старобългарската литература, история и култура, с развитието на руско-българските и на славянските книжовни връзки през Средновековието. Обект на научните му дирения са и проблеми на Българското възрождане, на съвременната литература и на историята на България.

Роден е на 1 март 1946 г. в Ленинград (дн. Санкт Петербург). Следва славянска филология във Филологическия факултет на Ленинградския университет (1965–1970), дипломира се с квалификация „филолог славист, преводач, преподавател по руски език и литература“. Още през студентските му години се заражда и по-късно успешно се развива неговият траен интерес към проблемите на старобългарската книжнина. Завършва аспирантура в Института по славистика и балканистика при АН СССР (1971–1975). Защитава кандидатска (1976) и докторска дисертация на тема: *Георгий Новый у восточных славян* (1998). От 1975 до днес работи като младши научен сътрудник, научен сътрудник, старши научен сътрудник и водещ научен сътрудник в Института по славистика и балканистика при АН СССР (сега – Институт по славистика при РАН). През този период работи и в Института по руски език „А. С. Пушкин“, Московския държавен университет „М. В. Ломоносов“, Дипломатическата академия при МВР на СССР, Военния институт и Държавната академия на славянската култура – отначало като преподавател, по-късно старши преподавател, доцент (от 1992) и професор (от 1999). Създател и ръководител е на Катедрата по славянски езици и култури в Държавната академия на славянската култура (ГАСК) (от 2004), където чете лекции по история на славянските култури, литератури, фолклор и етнография. През 2005 г. е избран за декан на Филологическия факултет на ГАСК.

Впечатляващо е участието на руския изследовател с доклади на международни конференции, конгреси и симпозиуми (над 40) в Русия, България, Унгария, Гърция, Германия, Италия. Чете лекционни курсове в университети в Пиза, Милано, Рим, Генуа, Урбино, Салерно, Витербо (Италия), Търново и Шумен (България). Печели проекти и стипендии от редица руски и чуждестранни фондации: РГНФ, Сорос, Австрийската академия на науките, Центъра за подкрепа на медиевистични изследвания (САЩ).

За успехите в научната и в педагогическата си дейност е награден с почетни грамоти от Министерството на културата на Република България (1994 и 2000). През 2000 г. българският президент Петър Стоянов връчва най-високото държавно отличие – орден „Стара планина“ I ст. на учени българис-

ти за извънредно големите им заслуги за популяризирането на българската култура и литература. Сред тях е и проф. дфн Игор Калиганов, представен и отличен като руски филолог, славист и българист, изследовател на старобългарската литература. В обосновката за неговото награждаване е подчертано, че в над 100 научни труда Игор Калиганов разглежда развитието на старобългарската литература и българо-руските литературни връзки през Средновековието. Ръкописът на труда, легнал в основата на неговата докторска дисертация, спечелва първо място на конкурса „История на православната църква“ (1997), като по този начин Игор Калиганов става първият лауреат на възобновената премия в памет на митрополит Московски и Коломенски Макарий (Булгаков) (1995–2005). За несъмнени приноси към българската наука Игор Калиганов е удостоен и с почетния знак на БАН „Марин Дринов“ и знака „За заслуги към БАН“ (2006). Носител е също на международната премия „Св.св. Кирил и Методий“ (2006) и на отличието „Почетен работник на науката и техниката на РФ“ (2007).

Член е на двустранната комисия на историците Русия–България и на ръководството на „Клуба на приятелите на България“. Създател и директор е на научния център „ЕСТРИКА“ (СККК – Славянски култури: корени и корона) при Държавната академия на славянската култура. Специализирал е в България, Австрия и Америка. Ръководител е на два престижни научни проекта в Института за литература при БАН, които изследват българо-руските и руско-българските книжовни и културни контакти. Публикации във връзка с първия проект са включени в сборниците *България и Русия. (XVIII–XX вв).* *Взаимопознание* (2010) и *Славянският мир в очите на Русия* (2011). Последният по време проект под заглавие „България и Русия (XVIII–XXI в.) – стереотипи и деконструкции“ предизвиква заслужен отзвук сред специалистите от двете страни, особено след кръглата маса с приносни доклади, състояла се на 17 май 2013 г.

Проф. Игор Калиганов е автор на повече от 110 научни труда (в това число и на четири книги), публикувани на руски, български, немски, английски и френски език. В сферата на неговите научни и преподавателски интереси са литературните процеси в България, Сърбия и Русия, историята и културата на тези страни, а също и преподаването на български и руски език в редица университетски центрове. Главни направления в неговата изследователска дейност са също теорията и историята на славянските литератури, проблеми на текстологията и езика на средновековните литературни паметници. С вещина и последователност прилага интердисциплинарния подход при проучването на българската литература, култура и история. Ученият има постоянно присъствие в съвременната медиевистика с аргументирано защитавани от него тези. Своите становища и идеи той развива в няколко типа проучвания. Голяма част от разработките му имат теоретичен и обобщителен характер, в тях са обхванати обширни периоди от българската литература: IX–XII в.; XIII в.; IX–XVIII в. Съществени са неговите изводи за историко-

1869

културните аспекти на старобългарската писменост и нейното значение за развитието на българската култура през вековете. Една от централните теми, които той следи през целия си научен път, е динамиката на руско-българските средновековни връзки, в исторически план интерпретира южнославянското влияние в Русия, проявява интерес към московските старопечатни книги от XVII в. в библиотеката на Рилския манастир.

И. Калиганов има несъмнени приноси в разглеждането на българистиката в контекста на световната, европейската и източнославянската литература. Интересите на руския медиевист към развоя на прозаичните жанрове в литературите на Югоизточна Европа го насочват към изучаването на жанровата система в българската литература от IX–XII в. Ученият осветлява и важни проблеми от областта на балканистиката: културата на средновековна България и средновековна Сърбия, типологическите особености и поетиката на балканските мъченически жития от края на XV–началото на XIX в., някои черти на поетиката на старобългарската литература, регионализма в старите литератури на *Slavia Orthodoxa* и други.

В различни моменти от своята научна кариера той насочва поглед и към българската възрожденска книжнина, към въпроса за мястото на Паисиевата *История славянобългарска* в развитието на националната литература и към *Неделник* на Софроний Врачански. В светлината на темата *Славянските литератури в процеса на своето създаване и развитие. От древността до средата на XIX в.* (1987) Игор Калиганов изтъква основните черти на литературния живот в България в началото на XIX в. Заслужават да бъдат отбелязани и неговите наблюдения върху съвременната българска литература в контекста на изследователския проект *Българската литература и световният литературен процес* (1983).

Игор Калиганов е сред малкото учени, чиито научни трудове третираят широк спектър от проблеми на средновековната и възрожденската българска книжнина: хронологически те обхващат развитието на българската литература от IX до средата на XIX в., а по отношение на тематиката им – от въпроси, свързани с Кирило-Методиевото дело, с творчеството на най-бележитите старобългарски писатели и поети, до литературата на Новото време. В тази връзка специално трябва да отбележим заслугите на руския учен в създаването на сборника с преводи на съвременен руски език и с научен коментар *Родник златоструйный. Памятники болгарской литературы IX–XVIII веков* (1990). Владеенето на старобългарски език, както и дългогодишната работа на Игор Калиганов със славянски кирилски ръкописи са отлична база за направения от него успешен превод на различни по жанр и стил творби на Кирил и Методий, на техните ученици и на по-късните им последователи. От многото преводи ще отбележим следните: *Молитва към Григорий Богослов* от Константин-Кирил, откъс от *Канон за св. Димитър Солунски* от Методий, *Пространно житие на Кирил*, *Пространно житие на Методий*, *Кратко житие на Кирил*, *Похвално слово за Кирил* от Климент Охридски,

Охридска легенда, Житие на Наум Охридски, Небеса и Шестоднев на Йоан Екзарх, *Легенда за кръстното дърво* на Презвитер Еремия, *Тайната книга на богомилите*, *Солунска легенда* и други съчинения на неизвестни автори (*Разумник, Книга за Енох, Видение Исаево*). Чрез преводите на Игор Калиганов руската научна и културна общественост се запознава и с творчеството на видните старобългарски книжовници Евтимий Търновски (пространните жития на св. Иван Рилски и св. Петка Търновска), Григорий Цамблак, Владислав Граматик (*Рилска повест*), Поп Пейо (житие на Георги Нови Софийски), Матей Граматик (житие на Никола Нови Софийски). За по-пълната представа за обема на старобългарската литература допринасят и преводите му на *Варлаам и Йоасаф, Разкази за Езон, Детство Исусово*, гадателни книги и други преводни съчинения.

Славистичното университетско образование на Игор Калиганов, неговите специализации в славянските страни и главно в България, продължителният и траен интерес към славянската агиография, палеография и текстология намират плодотворен израз в монографията, посветена на известния български светец Георги Нови Софийски (края на XV в. – 1515 г.) и по-специално на развитието на неговия култ в литературата и културата на източните славяни (*Георгий Новый у восточных славян*. М., 2000). Фундаменталното и засега единствено в световната медиевистика изследване е изградено върху богат архивен материал – 32 преписа на Пространната руска редакция и 18 преписа на проложните руски редакции – повечето от които са въведени за пръв път в научен оборот. Особено ценни са комплексните методи на проучване и цялостният анализ на житията: археографски, кодикологически, текстологически, литературоведски, изкуствоведски, исторически и музиковедски. Друг съществен принос на руския учен е идентификацията на автографите на староруските книжовници от XVI в.: на новгородския презвитер Иля, написал през 1539 г. пространно житие на Георги Нови Софийски, и на псковския житиеписец Василий-Варлаам, сътворил служба за българския светец (ок. 1549 г.). В монографията са обединени сводни критически издания на руските жития, служби и нотирани песнопения за светеца мъченик. Трудът на Игор Калиганов действително няма аналог в руската и чуждестранната наука за Славянското средновековие, безспорно е и неговото значение за изследването на култовете към българските светци в Русия и за българо-руските книжовни взаимоотношения през XVI в. и по-късните столетия.

Книгата на И. Калиганов *Веков связующая нить* (2006) представлява сборник от по-рано публикувани статии и студии, които заемат водещо място в научното му творчество. В голяма част от тях се проследява цялостното развитие на българо-руските литературни взаимоотношения от IX до XX в., както и в по-широк аспект – връзките между източните и южните славяни в областта на културата. Заглавието не е избрано случайно – всички поместени изследвания се обединяват от идеята за единството и многообразието на славянските литератури. Както отбелязва в предговора към книгата акад.

Л. В. Милов, сборникът още веднъж демонстрира уменията на руския изследовател да съчетава частното с общото, да изгражда своите заключения за закономерностите на литературния процес върху детайлни наблюдения и богат извороведски материал.

Най-новата книга на И. Калиганов *Проблемы истории и культуры славянских народов* (2015) свидетелства за голямото разнообразие на научните интереси на автора в последните 10–15 години и широкото проблемно поле на неговите анализи. Публикуваните материали са групирани в три раздела: *Южнославянските литератури, Руснаците и българите – взаимното познание* и *Славянски разпри*. Книгата за пореден път представя уменията на автора аргументирано и почтено да изложи поставените теми и да направи своите изводи, базирайки се на книжовните и историческите извори. Няма да бъде преувеличено, ако подчертаем, че той преосмисля някои утвърдени клишета за литературната история и добавя нови данни за литературния контекст на явленията.

Като учен медиевист Игор Калиганов не само задълбочено и многоаспектно изследва старата българска литература и история, нещо повече – богатите резултати от неговите научни търсения спомагат за популяризирането на българската култура – от Кирило-Методиевата епоха до днес – в Русия и по света. Неговите познания в областта на филологията и славистиката, методично прилаганите от него изследователски принципи са сигурен залог за неговата изява като последователен и убеден защитник на българистичната научна кауза.

Изразяваме своята дълбока признателност към юбиляра за неговите безспорни заслуги към българската наука и култура и от сърце му пожелаваме творческо дълголетие и нови научни открития! На многото лъта!

Елена Томова, Анисава Милтенова

Избрана библиография

1. Книги. Раздели и глави в колективни „Истории“ и „Очерци“:

1. Родник златоструйный. Памятники болгарской литературы IX–XVIII веков. М., 1990. 537 с. (Съвместно с Д. И. Поливянный)
2. Георгий Новый у восточных славян. (Из истории российского сонма святых). М., 2000. 800 с.
3. Болгарская литература в IX–XII столетиях; Болгарская литература (XIII в.). – В: Очерки истории культуры славян. М., 1996, 327–341; 427–432.
4. Болгарская литература IX–первой половины XVIII в. – В: История литературы западных и южных славян. Т. I. М., 1997, 111–187; 807–833.
5. Культура средневековой Болгарии; Культура средневековой Сербии. – В: История культур славянских народов. М., 2003, 98–210.

6. Веков связующая нить. Вопросы истории и поэтики славянских литератур и культур. М., 2006.
7. Проблемы истории и культуры славянских народов. М.: Институт славяноведения РАН, 2015. 480 стр.

II. Доклады на международни симпозиуми, конгреси и конференции:

1. Из истории болгаро-русских литературных связей эпохи Средневековья. – В: История и культура Болгарии. М., 1981, 303–316.
2. Особенности на развитието на българската литература през XV–първата половина на XVIII в. – Старобългаристика, 1982, № 1, 29–44.
3. О месте „Истории славяноболгарской“ Паисия Хилендарского в развитии национальной литературы. – В: Първи международен конгрес по българистика. София 23 май–3 юни 1981; Българската литература и световният литературен процес. София, 1983. Т. 1.
4. Българската литература и световният литературен процес. Т. 1. История на българската литература. Съвременна българска литература. С., 1983, 58–65.
5. Историко-литературные проблемы южнославянского влияния на Руси. – В: Славянские литературы. X Международный съезд славистов. София, сентябрь 1988. Доклады советской делегации. М., 1988, 51–66.
6. Типологические особенности балканских маририев в XV–XVIII столетиях. – В: Герменевтика древнерусской литературы. Вып. 2. XVI–начало XVIII вв. М., 1989, 125–137.
7. О значении древнеболгарской письменности. Историко-культурные аспекты. – В: Болгарская культура в веках. Сборник тезисов Международной конференции. М., 1992, 19–22.
8. Поэтика балканских маририев конца XV–начала XIX вв. – В: История. Культура. Этнология. Доклады российских ученых к VII Международному конгрессу по изучению Юго-Восточной Европы. (Салоники, сентябрь 1994). М., 1994, 155–167.
9. Die Veränderung der Kulturlandschaft in der ehemaligen UdSSR (gegenwärtiger Zustand, desintegrierende und integrierende Faktoren, mögliche Perspektiven). – In: Veränderungsprozesse in den Literaturen und Kulturen Osteuropas (der ehemaligen UdSSR). Hrsg. von R.-D. Kluge. Tübingen, 1997, 25–42.
10. Болгаро-русские литературные связи эпохи Средневековья (Критический обзор мнений и задачи изучения). – Славяноведение, 2. 1998, 27–45.
11. Размышления о македонском „срезе“ палеобългаристики. – В: Македония: Проблемы истории и культуры. М., 1999, 32–45.
12. Регионализм в древних литературах ареала Slavia Orthodoxa (Вопросы терминологии и методологии исследований). – В: Литература, культура и фольклор славянских народов. XIII Международный съезд славистов. (Любляна, август, 2003). Доклады российской делегации. М., 2002, 15–26.

III. По-важни статии:

1. Традиции старой письменности и возникновение новой болгарской литературы. – В: Литература эпохи формирования наций. М., 1982, 171–206.

2. О предполагаемом автографе Василия–Варлаама. – Старобългаристика, 1983, № 3, 79–91.
3. Несколько соображений о методике изучения болгаро-сербско-русских средневековых литературных связей. – Старобългарска литература, кн. 18, 1985, 58–73.
4. Некоторые черты литературного общения болгар, русских и сербов в эпоху Средневековья. – В: Литературные связи. Литературный процесс. М., 1986, 189–211.
5. Из истории болгарской литературы и культуры. (Основные черты литературной жизни первых десятилетий XIX века). – В: Славянские литературы в процессе становления и развития. От древности до середины XIX. М., 1987, 291–312.
6. Древнейший список русской „Повести о Георгии Новом“. – В: Памятники культуры. Новые открытия. Ежегодник за 1987. М., 1988, 7–19.
7. Жанры в болгарской литературе IX–XII вв. – В: Развитие прозаических жанров в литературах стран Центральной и Юго-Восточной Европы. М., 1991, 7–37.
8. Вопросы поэтики древнеболгарской литературы и литературные связи. – В: Функция литературных связей. На материале славянских и балканских литератур. М., 1992, 120–136.
9. Wien im Leben und Werk bulgarischer Schriftsteller von der Jahrhundertwende bis zur Mitte des 20. Jahrhunderts. – In: Wien als Magnet? Wien, 1996, 491–513.
10. Литература православного славянского Средневековья в трудах российских ученых за 1993–1994 гг. (Обзор содержания и критические замечания). – Recherche Slavistique, 43, 1996, 467–492.
11. Московские старопечатные книги XVII столетия в библиотеке Рильского монастыря. – В: Славянский альманах за 1997. М., 1998, 281–288.
12. Пантеон прославленных святых региона Slavia Orthodoxa. – В: Агиология и культура. М., 2005.
13. Болгария и болгары глазами русских в XIX столетии (в период русско-турецкой войны 1877–1878 гг. и до нее). – В: Славянский мир в третьем тысячелетии. М., 2009, 41–62.
14. Национальная история в романах Д. Талева. – В: Славянский филологический сборник. М., 2009.
15. „Недельник“ Софония Врачанского и его время (историко-культурные аспекты). – В: Славянский мир в третьем тысячелетии. Славянские народы: векторы взаимодействия в Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европе. М., 2010, 541–548.
16. Большевицкая Россия в болгарской маргинальной литературе 20-40-х годов XX в. – В: Болгария и Россия. XVIII–XX вв. Взаимопознание. М., 2010, 98–121.
17. Южнославянские литературы в эпоху Средневековья. (Краткий историко-литературный очерк). – В: Славянство, растворенное в крови... В честь 80-летия со дня рождения члена-корреспондента РАН В.К. Волкова (1930–2005). М., 2010.
18. Русско-турецкая война 1828–1829 гг. и воспоминания о Болгарии и болгарях участников. – В: Славянский мир в третьем тысячелетии. Образ России в славянских странах. М., 2012, 32–49.
19. Болгария и болгары глазами русской женщины XIX века (воспоминания о русско-турецкой войны 1877–1878 гг. медсестры С. А. Кёнинг). – Славяноведение, 2013, № 1, 99–104.

155 години от рождението на Матия Мурко

Тази година българската научна и културна общественост отбелязва две важни годишнини, свързани с известния словенски литературен историк, славист и фолклорист академик Матия Мурко – 155 години от рождението и 90 години от избирането му за чуждестранен почетен член на БАН.

Роден е на 10.02.1861 г. в Дърстеля край град Птуй, Словения. Завършва гимназия в Птуй и в Марибор (1880). Следва германистика и славистика във Виенския университет (1880–1886), където негови преподаватели са Е. Шмидт, Р. Хайнцел и Фр. Миклошич. Защиства докторска дисертация на тема: *Über das Adams glossar (Das 11. Buch des Summarium Heinrici) 1886 sub auspiciis imperatoris*. През 1887 г. като стипендиант на Виенския университет заминава за Петроград (сега Санкт Петербург), където посещава лекциите на А. Веселовски, О. Милер, П. Морозов и др. Проучва извори по стара руска литература и етнология в научните библиотеки в Москва. След завръщането си от Русия известно време работи като служител в Министерството на външните работи, изучава славянски езици и се интересува от актуални исторически събития в славянските страни. През периода 1892–1896 г. преподава словенски, от 1896 до 1902 г. – руски език във Виенската дипломатическа академия „Мария Тереза“, от 1891 до 1899 – руски език в Института за точни езици. Хабилитира се по славистика през 1897 във Виенския университет. Избран е за редовен професор по славянска филология и ръководител на Семинара по славистика в Университета в Грац (1902–1917). От 1917 до 1920 г. преподава славянски езици в Лайпцигския, а по-късно в Загребския университет. През 1920–1931 г. е преподавател в Катедрата за южнославянски езици и литератури в Карловия университет в Прага. През 1928 г. е избран за редовен член, а от 1932 г. е председател на Славянския институт при Чешката академия на науките. Съосновател и редактор на филологическото и културно-историческото издание *Wörter und Sachen* (Хайделберг, 1909), на немското славистично списание *Slavica* (Хайделберг, 1919) и на чешкото *Slavia* (Прага, 1922). Почетен доктор на Карловия университет, член на няколко академии на науките и на редица научни дружества. Чуждестранен почетен член на Българската академия на науките (1926). Умира на 11.02. 1952 г. в Прага.

Научното наследство на академик Матия Мурко обхваща основно славянското езикознание, историята на славянската култура и литература, славянския фолклор и етнография. Като учен възприема филологията в най-широкия смисъл на думата, проучва миналото и настоящето на славянските народи и набелязва перспективите за тяхното бъдещо духовно развитие. Владеенето и писането на много европейски езици (словенски, немски, сръбски и хърватски, руски, чешки и френски), както и знанията му в областта на

европейската култура, разширяват мирогледа му и от „кабинетен учен“ го превръщат в познавач не само на Средновековието, но и на съвременния живот с актуалните му проблеми.

Подчертани са заслугите му в областта на българската хуманитаристика, в проучването на проблеми на кирилometодиевистиката като цяло и на епохалното дело на Константин-Кирил Философ и Методий, а също и на старобългаристиката и най-ранните книжовни паметници, възникнали в България, Сърбия, Хърватия, Босна и Словения (*Geschichte der älteren südslawischen Literaturen*. Leipzig, 1908). Словенският учен проявява интерес към литературата на Българското възраждане. Сред неговите публикации специално значение за българската общественост и литература има некрологът, посветен на Иван Вазов (*Ivan Vazov* // Prager Presse, 25.10.1921.), в който е подчертан приносът на българския поет в европейската и световната духовна култура в края на XIX–началото на XX в.

Като ученик на д-р Франц Миклошич по-късно Матия Мурко става негов сътрудник при изработването на етимологичния речник на славянските езици, пръв представя най-новите трудове на своя знаменит учител. Интересите му към славянската лингвистика се проявяват в ранните му публикации, свързани с белоруски, сръбски, хърватски, лужишки и словенски език (*Zur Erklärung einiger grammatischer Formen im Neuslovenischen*. // ASPH 14, 1892). Матия Мурко е сред малцината слависти, които пишат рецензии за излезлите дотогава речници, напр. за старочешкия речник на Гебауер, етимологичния речник на славянските езици на Бернекер и други.

След хабилизацията си ученият активно се занимава с историята на славянските литератури в широк аспект – от най-стария период до съвременното им състояние. С голям успех проучва книжовните връзки между отделните славянски литератури: влиянието на поезията на Адам Мицкевич върху творчеството на Тарас Шевченко, на украинските народни песни върху Б. Залески, рецепцията на Прешерновата поезия в Русия, ролята на немските романтици за възникването на славянската романтика като литературно направление (конкретно в чешката, полската и руската книжнина) (*Die böhmische Romantik*. Graz, 1897). Особено важно място в научното наследство на Матия Мурко заемат многобройните му монографии, научни портрети и некролози за известни личности от славянския научен и културен свят и техните заслуги в развитието на европейската хуманитаристика и славистика: Ватрослав Ягич, Константин Иречек, Вук Караджич, Ян Колар, Йерней Копитар, Франц Миклошич, Ватрослав Облак, Франтишек Пастърнек, Павел Шафарик, Станко Враз и други.

Матия Мурко определя и анализира два съществени етапа в литературата на южните славяни, чиято разделителна граница е турското владичество (*Die südslawischen Literaturen*. // *Die Kultur der Gegenwart*. Leipzig, 1905, 9). Авторът паралелно оценява различните културни влияния върху южните славяни през XV–XVII в. и в по-късните столетия (*Geschichte der älteren*

südslavischen Literaturen. Leipzig, 1908). Върху широк културно-исторически фон с критично отношение и с прилагане на сравнително-исторически метод ученият представя историята на идеите на южните славяни през Средновековието и Възраждането.

Значителни са приносите на словенския учен в областта на южнославянската етнография и фолклор, към които той се насочва в самото начало на научните си изследвания и по време на специализацията си в Русия. С цел задълбочено проучване на славянското духовно наследство Матия Мурко се насочва към южнославянската народна епика. Обект на неговото внимание стават сръбският и хърватският народен епос, полският превод на сръбските народни песни за битката на Косово поле, белоруската и малоруската фолклорна лирика, различни теми от славянското народно творчество. Тук ще отбележим редица негови рецензии на трудове върху славянския фолклор и етнография (напр. за първото руско академично етнографско списание *Этнографическое обозрение*, основано през 1926 г., за картата на славянските народи, съставена от руския историк и археолог А. Кочубински, за книгата на И. Собестиански, посветена на особеностите на характера и юридическия бит на древните славяни, и други). Първият самостоятелен труд на Матия Мурко в областта на словенската етнография за 1894 и 1895 г. излиза в престижното списание *Zeitschrift für österreichische Volkskunde* (Wien, 1894). По негова идея се реализира подробен план за откриване на специалността „Етнография“, специализирана библиотека и етнографски музей в Словения. Ученият предприема фундаментални етнографски изследвания на историята на важни обекти (къщата/дома и т.н.) в традиционния бит на южните славяни (*Zur Geschichte des volkstümlichen Hauses bei den Südslawen*. Berlin, 1910). В началото на XX в. интересите на Матия Мурко в областта на славянската материална култура доминират в неговото научно дело. Статията *Nachtrag zu den Mitteilungen Über die Volkskundemuseen im südöstlichen Europa*. // *ZÖVK*, 1910) предлага подробен преглед на етнографските сбирки в Загреб, Белград и София (описва Етнографския музей в София, подчертава заслугите на Иван Шишманов, Димитър Маринов и други бележити български учени за опазването на българското духовно и материално наследство). Тези негови публикации, от своя страна, допринасят за популяризацията на българската етнология като наука сред западноевропейския свят.

Съществено място в цялостната научна дейност на Матия Мурко заемат неговите теренни проучвания на фолклора и специално на южнославянския героичен епос. Ученият е убеден, че този изключително важен фолклорен род следва да се изучава на мястото на неговото възникване и битуване. От 1909 до 1932 г. той пътешества из различни райони на Хърватия, Босна и Херцеговина, Далмация, Сърбия, Черна гора, Метохия, островите около Дубровник, записва образци на много фолклорни жанрове, проучва историята на музикалните инструменти и публикува информационни материали за народопсихологията, бита и народното приложно изкуство на южните славя-

ни. От 1905 г. интензивно печата статии за словенското народно творчество и издава сбирка на словенски народни песни с техните мелодии, която не е изгубила значението си и до днес (*Velika zbirka slovenskih narodnih pesmi z melodijami*. // Etnolog, 3, 1929). С цялостните си изследвания на южнославянската етнография Матия Мурко се откроява като водещ учен в тази област, а неговите трудове и изпитани методи са използвани за основа на подобни проучвания в международната фолклористика.

Гражданските позиции на учения по актуални въпроси и изразяването на лично мнение за взаимоотношенията между отделните славянски народи и култури го насочва към публицистиката. Във важни за словенския и други народи моменти и за някои изтъкнати личности той публикува смели и справедливи отзиви, напр. за политически събития в Австрия, Полша, Чехия, Хърватия, Сърбия и т.н. Полемичен характер имат неговите трудове по определени филологически въпроси, каквито са правописът на лексемите *Bolgari* или *Bulgari*, единството на езика и литературата на сърбите и хърватите, мисията на словенците като посредници между Изтока и Запада. Широко поле на дейност пред него се открива в Прага, където поставя изцяло нова и много перспективна основа за славистичните изследвания. В университетските и академичните кръгове в Чехия Матия Мурко не само разгръща пълноценно своя организаторски талант, но разкрива много страни на бохемистиката за европейската хуманитарна наука.

Европейската славистика оценява много високо научното дело на академик Матия Мурко. Словенските учени с основание подчертават, че той е рядък случай на славянски учен, който владее славянските езици и на когото в еднаква степен са познати миналото и настоящето на славянството. Матия Мурко познава славянския свят не само по книгите, но и с директните си впечатления и теренни проучвания. И въпреки че получава образованието си в чужбина и никога не е живял в Словения, той винаги е бил верен на традициите на своя народ. Безспорна негова заслуга за развитието на славистиката в университетите е, че поставя началото на самостоятелните катедри на славянските езици и литератури. Избирането на Матия Мурко за почетен чуждестранен член на Българската академия на науките е израз на признанието на България на неговите безспорни заслуги в изследването на българската култура, литература и език от Средновековието до нашето съвремие.

Елена Томова

Избрана библиография

1. Miklošič in Hrvati: poslanica hrvatskemu akademičkemu društvu „Zvonimir“ v Beču. Ljubljana, 1883.
2. Beiträge zur Textgeschichte der Historia septem sapientum. – Zeitschrift für vergleichende Literaturgeschichte, N. F. , 4, 1890.

3. Vorbilder der Petrinischen Reform der cyrillischen Schrift. – ASPH, 12, 1890.
4. Bugarski i srpski prijevod knjige o sedam mudraca. Zagreb, 1890.
5. Enklitike v slovenščini. 1. Oblikoslovje. – Letopis Matice Slovenske. 1891.
6. 2. Skladnja. – Letopis Matice Slovenske. 1892.
7. Prvi usporedivači sanskrita sa slovenskim jezicima. Zagreb, 1897.
8. Die böhmische Romantik. Graz, 1897.
9. Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik: mit einem Anhang: Kollár in Jena und beim Wartburgfest. Grac, 1897.
10. Vatroslav Oblak: Ein Beitrag zur Geschichte der neuesten Slavistik. Wien, 1902.
11. Die slawische Liturgie an der Adria. – Österreichische Rundschau, 2, 1905, 17.
12. Geschichte der älteren südslawischen Literaturen. Leipzig, 1908.
13. Zapadna „Epistola o nedelji“ v južnoslovanski književnosti. – Jagić-Festschrift. Zbornik u slavu Vatroslava Jagića. Berlin, 1908.
14. Vrazove za tisk pripravljene slovenske pesmi. Ljubljana, 1910.
15. Zur Geschichte des volkstümlichen Hauses bei den Südslawen. Berlin, 1910.
16. Nachtrag zu den Mitteilungen Über die Vojskundemuseen im südöstlichen Europa. – Zeitschrift für österreichische Volkskunde. Wien, 1910.
17. Zur Kritik der Geschichte der älteren südslawischen Litteraturen. Laibach, 1911.
18. Nauka o jeziku i književnosti Hrvata i Srba. Beograd, 1911.
19. Rodoljubna knjiga brez rodoljubja. Wien, 1911.
20. Ein neues Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen (peu.). – Deutsche Literaturzeitung, 35, 1914.
21. K. Jireček. Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien : Studien zur Kulturgeschichte des 13.–15. Jahrhunderts (peu.). – Časopis za zgodovino in narodopisje, 12, 1915.
22. Das serbische Geistesleben. Leipzig, 1916.
23. Nový seminář pro slovanskou filologii na Karlově universitě. – Naše doba, 1923, № 10.
24. L'état actuel de la poésie populaire épique yougoslave. – Le Monde Slave 1928, II.
25. Nynější stav jihoslovanské národní epiky. – Národopisné Společnosti Českoslovanské, 1929.
26. Velika zbirka slovenskih narodnih pesmi z melodijami. – Etnolog, 3, 1929.
27. La poésie populaire épique en Yougoslavie au début du XXe siècle, Paris 1929.
28. Rozprawy z oboru slovanského národopisu. Praha, 1947.
29. Tragom srpsko-hrvatske narodne epike: putovanja u godinama 1930–1932. 1–2. Zagreb, 1951.
30. Matija Murko. Izbrano delo. [Съст. Anton Slodnjak, Božidar Borko]. Ljubljana, 1962.

In memoriam

Лиляна Минкова (1932–2016)

На 29 април 2016 г. почина професор д-р Лиляна Минкова – един от най-сериозните изследователи на преводната литература през Българското възраждане, на литературните и културните процеси през XIX век, на българо-руските и българо-украинските връзки, а също и виден преводач на художествена литература от руски език.

Професор д-р Лиляна Тодорова Минкова е родена на 29 август 1932 г. в София. Завършва руска филология в Софийския университет (1956) и същата година е приета за докторант в Института за литература при БАН. През 1963 г. защитава дисертация на тема *Любен Каравелов и украинската литература*, а през 1994 г. и хабилитационен труд *Рецепция на западноевропейската проза през Българското възраждане*, като става професор в секция „Сравнително литературознание“. Участва с доклади и научни изследвания и в работата на секция „Литература на Българското възраждане“. Член на Съюза на преводачите. Била е член на Специализирания съвет по литературознание, на Научния съвет при Института за литература, на различни съвети и комисии.

Научната област, на която професор Лиляна Минкова посвети своите интереси, са българо-руските и българо-украинските литературни връзки от периода на Българското възраждане и през XX век, изворознанието, сравнителното изучаване на отделни френски и немски автори и творби. Особено прецизно Л. Минкова проучва съдбата и творческия път на българите, учили в Москва през Възраждането, има изследвания върху сп. *Братски труд* и Московската българска дружина. Публикува книги за Осип М. Бодянки (1978), за българите в Русия (2005), за Захари Княжески (2012). Благодарение на нейните изследователски и издирвачески усилия се попълниха немалко празнини в биографичните информации за личности като Л. Каравелов, Р. Жинзифов, З. Княжевски, Прижов, К. Миладинов и други. Задълбоченото запознаване с фондове в руските и българските архивохранилища даде възможност да се осъществи авторитетното изследване за О. М. Бодянки, останало единствено в българската научна изследователска традиция.

Л. Минкова е учен с респект към факта, прецизно работи в руски и български архиви, издирва интересни материали, които разчита и издава. Благодарение на нейните дългогодишни упорити издирвания българската наука има представителни издания на запазени български ръкописи в руски архивохранилища. Нейна заслуга е откриването и издаването на ръкопис на Константин Миладинов от архива на Измаил Срезневски. Освен прецизното разчитане на намереното и публикувано от нея и Л. Антонова ръкописно на-

следство на К. Миладинов, особено значение за съвременната хуманитарна наука има и студията на Л. Минкова, която изяснява всички интересни и неизвестни до този момент факти около архива на М. Срезневски и намиращия се в нея ръкопис на К. Миладинов, състоящ се от 8 песни и 215 обяснителни бележки към тях. *Както преводът, така и бележките са записани – отбелязва в този предговор Л. Минкова – от Александър Викторович Рачински, но те са несъмнено резултат от съвместната работа с К. Миладинов. Само с негова помощ Рачински е могъл да направи точния превод....* Това ценно издание е принос към биографията на К. Миладинов, но обогатява и регистъра на българо-руските културни контакти през Възраждането.

Л. Минкова е сред авторитетните и ерудирани изследователи на живота и делото на Любен Караверов – една от върховите личности на Българското възраждане. Тя участва в издаването и коментарите на тома *Из архива на Л. Каравелов*, както и в събраните му съчинения; проучва материали за Сава Филаретов, М. Дринов. Посвещава на преводната литература през XIX и XX век много усилия, изучава рецепцията в България на Николай М. Карамзин, Василий М. Шукшин, Тарас Шевченко, публикувайки авторитетни изследвания, които и до днес остават най-сериозните извори за живота и делото им.

Като преводач Лиляна Минкова има неоценими заслуги за популяризирането на едни от най-ярките представители на руската класическа литература, а заедно с това и за развитието на русистиката и украинистиката в България. С великолепните ѝ преводи на творби от Михаил Булгаков, Николай В. Гогол, Ф. М. Достоевски, А. И. Куприн, В. М. Шукшин и др. са възпитавани поколения българи; тя беше преводач и на игрални филми по романите на Ф. М. Достоевски. Сред най-известните ѝ преводи са романите *Майстора и Маргарита* (1968), *Бялата гвардия* (1983, 1988) и *Животът на господин дьо Молиер* (1969, 1989) от М. А. Булгаков, разказите на В. Шукшин, *Шинел* от Н. В. Гогол и др. Публикува и преводи от украински, френски и немски език.

Проф. Лиляна Минкова беше учен с взискателност към другите и към себе си, с прецизност в подхода към фактите и с висока научна етика. Ерудирани изследовател, тя не отказваше подкрепа и колегиална помощ, имаше достойното поведение на учен, познаващ предизвикателствата на научното дирене. нейната научна строгост внасяше респект, но и дълбоко уважение. Изследователи от нейния ранг са рядкост в съвременната хуманитаристика. Делото ѝ има непреходно значение, написаното от нея е образец на научна прецизност и изследователска коректност.

За своята дейност професор д-р Лиляна Тодорова Минкова е отличена с орден „Кирил и Методий“ I ст. (1982), орден „Дружба народов“ (1988), носител е на националната награда „Хр. Г. Данов“ (2005).

Поклон пред светлата ѝ памет!

Румяна Дамянова

In memoriam

Тотю Косев Тотев (1930–2015)

На 06.12.2015 г. завинаги ни напусна нашият скъп колега, професор Тотю Тотев. Проф. дин Тотю Тотев е роден на 22 декември 1930 г. в с. Кръшно, Търговищка област. Завършва теология в Духовната академия „Св. Климент Охридски“, сега Богословски факултет на Софийския университет (1956 г.). През 1957 г. започва работа като пръв уредник на Археологическия музей в Плиска. В периода 1962–1974 г. е научен сътрудник и завеждащ Археологическата база на Археологическия институт с музей при БАН във Велики Преслав. Ръководител е на Филиала на Археологическия институт с музей при БАН в Шумен в периода 1975–1990 г. Ръководил е археологически разкопки и проучвания в Плиска, Велики Преслав и техните околности. Особено важни са приносите му в изучаването на преславската художествена култура и на старобългарското материално и духовно творчество през IX–X век. Откривател е на сребърната чаша на жупан Сивин, надгробния надпис на монахиня Ана, преславските рисувани керамични иконостаси, Преславското златно съкровище и ред други паметници на старобългарското и византийското монументално и приложно изкуство. Автор е на 10 монографии, над 250 научни студии, статии и значителна научнопопулярна продукция. Негови публикации откриваме и на страниците на престижни издания като *Byzantinische Zeitschrift*, *Cahiers archéologiques*, *Etudes balkaniques*, *Vyzantinoslavica*, *Византийский временник*, *Античная древность и Средние века* и др. Емблематични за проф. Тотю Тотев ще останат трудовете му *Преславското златно съкровище* (1982), *Средновековна Виница* (1996), *Дворцовият манастир в Преслав* (1998), *Керамичната икона в средновековна България* (2001) и др.

От 1990 г. проф. Тотю Тотев е преподавател в Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“; основател и пръв ръководител на катедра „Теология“ (1991–2001 г.), декан на Факултета по българска филология, история и теология (1991–1999 г.), ректор на Университета (1995–1999 г.). Чете лекции по библейска и църковна археология, християнско изкуство, средновековна българска култура, история на Византия. Води специализирани курсове в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, в Националната художествена академия, в Американския университет в Благоевград, в Свободния университет „Черноризец Храбър“ във Варна, както и в чуждестранни учебни заведения в Русия, Италия, Гърция, Турция, Великобритания и др. Член е на Президиума на Международната уния по славянска археоло-

гия (1985 г.), почетен председател на Православния богословски студентски съюз (1993 г.), почетен член на Съюза на учените в България, клон Шумен (от 1996 г.), и на Българското историческо дружество. Главен редактор е на научните поредици: *Преслав* (1968–1993 г.), *Плиска-Преслав* (1979–1993 г.), *Преславска книжовна школа* (1995 г.); отговорен редактор на *Епископ-Константинови четения* (1994–2004 г.), *Трудове на катедрите по история и богословие* (1997–2007 г.) и др.

За изключителните си научни приноси в областта на българската археология и за значимата си обществена дейност е удостоен със званието доктор хонорис кауза на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“ и с ордените „Св.св. Кирил и Методий“ I ст. (1985) и „Стара планина“ I ст. (2000). Обявен е за почетен гражданин на Шумен и на Велики Преслав.

Тотю Тотев беше обичан и уважаван заради неговата непринуденост и естественост в общуването с колеги. С лекота споделяше свои наблюдения и идеи и свободно дискутирало виждания, различни от своите. Той беше пример за висока ерудираност и чистота на взаимоотношенията, винаги готов да помогне на младите учени.

Трудно е да се запълни празнината, оставаща след такава личност.

Поклон пред светлата памет на учения, учителя и човека!

Константин Константинов

In memoriam

Чарлз Едуард Грибъл (1936–2016)

Напусна този свят заслужилият радетел на българистиката, специалист по история и компаративна граматика, дългогодишен деятел на Асоциацията за българистика на САЩ, проф. д-р Чарлз Грибъл.

Професионалният път на Чарлз Грибъл започва преди четиридесет и пет години, когато му е присъдена магистърска степен по славянски езици и литератури в Харвардския университет. Проявявайки подчертан интерес към палеославистиката, той избира за тема за докторската си дисертация известния Виголексински сборник, съхранил древни преводи, който подлага на детайлен езиков анализ. Дисертацията му, под ръководството на проф. Хорас Лънт, е защитена успешно и представлява едно от важните изследвания в областта (1967). По-късно проф. Грибъл продължава изследванията си върху старобългарската лексика и граматика както в специален, така и в сравнителен аспект. Той публикува няколко отделни проучвания върху житието на Нифонт Констанцки.

Наред с това той основава издателство „Славика“ (1966–1997) за научна и учебна литература, което се превръща в един от най-големите и най-известни едиционни центрове не само в англоговорещите страни, но в света. Проф. Грибъл е издател (и редактор) на над 250 книги в областта на славистиката и на източноевропейските езици и култури. Публикуваните книги обхващат история, фолклор, лингвистика, литература, библиография; монографии и антологии на средновековни текстове, преводи от славянски езици на английски, учебници и справочници. Той е издател и редактор на поредицата *Folia Slavica* (осем тома, 1977–1988). Неговият принос за създаване и издаване на учебници за изучаване на съвременен български език е безспорен. Заедно с д-р Любомира Грибъл той е автор на учебник за самостоятелно изучаване на съвременен български език на три нива (всяко от две части), който претърпява няколко издания.

Чарлз Грибъл свързва преподавателската и научната си дейност с Университета на щата Охайо, Кълъмбъс (от 1989), където обучава няколко поколения студенти, магистранти и докторанти. Оказва ценна помощ на немалко българи, дошли да специализират в САЩ. В поредица от конгреси и научни конференции участва с доклади, свързани с историята на българския книжовен език. Изнасял е лекции в много страни и е член на редица престижни научни организации и съвети. Президент бе на Асоциацията за българистика (2002–2004), като допринася много за по-тесни и по-резултатни контакти между българските и американските учени. Сред конференциите,

организиран от Асоциацията, тази през 2003 г., която отбелязва 30-годишнината от първата подобна среща на учени от България и САЩ в областта на хуманитарните науки, е особено значима и плодотворна благодарение на усилията на проф. Грибъл. Той е лауреат на специалната награда за принос в изучаването на славянските и източноевропейските езици на Американската асоциация на преподавателите в тази област (1992). Израз на признателността на неговите американски и чуждестранни колеги е юбилейният сборник в чест на неговата 70-годишнина *Studia Caroliensia: Papers in Linguistics and Folklore in Honor of Charles E. Gribble*. (Ed. Robert A. Rothstein, Ernest Scatton, and Charles E. Townsend. Slavica: Bloomington, Indiana, 2006).

Отличията, с които го удостоява българската държава са знак за високата оценка за изключителния принос на проф. Грибъл към българистиката в чужбина: медал „1300 години България“ (1985), юбилеен медал „1100 години от смъртта на Методий“ (1986), медал на СУ „Св. Климент Охридски“ със синя лента (1988), почетна грамота „За заслуги към българистиката“ (2003) и почетен знак на Българската академия на науките „Марин Дринов“ (2006).

С цялостната си дейност проф. Чарлз Грибъл допринесе извънредно много за засилване присъствието на България в научния и културния живот на САЩ. Той ще остане завинаги в паметта ни като щедър, благороден и духовно извисен колега, като взискателен преподавател и авторитетен учен.

Поклон пред светлата му памет!

Анисава Милтенова

ОТЗИВИ

Елка Бакалова. *Култът към реликвите и чудотворните икони. Традиции и съвременност*. С., АИ Проф. Марин Дринов, 2016. 194 с.

Излезе от печат книгата на чл.-кор. проф. ди Елка Бакалова *Култът към реликвите и чудотворните икони. Традиции и съвременност*. С твърди корици и с цветни и черно-бели илюстрации, изданието е представително и отразява по достойнство дългогодишния труд на един от нашите най-вещи познавачи в това изследователско поле. Книгата е актуална и с безспорен научен принос и заради важността на проучваната проблематика, но много повече заради широтата на засвидетелстваните познания, заради внимателното и проникновено вглеждане в изучаваните обекти, както и заради задълбочените анализи на наблюдаваните явления.

Авторката въвежда в полето на своите проучвания, като прави преглед на редица научни форуми, изложби, монографии и сборници с изследвания, които свидетелстват за засилен интерес в християнския свят през последните три десетилетия към темата за реликвите и свързаните с тях изображения. Очертани са задачите, които си поставя тази книга: да определи ролята на мощите и реликвите при оформянето и разпространението на култовете към светците; да разгледа реликвите като фактор за структуриране на култовото пространство и да посочи значението им в политическата идеология и практика на православните владетели; да проследи кои са и как протичат ритуалите при поклонението на реликвите, както и функцията и типологията на култовите обекти, свързани с тях; не на последно място – да очертае особено значимата връзка между реликви и изображения.

В първата част, озаглавена *Изследвания и проблеми*, най-напред е разгледана етимологията и историята на различни термини за означаване на телесните останки на светците или на т.нар. *контактни* реликви: кръстно дърво, одежди, вериги и други предмети, станали емблематични най-вече за почитането на Христос и св. Богородица. В българската традиция латинският термин *реликва* е възприет в края на XIX век и е по-общо понятие, „докато ‘мощи’ се отнася само до телесните останки на светеца или светицата“ (с. 28). След официалното утвърждаване на християнството започва изграждане на възпоменателни сгради около гробовете на светците, които

стават обект на култ и променят сакралната топография на града. Телесните останки на загиналите за християнската вяра започват да насищат със символи и йерархично да подреждат пространството както вътре в храма, така и извън него.

Култът към реликвите, пренасянето на мощи и изграждането на специални църкви-вместилища за тях се използват от владетелите за укрепване на собствения си авторитет, за утвърждаване на политически позиции или за подчертаване легитимността на властта. „Стремежът да се осигури покровителството на даден светец чрез притежаването на неговите реликви е толкова изявен, че реликвите стават не само ‘разменна монета’ между победители и победени при военните кампании, но и обект на чести, добре организирани кражби“ (с. 49).

Внимание е отделено на *чудесата*, които съпътстват почитането на реликвите във всички етапи от развитието и разпространението на култа. Откриването на мощи е посочено като „едно от най-драматичните и ефектни исторически събития, което задължително се съпровожда с чудеса“ (с. 51). През Късното средновековие (поствизантийския период), както и в наши дни, реликвите и образите на светци започват да се възприемат като еднакво чудотворни и да се почитат по сходен начин. Във Византия и Русия, както и в България, на иконите се приписва същата действена сила и структуриращи сакралното пространство функции, които са характерни за мощите и за други свещени реликви. Подчертано внимание е отделено на поклонничеството, което през последните години се радва на нарастващ научен интерес и което е представено в съавторство с Анна Лазарова. За България особено притегателен е първият български отшелник св. Йоан Рилски, чиито подвизи, мощи и чудеса привличат поклонници от X век до наши дни. Поклонничеството, смятат авторките, от една страна, е свързано с „исторически утвърдена традиция като продукт на многовековна религиозна социализация и мъдра организация на масовите емоции, а от друга, е призвано днес да изразява потребностите от *свещено* на онези, които изпитват нарастваща неудовлетвореност от обществото, доминирано от техническа рационалност и неотзивчиво към проблемите на смисъла“ (с. 77).

Двете последни глави от първата част Елка Бакалова посвещава на почитането на реликви на Балканите и на поклонничеството при чудотворни икони. От култовете на локални светци, възникнали във връзка със съхраняването на техните мощи, тя разглежда този на св. Параскева-Петка Епиватска (или Търновска, чиито мощи след редица пренасяния днес се намират в гр. Яш, Румъния, поради което е известна и като Яшка); на св. Филотея (също в Румъния); на св. Димитрий Нови (или Басарбовски, чиито мощи са в патриаршеския катедрален храм в Букурещ) и на св. Стефан Дечански (с мощи в манастира „Високи Дечани“ в Косово). Съвременните култове са загубили своя държавнополитически характер и е отпаднала ролята на локалните свет-

ци като закрилници на властта, а мотивите за почитането на техните мощи са получили „подчертано личен характер“ (с. 85). Не по-малко значим обект на култ са онези икони, които се радват на специално внимание и се смятат за *чудотворни* и за които авторката посочва: „в православния свят на иконите се оказва същото почитание и респ. поклонение, каквото се оказва на реликвите“ (с. 90). Чудотворните икони също се възприемат като закрилници на владетели и царства, на градове и отделни личности. Днес те са характерни най-често за главните манастирски храмове, като се обичват с дарове, на определени празници се изнасят за поклонение и с тях се извършват литийни шествия. За чудотворните икони се разказват предания, разпространявани в писмен и устен вид, които Елка Бакалова причислява към категорията „монашески фолклор“ (с. 94) и за които са характерни устойчиви и повтарящи се мотиви: чудесно намиране, ненакърнимост, излъчване на сияние, предпазване на общността от нападения, болести или глад, и разбира се, изцеления, особено от тежки и нелечими по друг начин заболявания. Разгледани са най-известните чудотворни икони на св. Богородица в България: „Св. Богородица Петричка“ в Бачковския манастир, „Св. Богородица Портаитиса“ (Иверска) в Роженския манастир и „Св. Богородица Троеручица“ в Троянския манастир.

Втората част *Култови обекти и поклоннически пътувания* предлага по-подробно запознаване с отделни *case studies* – проучване на конкретни случаи, илюстриращи проблематиката на книгата. Най-напред в съавторство с Анна Лазарова е разгледан култът към мощите на св. Спиридон на остров Корфу в Гърция, наблюдаван и документиран от авторките през 2004 г. Подчертана е жизнеността на вярванията, свързани с извършваните от светеца чудеса и с неговата закрила на острова, като е обърнато внимание на устойчивостта на религиозните ритуали въпреки променения контекст на провеждането им, както и на обвързването им с местния граждански патриотизъм и със светската празнична обредност. В сходна функция и отново в съавторство с Анна Лазарова е представен и манастирът „Новият Йерусалим“ на остров Кефалония (също в Гърция), основан от Герасим Нотарас. Изяснени са различията в ритуалните практики на култа към св. Герасим, макар да се посочва, че процесиите с мощите на св. Спиридон от остров Корфу са моделът, който е следван.

По-нататък Елка Бакалова проследява историята на създаването и пребиваването на различни места на реликвария с мощи на св. Йоан Предтеча, съхраняван днес в Топкапъ сарай, Истанбул, като е проучен въпросът за неговия произход – български, сръбски или румънски. Направените консултации с проф. Стефан Смядовски за разчитането на надписа потвърждават по безспорен начин, че реликварият е дарение от румънския владетел Нягое Басараб (1512–1521), а проучената литература показва, че скъпоценната вещ е участвала в „межкултурни взаимодействия на Балканите в рамките на Византийската империя и в поствизантийския период“ (с. 151). Представени са

сведения и за ценната икона реликварий от Рилския манастир. Тя има сложна изработка и съдържа реликви от редица светци, като проучените сведения за тях „показват, че представените в реликвария частици от мощи на светци са взети директно от църквите на византийската столица” (с. 166). Проследяването на ритуалните практики, стиловите особености, както и издирените допълнителни сведения водят авторката до извода, че иконата реликварий най-вероятно е поръчана и подарена на манастира от жената на султан Мурад II Мара Бранкович.

Последната глава е посветена на две запазени в България икони реплики на св. Богородица Портаитиса (Иверска), които съдържат живописни илюстрации на легендата, свързана с атонския оригинал, и с това се отличават както от самия оригинал, така и от всички други известни негови реплики. Чудотворната икона в Роженския манастир е донесена директно от Ивиронския манастир в Света гора и е „една висококачествена творба на балканския барок от XVIII в.“ (с. 192), а другата икона, произхождаща от Трявна и съхранявана в музея на Велико Търново, „е един жизнерадостен примитив, типичен за българското религиозно изкуство от втората половина на XIX в.“ (пак там).

Книгата засяга малко проучвани проблеми в областта на религиозното изкуство и култовите практики, свързани с реликвите и чудотворните икони. Представените в нея изследвания разчитат на широка ерудиция и добра ориентация в научната литература, но също така, което е още по-важно, на детайлно познаване на паметниците и на самите обекти, както и на личните наблюдения и документация на авторките. Проследени са възможните връзки с византийската столица и с традициите на Света гора, както и с ролята на отделни владетели за поръчването, придобиването или издигането в култ на ценните художествени произведения. Проведени са уместни съпоставки между разглежданите предмети и съществуващите документи, между историческите сведения и данните от научни публикации; в отделни случаи са направени консултации с водещи учени и експерти. Така в книгата са събрани интригуващи сведения за историята на различните сакрални обекти, за вярванията и представите за тях, за функциите и употребите им. Изказани са аргументирани хипотези и са направени убедителни изводи относно тяхната специфика и значимост. Така книгата изгражда мащабна и внушаваща доверие картина на ролята, която реликвите (мощите) и чудотворните икони са имали и все още имат за християнския свят, показва функционалното сходство между тях от къснотривантския период нататък, показва и продължаващата необходимост от чудеса и чудотворни обекти, които и днес дават надежда и опора при търсенето на смисъл и при справянето с житейската недостатъчност на много от съвременниците ни.

Диана Атанасова. Реторика на историчното. Деяние на св. Никола в южнославянски контекст. С., Фондация „Литературен вестник“, 2016. 222 с.

Монографията представя задълбочен и многостранен анализ на най-старото гръцко произведение за св. Николай Мирликийски – *Деяния на военачалника (Praxis de stratilatis)* – и съдбата на неговите два превода в южнославянска среда. Историята на култа към св. Николай Мирликийски е представена задълбочено, разгледани са известните факти за историческите личности, свързани с него. Това е направено с цел да се обясни популярността на култа към светеца. Подчертано е, че в българска среда той е възприет според стереотипите на византийските книжовници от края на IX и началото на X в. Интересът на авторката към св. Николай Мирликийски е провокиран както от популярността му, така и от възможността за определени идеологически интерпретации на образа му, мотивирали интереса към него в старобългарска среда.

Ако трябва с една дума да определим методологията, която организира различните аспекти на аналитичната работа на авторката в органично цяло, то това е контекстуализацията. Един модерен, доказал своята продуктивност метод, изискващ обаче от прилагания го задълбочени познания не само за обекта на изследването, но и за редица сродни, а често пъти – и за привидно несвързани с темата научни факти. В своята монография Диана Атанасова извършва няколко поредни контекстуализации: първо поставя темата за св. Никола в контекста на историческото формиране на култа към него и категорично заявява отказа си от буквалния прочит в полза на реторичния: *Да се мисли агиографският текст и/или култът, който той обслужва, като непременно провокиран от конкретна историческа ситуация, не е най-продуктивният начин за разбирането на почитта към светците* (с. 19). И по-нататък, на базата на съществуващи вече изследвания доразвива идеята си: *... светостта зависи от спомените на общността за отминалото съществуване на вече мъртвия човек. По този начин светостта е винаги свързана със спомена и възпоменанието, а конструирането на култовете зависи от спомените, поддържани от хората* (с. 19). Това обвързване на агиографския текст и култа към даден светец със спомена, т.е. с фикцията, ѝ позволява в следващите глави от изследването да търси и да намира предимно литературните, в частност – реторичните проявления на анализирания от нея факти.

На един следващ етап авторката представя *Деянието* в неговия оригинален, генетично присъщ контекст на византийската агиография, където ни запознава в аналитичен план с историята на формиране не само на наратива,

но и на неговата идеологическа, вътрешно присъща характеристика. Трети етап в изследването е контекстуализацията на превода в южнославянска среда: веднъж в лингво-текстологичен аспект, за да анализира двата превода и да обоснове особеностите на всеки от тях, и втори път в прагматичен – да обясни появата на различните преводи с различните им богослужебни и идеологически употреби. На всеки етап от изследването си авторката има ясно формулирани задачи и изведените от нея резултати са предпоставка за следващото ниво на изследване на текста. Главната ѝ цел е литературният анализ, теоретичното осмисляне не само на съдържанието, но и на семантиката на текста, неговата роля във формирането на мисловните стереотипи на средновековния човек.

Това е една определено амбициозна задача и можем с основание да кажем, че авторката е постигнала интересни резултати при решаването ѝ. Тя представя за първи път един неизследван и непубликуван превод, свързан с един от най-популярните светци, какъвто е св. Никола. Приносните моменти са следните: обособяването не само на два отделни превода, но и идентификация на използваните два различни гръцки оригинала; анализ на съдържанието с оглед изясняване на основните идейни ядра в него; обвързване на двата превода с два различни типа богослужебни състава. Това позволява на Диана Атанасова да мотивира функционалната, а не хронологическата дистрибуция на преводите. Предвид съществуващите вече фундаментални справочни издания като *Bibliotheca Hagiographica Graeca* за гръцката агиография и *Bibliotheca Hagiographica BalcanoSlavica*, цяла серия ценни в методологически план публикации на Кл. Иванова относно природата, структурата и състава на южнославянските агиографски и панигирични състави, изводите на Атанасова са един интересен и новаторски опит да се приложат на практика съществуващите теоретични постановки.

Идентификацията на най-старото известно произведение за св. Николай Мирликийски в два превода за пореден път показва значението на славянската традиция за съхранението на древни варианти на популярни византийски съчинения.

Много интересен и важен е опитът на авторката да обясни появата на откъси от *Деянието* в словата на Климент Охридски, като изтъква значението на идеологическата парадигма на текста, еднакво актуална за прехода от езическа (късноелнистична) към раннохристиянска култура по време на написването му и в неофитския период в историята на Първото българско царство след покръстването. Подобен подход към средновековния текст е колкото примамлив, толкова и подвеждащ, и за чест на авторката трябва да се подчертае, че изводите ѝ са предпазливи, направени са съответните уговорки дори когато се анализират конкретни топоними (примерът с промяната на Драч в Тракия). Тази умереност в изводите е свидетелство за изработен научен скептицизъм, предпазващ от хиперинтерпретация. От друга страна,

наличието на заемки от гръцкото произведение в творба, която може да се припише с определена степен на сигурност към оригиналното му творчество, задълбочава представата ни за ерудицията и стила на работа на старобългарския книжовник.

Всъщност в тази последна глава на монографията е много важно да отбележим теоретичните разсъждения на Диана Атанасова за трансформациите на реторическите способности в *реторика на историчното*, т.е. *употребите на историческия разказ като реторичен похват* (с. 125). Това преосмисляне на реторическите похвати, на прехода от фигуратив към наратив, по думите на авторката, заслужава специално внимание, защото пряко съответства на заявената в началото на студията постановка, мислеща култа към даден светец като особен вид метатекст, изразен в колективния спомен. Ако семиотиката на историята (по Б. Успенски) търси колективно значещото, за да изгради „*res gesta*“, в процеса на реторичното осмисляне на историята се търси, образно казано, „колективно фикционалното“, наситено с конкретни идеологически внушения, актуални за конкретен исторически момент. С други думи реторическият прочит на историчното, за разлика от семиотичния, предполага посредник, мислещото и помнещо съзнание, практикуващо култа. Открояването на подобен усложнен културно-исторически семиозис е една от заслугите на монографията, която я вписва в модерната литературна медиевистика.

Безспорно важни моменти в книгата на Диана Атанасова са текстологическите анализи, наблюденията над техниките на превода, опитите да се обяснят различните преводачески решения. Много полезен е преводът на текста на съвременен български език и всеки, който се е опитвал да превежда средновековен текст, е наясно какви усилия и каква широка ерудиция изисква това. С този превод монографията става и много добро дидактично средство, представящо високите нива на научното изследване.

Вася Велинова

Калина Мичева-Пейчева. Сакрална чистота и профанна нечистота. Saarbrücken, LAP Lambert Academic Publishing, 2016. 109 с.

В последните десетилетия в българското езикознание навлезе и зае своето място антропоцентричният модел за изследване на езиковите явления. Лингвистичните факти се осмислят и разглеждат като част от културата и познавателния опит на човека.

Новата монография на К. Мичева-Пейчева *Сакрална чистота и профанна нечистота* е посветена на концептите *чистота* и *нечистота* в средновековната българска литература от периода IX–XVII в. В книгата се разглеждат езиковата реализация и промените, които настъпват в семантичното съдържание на двата концепта.

Интересът на К. Мичева-Пейчева към концептите *чистота* и *нечистота* датира още от първата ѝ монография *Сблъсъкът на чистотата и нечистотата в българската култура и език* (2013), посветена на съдържанието и връзките на бинарната опозиция *чист–нечист* в традиционната българска култура. Новата книга е естествено продължение на изследователските търсения на авторката, като създава и диахронна перспектива на отношението *език–култура*. Интерпретацията на данни от традиционната и средновековната култура дава възможност да се очертаят общите и отличителните закономерности в тях и възможните преходи от едната в другата.

Работата е структурирана в четири глави с уводна и заключителна част. В увода е мотивиран изборът на темата. Формулирани са целите и задачите, които си поставя монографията: да се определят езиковите редове, с помощта на които се реализират в езиковите текстове концептите *чистота* и *нечистота*; да се анализират основните семи в съдържанието на изследваните концепти; да се съпоставят съдържателните елементи на опозицията *чист–нечист* с тези на другите семантични опозиции.

В първата глава се определят изходните теоретични постановки при анализа на опозицията *чист–нечист* в старобългарските текстове. В края на XX в. и в началото на XXI в. моделът на бинарността става основен в руската, полската и българската етнолингвистика. Лингвистичната традиция за изучаване на анализираните обекти посредством бинарни двойки се опира върху трудовете на Н. Трубецкой, по-специално върху *Основи на фонологията* (1960). Авторката проследява семантичните опозиции, които се приемат за основни в славянската етнолингвистика и лингвокултурология.

В първа глава се прави също и критичен преглед на съществуващата научна литература. Уточнени са основните научни понятия, използвани в процеса на анализ – концепт, който съдържа ядро (съществената когнитив-

но-пропозиционална част), приядрена зона (различните лексикални репрезентанти на концепта) и периферия (асоциативно-образните репрезентации). Авторката приема определението на В. А. Маслова за концепт. Културните концепти намират езикова реализация в лексикалните единици, образуващи синонимни редове.

В първата глава на монографията е мотивиран и подборът на емпиричния материал. В книгата са разгледани средновековни текстове, отнасящи се към различни периоди от историята на българската книжнина. Старобългарските произведения разкриват универсални човешки ценности, срещани и в старогръцката, и в латинската литература. В три от най-старите средновековни реализации на европейската писмена култура се откриват общи мотиви, общи текстове и интерпретации. Изборът на старобългарски произведения от IX–XI в. и от XIV в. се определя от необходимостта да се изследват текстове, тясно свързани с официалната религиозна система, а включването на дамаскините дава възможност да се разкрият и някои нови смислови и езикови феномени, носители на предвъзрожденски идеи.

Следващите три глави на монографията разглеждат последователно опозицията *чист–нечист* в старобългарските класически паметници от X–XI в., в произведенията на патриарх Евтимий (XIV в.) и в новобългарските дамаскини от XVII в. Всеки един от разделите е разработен по сходен начин, като в края са обобщени изводите, до които стига авторката в процеса на изложението.

Анализът на материала от старобългарските класически паметници очертава границите на общото в реализацията на опозицията *чист–нечист*, което е свързано с християнските нравствени императиви, представите за *добро, праведно, свято*, от една страна, и за *зло, грешно, осквернено*, от друга. Семантичните връзки между противопоставянията *чист–нечист*, *сакрален–профанен*, *християнски–езически*, *божествен–дяволски*, *вътрешен–външен*, *девствен–телесно осквернен*, *асексуален–сексуален*, *праведен–грешен*, *добро–зло*, *свое–чуждо*, *здрав–болен*, *живот–смърт*, *бял–черен*, *светъл–тъмен*, *ритуално чист–ритуално нечист* се съхраняват във всички следващи периоди от развитието на българската литература до епохата на Възраждането. Подобни връзки могат да се открият и в традиционната култура като следствие от въздействието на официалната религиозна система.

Анализираният материал от съчиненията на патриарх Евтимий потвърждава основните тенденции в развитието на семантичната опозиция *чист–нечист*, разкриващи се в старобългарските класически произведения. На съдържателно и езиково равнище се появяват някои иновации, свързани с исихастката концепция за смисъла на човешкото битие и за модела на служене на Бога.

Семантичната опозиция *чист–нечист* в новобългарските дамаскини се съотнася преди всичко с противопоставянията *сакрално–профанно*, *христи-*

янско–нехристиянско, божествено–дьяволско, чисто тяло–осквернено тяло, безгреховно–греховно. Откриват се и връзки с други опозиции, които имат социална значимост за българите от епохата на Предвъзраждането.

В заключителната глава са изложени резултатите от изследването за ролята на езиковите средства при изграждането на картината на света в средновековните текстове. Определящ признак за концептите *чистота* и *нечистота* в езика на анализирания произведение от средновековната българска литература е признакът ‘отношение към Бога’. Основните семи при концепта *чистота* са свързани с приближаване към Бога, а при *нечистота* – с противоставянето му.

Лингвокултурният анализ на концептите *чистота* и *нечистота* в старобългарските класически паметници, в съчиненията на патриарх Евтимий и в новобългарските дамаскини доказва изключителното място на тези концепти в християнската парадигма и в концептосферата на българите през X–XVII в. Отношението към сакралното в рамките на християнската парадигма е съществено за цялата средновековна официална българска литература, но всеки отделен книжовен идиом има своя специфика.

Монографията на К. Мичева-Пейчева е принос в утвърждаващата се в последно време в България историческа лингвокултурология. Авторката разкрива безспорното си умение за структурно организиране на материала и анализ на езиковите факти, както и отлична библиографска осведоменост по разглежданата проблематика.

Монографията е интересна за специалисти както в областта на лингвокултурологията, така и за медиевисти.

Марияна Витанова

Стратиева, З., С. Пантелеева и В. Бъчварова. Граовски диалектни думи и изрази в Брезник и Брезнишко. С., АИ Марин Дринов, 2015. 425 с., ISBN 978-954-322-818-8.

Книгата „Граовски диалектни думи и изрази в Брезник и Брезнишко“ представлява сборник от три автономни диференциални речника на брезнишкия говор, който обхваща областта Граово, разположена западно и северозападно от Софийско, и поради това известен още като граовски диалект. Всеки от речниците е предшестван от автобиографията на тази от съставителките на сборника, която е негов автор. И трите изследователки са добре познати в региона краеведи с усет за езика и опит при работата с него. Златка Стратиева е бивша учителка по български език и литература, Светла Пантелеева е дългогодишен секретар на читалището в село Слаковци, а Виктория Бъчварова е деловодител, а по-късно технически секретар в администрацията на града. Книгата е резултат от деветгодишен усилен труд, мотивиран от обединяващата авторките любов към Брезнишкия край, към уникалността и самобитността на неговия език и култура.

Че именно любовта към родното и широката обществена подкрепа е основният движещ фактор при възникването и осъществяването на идеята за този граовски речник, се потвърждава и от факта, че в създаването му участват и редица приятели и съмишленици на С. Пантелеева, З. Стратиева и В. Бъчварова (при официалното представяне на книгата изрични благодарности за това се отправят на Снежана Соколова, Вера Георгиева, Иван Банков, Малинка Варадинова и Лидия Добревска), което е и причината те да гледат на своя труд по-скоро като на съставителски, отколкото като на авторски, и да го определят като дар за „Брезник и Граово, за да не се разпилее и загине това народно имане, да не му дадем да потъне в забрава“ (цит. от речта на З. Стратиева при официалното представяне на книгата).

Особено показателен за това, че граовци напълно съзнават изключителната ценност на своята самобитна култура, е и начинът, по който трудът „Граовски диалектни думи и изрази в Брезник и Брезнишко“ стана достояние на Секцията за българска диалектология и лингвистична география към ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин“–БАН. Благодарение на медийната популярност, която работата на Секцията по създаването на Българския диалектен речник придоби заради масовото участие в нея преди година на студенти по Програмата „Студентски практики“, много краеведи от всички краища на българското езиково землище започнаха да изпращат лично събрани диалектни материали с искрено желание да обогатят речниковия архив. В този смисъл не беше изненада обаждането на Вера Георгиева, автор на книгата „Мъдрости от Граово.

Граовски диалектни изрази“, с молба за лична среща, за да предостави образци от граовския говор. Тя обаче се превърна в истински урок по родолюбие и приемственост между поколенията, защото на нея дойдоха баба и внук, които не само безвъзмездно предоставиха на Секцията пълен комплект от трудовете на граовските краеведи, посветени на местната култура и език, но и с часове вдъхновено и с вещина разказваха за всеки автор и положителните страни на неговата работа, както и за трудностите и проблемите, които той е срещнал и които се очаква да бъдат разрешени тук от учените езиковеди.

Дълбока и безусловна обич към самобитната граовска култура и език лъха и от всяка дума от предговора на труда „Граовски диалектни думи и изрази в Брезник и Брезнишко“. Той е написан от друг известен местен краевед, авторката на книгата „Биошеглявци“ – брезничанката Емилия Максимова. Тя определя сборника като необходимо и значимо издание, което свидетелства за непреходността на граовската словесност, и подчертава, че: „Ничие перо, дори и най-доброто, не е в състояние да предаде с литературните прийоми на книжовната реч невероятната образност и оригиналност на граовския диалект. Водата не просто извира и тече, тя „дурляе, блие, враже, църцори, капе...“ Диалектното говорене, „сборуването“ на хората от Граово притежава живописна мелодичност, своеобразна и искрена грубоватост, радва и дарява мъдрост.“ Предговорът изпълнява функцията и на своеобразна рамка, която мотивира и обединява трите иначе напълно автономни части на изданието.

В този смисъл от езиковедска гледна точка би било добре да има един по-строго научен увод, който по-експлицитно да представи особеностите на брезнишкия говор, различаващи го от останалите диалекти в рамките на българското езиково землище и определящи го като „един от най-самобитните крайни северозападни говори“ (Антонова-Василева и др. 2014). Очевидно на подсъзнателно ниво тази липса се усеща и от съставителките на сборника, защото при официалното му представяне през октомври 2015 г. пред широката общественост Златка Стратиева отрежда на посочения проблем централно място в своето изказване. Отсъствието на теоретичен увод за спецификата на представения диалект обаче до голяма степен се компенсира благодарение на последователно проведения и от трите авторки принцип в речника всяка диалектна дума да бъде представена и употребена в контекст. Това по недвусмислен начин спомага за открояването както на семантиката на конкретната лексема, така и на главните особености на граовския говор като цяло: наличието на рефлекс **ѣ** на старобългарска задна ерова гласна (което го сближава с трънския говор); екав изговор на стб. ятова гласна (*бело, видел, голем*); членуването на имената от мъжки род единствено с член *-ѣтъ* (*председателѣтъ, дворѣтъ, мостѣтъ*); употребата на съчетанието *шч* вм. шт' < *tj (*гѣшчерѣтъ, кѣшча*) и на звука *ц* вм. жд' < *dj (*вѣца < вѣжд'а*); пълното отсъствие на съгласните **ф** (заменяна от **в**) и **х** от фонетичната система на диалекта (*каве, Рѣсто*); появата на компенсационната гласна **е** на мястото на изпаднала съ-

гласна *х* в имперфект (*търпѣе* 'търпях'), както и глаголно окончание *–мо* (за 1 л. мн.ч. сег.вр. *дойдѣмо*, *пойдѣмо*, *сѣдѣмо*) и др. (Стойков 2002: 166–168).

Както вече бе отбелязано, книгата „Граовски диалектни думи и изрази в Брезник и Брезнишко“ е структурирана като три отделни диференциални речника на граовския говор, всеки от които се предшества от автобиографията на своя автор. От една страна, напълно разбираемо е желанието приносът на всеки от участвалите в общото родолюбиво дело да е ясно посочен, от друга страна обаче, това води до редица проблеми. Пълната автономност на отделните речници например налага направеното на с. 110 от авторите уточнение, че част от думите в тях съвпадат. Следва да се отбележи, че тези случаи съвсем не са малък процент, а една лексема често е регистрирана и от трите автори (напр. думата *ѡмбар* се появява на стр. 10, 110 и 146; *басамѡци* – на стр. 12, 111 и 147; *бѡрлест* – на стр. 12, 111 и 147 и т.н.). Подобна повтораемост донякъде се компенсира от факта, че примерите, илюстриращи употребата на думата, са различни и това несъмнено е принос към богатството на речника на граовския говор. Известен проблем представлява фактът, че в различните речници една лексема се появява в различен фонетичен облик, но това би могло да отразява реално съществуващи фонетични варианти в речта (напр. думата *ѡмбар* в два от речниците е регистрирана като *ѡмбѣр*, а брезнишкият говор принадлежи към западнобългарските говори, в които пълната редукция не би следвало да се очаква (Стойков 2002: 166–168). Освен това във всички включени в представяната книга речници отсъства задължителната за диалектната речникова статия граматична характеристика на заглавната лексема. В повечето случаи не само за специалистите езиковеди, а също и за носителите на българския език изобщо, не би било трудно да извлекат липсващата информация от контекста, с който се илюстрира употребата на всяка от думите, но при някои специфични за граовския говор диалектизми това е невъзможно.

Въпреки посочените слабости обаче книгата „Граовски диалектни думи и изрази в Брезник и Брезнишко“ представлява не само важен урок по родолюбие, но и ценен източник на сведения за граовския говор, който несъмнено ще предизвика голям интерес както у езиковедите, така и у българската културна общественост.

Илияна Гаравалова

Литература

1. Антонова-Василева и др. 2014: *Л. Антонова-Василева, Сл. Керемидчиева, А. Кочева, Л. Василева*. Карта на диалектната делитба на българския език., С., АИ Марин Дринов. http://ibl.bas.bg/bulgarian_dialects/
2. Стойков 2002: *Ст. Стойков*, Българска диалектология. С., АИ Марин Дринов.

Милен Куманов, Десислава Костадинова, Тодор Тодоров. България в Първата световна война 1914–1918. Кратка историческа енциклопедия. С., 2015. 908 с.

Първата световна война от 1914–1918 г. е едно от най-значимите военно-политически събития през изминалия XX в. Тя започва като двустранен военен конфликт, предизвикан от дръзкото убийство на австро-унгарския престолонаследник ерцхерцог Франц Фердинанд и неговата съпруга в Сараево през юни 1914 г. За злодеянието във Виена обвиняват Сърбия и ѝ изпращат тежък ултиматум, който тя не е в състояние да изпълни. Военните действия между двете държави започват след около месец. Броени дни след това във войната се намесват Русия – на страната на Сърбия, и Германия – като съюзник на Австро-Унгария. Следва намесата на Франция и Великобритания. Така, от двустранен, военният конфликт се превръща в европейски.

Поради своето географско положение, България се оказва в непосредствен допир с воюващите държави. Очакванията и на Централните сили, и на Антантата, че тя също ще се намеси веднага във войната, не се оправдават. Тогавашното българско правителство, възглавявано от д-р Васил Радославов, заявява, че страната ни ще заеме позиция на неутралитет. Това не е случайна реакция от негова страна, а позиция, продиктувана от състоянието, в което България се намира в този момент – само година след поражението в Междусъюзническата война тя има нужда от време, за да се възстанови.

Неутралитетът на България продължава малко повече от една година и в началото на октомври 1915 г. и тя влиза във войната. Участието ѝ продължава до есента на 1918 г., когато за втори път след Междусъюзническата война от 1913 г. напуска полесражението победена.

Припомняме тези добре познати събития, тъй като те са намерили място в новоизлязлата енциклопедия. Тя е дело на трима историци, първият от които повече от три десетилетия се занимава с изработването на различни енциклопедични и други справочни издания. Другите двама са млади изследователи, но с подчертан интерес към новата история на България.

Централно място в труда заема българската армия. И това е съвсем естествено, тъй като става дума за едно военнполитическо събитие. В това отношение енциклопедията е продължение на краткия справочник за българската армия по време на Първата световна война, съставен преди две десетилетия от група военни историци под ръководството на полковник Петко Йотов, директор на Военноисторическия музей.

В енциклопедията са поместени редица статии за състава на българската армия, различните родове войски, главното командване, командването на отделните армии, дивизии, бригади и полкове. Значително място е отделено на военните действия на Балканите, в които България взема активно участие. Изтъкнати са причините, поради които се създава Южният (известен още като Солунски или Македонски) фронт, взаимоотношенията между България и нейните съюзници по време на военните действия на Северния (Добруджански) фронт срещу Румъния. Това, което впечатлява в изложението, е обстоятелството, че за разлика от повечето други участници в световния конфликт, България се намесва не с намерение да завладява чужди територии, а да постигне обединение на своите разпокъсани в резултат на решенията на Берлинския конгрес от 1878 г. земи.

В енциклопедията са намерили място редица статии за голям брой военни и политически дейци не само от България и нейните военни съюзници, но така също и на противниковата групировка на Антантата. Включен е немалък брой статии за лица от съседните балкански държави – Сърбия, Гърция, Румъния, както и на поредица от битки, които се водят на Северния и Южния фронт.

Проследен е и развойт на събитията, довел до пробива на Добро поле през септември 1918 г. и последвалото примирие, сключено с Антантата в Солун в края на същия месец.

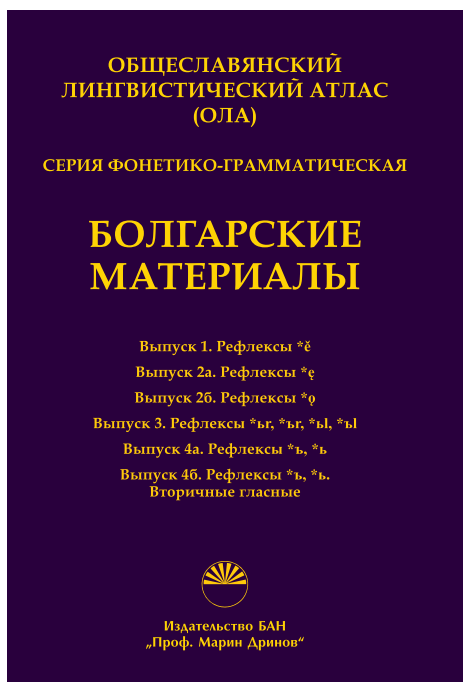
Макар че справочниците от рода на разглеждания не предполагат приложения, тримата автори са включили важни документи, обвързващи намесата на България в световната война като съюзник на Австро-Унгария и Германия, манифестите на цар Фердинанд от октомври 1915 г. и септември 1916 г. за обявяване война на Сърбия и Румъния, текста на Солунското примирие, манифестите за абдикацията на цар Фердинанд и възшествието на цар Борис на българския престол, както и част от клаузите на Ньойския договор от 1919 г., съдържащи наложените на България военни и икономически санкции. Една от другите съществени черти на енциклопедията е наличието на допълнителна литература към всички по-значими събития, както и за по-видните военни и политически дейци. Това позволява справочникът да бъде ползван не само от по-широка читателска аудитория, но и от специалисти историци, занимаващи се с изследване на проблемите на Първата световна война и участието на България в нея.

Изданието е богато илюстрирано, с качествено полиграфично оформление и дизайн. Пред читателите е един труд, който дава основание да бъде изтъкнат като сериозно постижение на българската историческа наука

Емилия Волева

ОБЩЕСЛАВЯНСКИЙ ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АТЛАС (ОЛА) СЕРИЯ ФОНЕТИКО-ГРАММАТИЧЕСКАЯ БОЛГАРСКИЕ МАТЕРИАЛЫ

В съответствие с решението на ОЛА настоящото издание на Общославянския лингвистичен атлас (ОЛА) от ФОНЕТИЧНО-ГРАМАТИЧЕСКАТА СЕРИЯ има за цел да представи българските материали и с това да изпълни празнините на картата на Атласа, възникнали вследствие на това, че българската национална комисия от 1982 до 2015 г. преустанови своето участие в проекта на Атласа.

*В изданието са представени материалите от 6 издания на Общославянския лингвистичен атлас (ОЛА) от ФОНЕТИЧНО-ГРАМАТИЧЕСКАТА СЕРИЯ, излезли по-рано без българските материали: Том 1. Рефлекси на *ѣ; Том 2а. Рефлекси на *ѣ; Том 2б. Рефлекси на *ѣ; Том 3. Рефлекси на *ьг, *ьг, *ьл, *ьл; Том 4а. Рефлекси на *ь, *ь; Том 4б. Рефлекси на *ь, *ь. Вторични гласни.*

Публикацията на тези материали вкарва в научно обращение нови данни за приликите и разликите на славянските диалекти в областта на фонетиката и граматиката и съществено допълва информацията за диалектната диференциация на съвременната Славистика.

СЪОБЩЕНИЯ

Наградени българисти

Проф. дфн Виолета Косеска-Тошева от Полската академия на науките бе удостоена с почетното звание доктор хонорис кауза на БАН. Тържествената церемония се състоя на 26 май 2016 г. в Големия салон на БАН, като присъстваха посланикът на Република Полша в България Н. Пр. Кшищоф Краевски, академици, член-кореспонденти, представители на научната общност и институтите на БАН. Председателят на БАН акад. Стефан Воденичаров представи творческата биография на проф. Косеска и оповести решението на Управителния съвет на БАН. Званието се присъжда за изключителните ѝ заслуги в областта на лингвистиката и компютърната лингвистика, както и за утвърждаването на българистиката в чужбина. Проф. дфн Виолета Косеска-Тошева получава докторска степен и степен доктор на науките в Института по славистика на Полската академия на науките, където е и дългогодишен професор. Работи в областта на българско-полската и руско-полската съпоставителната граматика и постига значителни научни резултати в областта на типологията и когнитивната организация на езика. Автор (и съавтор) е на над 500 научни публикации и 23 монографии, дългогодишен преводач от български на полски език. Редактор и съавтор на многотомната *Българско-полска съпоставителна граматика*. До 2006 г. е ръководител на Направлението за славянско езикознание, литература и култура към Института по славистика на Полската академия на науките. Член е на Полското лингвистично общество, почетен член е на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“.

На 16 май 2016 г. проф. Гражина Шват-Гълъбова, учен литературовед, бе удостоена с почетен знак „Марин Дринов“ на лента за значим принос в развитието на българистиката в Полша. Наградата бе връчена от проф. Димитър Иванов, зам.-председател на Българската академия на науките. Проф. Гражина Шват-Гълъбова е доктор, историк на славянските литератури и култури. Работи във Варшавския университет и в Института по славистика на Полската академия на науките. В периода 1994–1997 заема поста заместник-директор на Полския институт в София. Научните ѝ интереси обхващат широк диапазон от културната проблематика на Балканите, проучва и българската национална митология. Главен редактор на годишника на Инсти-

тута по славистика на ПАН *Slavia Meridionalis*. Автор е на монографиите *W kręgu bułgarskiej groteski (o twórczości Jordana Radiczkowa)* (1991), *Haeresis bulgarica w bułgarskiej świadomości kulturowej XIX i XX wieku* (2005). Редактор и съавтор е в изданията *Kultura - język - komunikacja. Problemy globalizacji i kultur narodowych* (2001), *Przemilczenia w relacjach międzykulturowych* (2008), *Bunt tradycji – Tradycja buntu* (2008).

Д-р Елена Крейчова, гл. асистент в Института по славистика при Философския факултет на Масариковия университет в Бърно, е удостоена с почетна грамота „За заслуги към българистиката“. Преподава български език, литература и култура. Завършила е славянска филология (1991–1996 г.) в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Специализира палеославистика в Масариковия университет и е докторантка на един от най-ерудитаните специалисти в областта на палеославистиката – проф. Р. Вечерка. Защищава докторска теза на тема: *Словоредни промени в български и сръбски църковнославянски евангелски паметници от XII и XIII век*. Основните ѝ приноси са в изследване на интерференцията между славянските езици, която е основен акцент в новата ѝ книга *Славянският Вавилон* (2016), както и в редица други публикации. Има приноси в разработването на съвременни прагматични аспекти като актуалното членение на изречението, на съвременната политическа и журналистическа реч в компаративен план. Теорията и практиката на превода също е сред основните теми, които я занимават и са резултат от плодотворната ѝ работа в тази област.

С почетната грамота „За заслуги към българистиката“ е удостоена д-р Даниела Асенова. Тя е преподавател по български език и литература в Университета на Упсала, Швеция. Родена е през 1964 г. Завършва културознание с втора специалност история на изкуството в Лайпцигския университет, Германия. Защищава докторска дисертация на тема: *Walter Benjamin – ein Vorläufer postmoderner Denkstrategien? Untersuchung zur aktuellen Benjamin-Rezeption*. Тя работи върху втори докторат на тема *В сянката на Балкана: Българската литература в контекста на Нобеловата награда (1901–1965)*. Редактор е на електронното списание *Slovo. Journal of Slavic Languages, Literatures and Cultures*, създадено и разпространявано по нейна инициатива. Специалист по дистанционно обучение по български език и завеждащ специалността „Българистика“ в Университета в Упсала. Разработва електронния портал ReBuS (Resources for Bulgarian Studies) за преподаватели и учени извън България, които се занимават с различни аспекти в областта на българистиката (език, литература, култура и пр.). Създава електронни курсове по български език и литература от А до С ниво в платформата за обучение PingPong, лекционен материал с програмата Adobe Captivate, виртуални семинари в Marratech и AdobeConnectPro. Автор е на учебник за дистанционно преподаване на български език по интернет. Досега е обучила над 100 студенти от Швеция и съседни държави.

БЪЛГАРИСТИКА
BULGARICA

32/2016

Редактор проф. Анисава Милтенова

Съставители доц. Никола Казански, Емилия Волева
Коректор Жасмина Кръстева

Формат 70×100/16
Печатни коли 7,50

Печатница на Издателството на БАН „Проф. Марин Дринов“
1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев“, бл. 5

www.baspress.com

ISSN 1311-8544

